

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för arkeologi
och antik historia

Mer än valkyrior: En omtolkning av vikingatidens feminina figurer

Julia Wihlborg

Masteruppsats 45 hp i arkeologi
VT 2019
Handledare: Ing-Marie Back Danielsson
Bihandledare: Alexander Andreeff
Campus Gotland

Abstract

Wihlborg, J. 2019. *Mer än valkyrior: En omtolkning av vikingatidens feminina figuriner*. Uppsala universitet. Visby.

Wihlborg, J. 2019. *More than Valkyries: A re-interpretation of Viking Age Female Figurines*. Uppsala University. Visby.

Figurines with a human shape have been created in almost every culture all throughout human history. In this thesis one such group of figurines is under investigation, Viking age female figurines. These figurines are most often interpreted as representations of the Valkyries – shieldmaidens of the god Odin – or as the goddess Fröja. Interpretations made through comparative studies with the medieval written sources. However, these interpretations always privileges some attributes of the figurines over others, creating simplified and general interpretations. The purpose of this thesis is to (re)interpret the figurines beyond the concept of representation, and instead focus on what the figurines, through their various attributes (size, motive, material), do and how they influence human actions. This is realized through the creation of a catalogue of all currently known female figurines from the Viking age (53 pieces), a correspondence analysis and through the use of symmetrical archaeology and embodiment theory. The result shows that the most important attributes of the figurines is their physical bodies, through which they can interact with the world, trigger emotions, hold memory, become animated and be part of the performative practice of upholding individual identity as well as upholding both the social- and cosmological worlds.

Nyckelord: *Figuriner, valkyrior, vikingatid, symmetrisk arkeologi, embodiment, genusteori, korrespondensanalys, identitet, minne, miniatyrer*

Keywords: *Figurines, Valkyries, Viking Age, symmetrical archaeology, embodiment, gender theory, correspondence analysis, identity, memory, miniatures*

Masteruppsats i Arkeologi 45 hp.Handledare: Ing-Marie Back Danielsson. Bihandledare: Alexander Andreeff. Ventilerad och godkänd 2019-06-05.

© Julia Wihlborg

Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet, Campus Gotland, Cramérgatan 3, 621 67 Visby, Sweden.

Tack

Ett första varmt tack till mina handledare Ing-Marie Back Danielsson och Alexander Andreeff för deras goda råd och givande input i samband med framställandet av denna uppsats. Tack också till Paul Wallin för sin assistans med uppsatsens korrespondensanalys och till alla lärare vid institutionen för arkeologi och antik historia vid Uppsala Universitet Campus Gotland för fem inspirerande och lärorika år. Ytterligare ett varmt tack till mina vänner Pontus Jakobsson och Ida Sjöberg för deras uppmuntran och support, samt ett särskilt varmt tack till Martin Holmbäck som med sina kloka tankar alltid hjälper mig väsa mina argument. Ett stort tack också till mina föräldrar för deras oavkortade stötning och till min bror Jacob, som jag beundrar mer än någon annan. Ett extra varmt tack till min fästman Herman Hallstedt som med stor kärlek och oändligt tålamod hjälpt mig färdigställa denna uppsats. Slutligen ett stort tack till Irénemarie Torstensson utan vars uppmuntran jag aldrig upptäckt arkeologin.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	9
1.1. Tidigare forskning	10
1.2. Syfte och forskningsfrågor	12
1.3. Avgränsning.....	12
1.4. Struktur och metod	13
1.5. Källmaterial och källkritik.....	14
1.6. Teoretiskt ramverk.....	16
1.6.1. Aktörer, nätverk och världens skapelse	16
1.6.2. Kroppen, identiteten och ting	17
2. Materialpresentation	20
2.1. Korrespondensanalys.....	25
3. Figurinernas egenskaper	30
3.1. Storlek, funktion, miniatyrer	30
3.2. Motiv	31
3.2.1. Förhöjt bröstparti	31
3.2.2. Dryckeshorn.....	32
3.2.3. Tar sig vid halsen.....	33
3.2.4. Armarna vid magen	34
3.2.5. Drar i sitt hår & lyfta armar	35
3.2.6. Tredimensionella, detaljerade ansikten	37
3.2.7. Sittandes på tron	38
3.2.8. Ryttare, vapenbärare och djurmänniskor	39
3.2.9. Enkla, utan detaljer	41
3.2.10. Fragment av figurer	42
3.2.11. Något om ögon	43
3.3. Material, färg och lyster.....	44
3.3.1. Förgyllning och guld	44
3.3.2. Silver.....	46
3.3.3. Kopparlegeringar	48
3.3.4. Bärnsten	49
3.3.5. Lyster och glans.....	50
4. Vad figurer gör	52
4.1. Skapandet av genus	52
4.1.1. Återhållsam femininitet	53

4.1.2. Suverän femininitet.....	53
4.1.3. Feminina vapenbärare?.....	54
4.1.4. Djurmänniskor	55
4.2. Minnespraktiker.....	55
4.2.1. Tings biografi och animated objects.....	56
4.2.2. Performing objects och världens upprätthållande	57
5. Diskussion	58
6. Sammanfattning.....	62
7. Referensförteckning.....	63
8. Illustrationsförteckning.....	69
Katalog.....	73
Sverige	73
Danmark	90
Norge	111
Tyskland	113
Storbritannien	117
Polen.....	123
Ryssland.....	128

Förkortningar

BM	British Museum
DM	Digitalt Museum, Upplandsmuseet
NE	Nationalencyklopedin
NS	Nationalmuseets Samlinger, Danmarks Nationalmuseum
PAS	Portable Antiquities Scheme, British Museum & National Museum Wales
SHM	Statens historiska museum
UU	Uppsala Universitet
VHM	Vendsyssel Historiske Museum

1. Inledning

Figuriner med mänsklig form har skapats under hela mänsklighetens historia och i de flesta, om inte alla, kulturer (Insoll 2017). Trots sin ofta ringa storlek har de en förmåga att väcka känslor på ett sätt som andra föremålstyper sällan kan. De förser forntidsmänniskan med ett ansikte och ett utseende och skapar ett band mellan dåtid och nutid. Figurinernas mänskliga ansikten skapar igenkännande och empati, och äger därför förmågan att sätta våra nutida liv i perspektiv mot forntidsmänniskans. Ett sådant figurinmaterial utgör undersökningsmaterialet i denna uppsats och består av en uppsättning vikingatida figuriner av skandinaviskt ursprung vilka har som gemensam nämnare att de alla kan beskrivas som feminina, då de uppvisar olika varianter av den klädedräkten samt de frisyrer som var typiska för vikingatidens högstatuskvinnor (Göransson 1999: 36-40; Mannering 2017 [2006]). Detta är ett spännande material då det utgör en betydande del av de avbildningar av vikingatida kvinnor som vi idag känner till. Materialet är dessutom, bortsett från likheterna i figurernas dräkt och frisyr, mycket varierat i fråga om form, material, motiv och fyndkontext. De har dessutom hittats i ett antal olika länder. Detta möjliggör för varierade studier med en mångfald av infallsvinklar och har redan bidragit till forskning om alltifrån vikingatida klädedräkt till samhällsnormer (Arwill-Nordbladh 2008, 2012, 2013, 2016; Mannering 2010; 2017; Gardela 2013, 2014; med flera). Totalt presenteras en uppsättning av 53 figuriner i denna uppsats (se katalog) varav ett antal är mycket kända hos järnåldersforskare (Askahänget, Damen i Tuna, Hårbyfigurinen med flera) medan andra är betydligt mer okända.

Trots sin stora potential har dock de vikingatida figurinerna behandlats aningen styvmoderligt. Istället för att uppmärksammas för sina polysema (mångtydiga) egenskaper har de i regel tolkats på samma sätt (undantag finns se kapitel 1.1.), nämligen som valkyrior – Odins beridna sköldmör vars uppgift var att föra fallna krigare till Valhall (Jesch 1991; Vang Petersen 2005; med flera) – eller möjligen som gudinnan Fröja (Arrhenius 1962; Digital Kenyon 2014; med flera). Denna homogena tolkning är unik för vikingatidens feminina figuriner och är inte rådande för vikingatida figuriner av maskulint utseende, vilka tolkas med större variation om än efter samma metod (Price 2006: 180). Detta fenomen förklarar Neil Price (idem) med den androcentrism som länge dominerat inom arkeologin och resulterat i att det maskulina tillägnats mer intresse än det feminina. Price argument är med säkerhet sant och bär en del av skulden för den rådande situationen, men en viktigare orsak i dagsläget är de cirkelargument som standardiserats, vilka innebär att tolkningen av nya feminina figuriner som valkyrior sker med referens till de figurinerna som tidigare försetts med samma tolkning. Detta är en normalisering av valkyrietolkningen vilken gått så långt att både SHM (Statens Historiska Museer) och DN (Danmarks Nationalmuseum) har valkyriefigurin som en föremålskategori i sina digitala samlingar. Utöver denna brist i argumentationen är användandet av komparativa jämförelser med de skrivna källorna fullt av svagheter, vilka diskuterats av författaren på annat ställe (se Wihlborg 2017). I kort placeras de komparativa studierna in i figurinerna i en kategori, som representation av en särskild gudom, utan att egentligen säga någonting om varken föremåls funktion eller betydelse för människorna som använde dem. För att svara på sådana frågor krävs angreppssätt som går bortom tanken på figuriner som enbart representationer, vilket kommer ske i denna uppsats.

1.1. Tidigare forskning

Tidigare forskare har, som redan nämnts i inledningen, främst valt att tolka figurinerna från vikingatiden utifrån de medeltida skrivna källorna och de karaktärer som nämns där (Arrhenius 1962; Jesch 1991; 2014; Nosov 1992; Vang Petersen 1992, 2005; Jørgensen 2002; Christensen 2009; Varberg 2011; Henriksen & Petersen 2013; Kastholm 2015; med flera). Dessa studier innebär alltid att vissa attribut lyfts fram som viktigare än andra och förenklar således figurinernas ofta mångtydiga uttryck till fördel för vad Ing-Marie Back Danielsson (2010: 30) kallar för ”enkla kategoriseringar”. Det vill säga att figurinerna förses med en tydlig identitet och ett tydligt narrativ (de är kvinnor, de är valkyrior, de välkomnar krigare till Valhall). Det finns däremot forskare som har sökt andra angreppssätt för att tolka figurinerna och deras studier är således av stort intresse inför utformningen av denna uppsats. Ur dessa forskares arbete går två tydliga inriktningar att identifiera. Antingen har forskaren valt att skapa en katalog för att utifrån denna presentera någon typ av översikt över figuriner som arkeologiskt material (då ingår alla möjliga olika figuriner, inte enbart de feminina som i denna uppsats), eller så använder de figurinerna för att undersöka olika fenomen under vikingatiden, till exempel dräktskick eller genuskonstruktioner. Båda angreppssätten är värda att undersökas närmare eftersom de har olika insikter att erbjuda den föreliggande studien.

Bland de forskare som har skapat kataloger över vikingatida figurinmaterial hittade i Skandinavien är Michaela Helmbrecht (2011) den senaste. Till skillnad från i denna uppsats är däremot hennes huvudsyfte att undersöka hur figurinerna fungerade som symboler och därigenom som kommunikationsmedium. Däremot är hon också intresserad av figurinernas kontexter och huruvida det går att finna någon kontinuitet i bildanvändningen från 500-talet efter Kristus till 1 000-talet. Hennes resultat visar att bilder i allmänhet agerade som effektiva kommunikationsmedium och kunde agera både som symboler för bärarens genus och status, men även som en länk mellan människor och det figurinerna representerade, till exempel gudar eller förfäder.

En annan forskare med liknande aspirationer som Helmbrecht är Bo Jensen, som i sin avhandling från 2010 också katalogiserade och analyserade olika typer av figuriner (han kallar dem däremot inte figuriner utan amuletter, se diskussion i kapitel 1.3.) från vikingatidens Skandinavien och västra Europa. Jensen är mycket kritisk mot ikonografiska tolkningar och använder sig istället av kvantitativa metoder för att skapa översikt och för att identifiera regionala och kronologiska skillnader inom figurinmaterialet i stort. De skillnader han lyckas identifiera tolkar han som att religionen i den skandinaviska världen varierat regionalt och över tid.

Ännu en katalog har publicerats av Leszek Gardela (2014) vilken redogör för skandinaviska figuriner (han kallar dem amuletter) hittade i Polen. Detta är den första översikten i sitt slag publicerad på ett icke-slaviskt språk och Gardelas mål är att sätta vikingatidens Polen i en bredare kontext samt diskutera den forskning som gjorts och görs gällande interaktionerna mellan Skandinavien och de slaviska områdena under vikingatiden. Gardela, precis som Jensen, betonar också vikten av att ta hänsyn till figurinernas kontext när de analyseras.

Ytterligare två översikter av figurinmaterial har publicerats av Anne-Sofie Gräslund (2007) och Miriam Zeiten (1997). Deras studier bär många likheter, bortsett från att Gräslund använder sig av figuriner från Birka och Zeiten av figuriner från Danmark. Istället för att sammanställa en katalog som Helmbrecht och Jensen räknar dessa två forskare istället upp olika figurgrupper vilka de anser ha fungerat som amuletter under vikingatiden. Med amuletter menar de föremål med både den magiska förmågan att skydda och ge lycka samt någon form av religiös betydelse. De lyfter även fram att majoritet av ”amuletterna” hittats i kvinnogravar, och att de därför kan tolkas som uttryck för feminin religiositet.

Nästa grupp med forskare använder figuriner till att undersöka olika fenomen, till exempel klädedräkt. Bland dessa finns Ulla Mannering (2017 [2006]) som i sin avhandling analyserar olika människoavbildningar (bland dem figuriner) och textilynd daterade till järnålder och medeltid i syfte att fastställa vilka generella regler som rådde för järnålders dräktskick. Ytterligare ett exempel är ännu en studie av Leszek Gardela (2013), där han använder figuriner som argument i en diskussion gällande huruvida kvinnliga krigare existerade under vikingatiden, och slutligen också en studie av Elisabeth Arwill-Nordbladh (2016), som använt figuriner för att studera normerna kring hårpraktiker under vikingatiden.

Arwill-Nordbladh har även använt figuriner för att studera synen på genus (2013) och funktionsvariationer (2012) under vikingatiden. I båda dessa studier utgår hon ifrån att normer och vad som uppfattas som normalt respektive onormalt i ett samhälle är något som skapas performativt i en ständigt pågående process, vilket i sin tur innebär att vad som uppfattades som feminint/maskulint, respektive vad som uppfattas som en funktionell/icke-funktionell kropp är både kulturellt, socialt och historiskt situerat. Det är alltså orimligt att anta att de normer som är gällande idag varit gällande också under vikingatiden. Däremot lyfter hon fram att normer är något som avspeglar sig på kroppen och hur denna framstår i världen, alltså hur den rör sig, vad den kläs i och så vidare. Genom att studera figuriner, vilka är bilder av kroppar, menar hon således att arkeologer kan diskutera normer i forntiden.

Ytterligare en studie av Arwill-Nordbladh behöver lyftas fram i denna forskningsgenomgång och det är hennes artikel ”Aska och Rök” från år 2008. I denna artikel diskuterar hon minne och minnespraktiker under forntiden och ger två exempel på hur vikingatidens människor relaterade till sin egen dåtid. Hennes första exempel är Rökstenen från Östergötland och det andra figurinen från Aska, vilken också är del av denna uppsats (katalogpost nr: 1, framöver förkortat kat. 1). Arwill-Nordbladhs teori är att Askahänget fungerat som ett *inalienable object* (oundgängligt föremål), vilket betyder ett föremål som kan ha haft ett namn och mytiska egenskaper och gått i arv eller skänkts som gåva över flera generationer.

En sista forskare att nämna i denna genomgång är Ing-Marie Back Danielsson som i en artikel från år 2010 diskuterar hur figurinen från Lejre (kat. 18) kan tolkas utan ”enkla kategoriseringar”. Bland annat tar hon upp begreppet *performing objects* – föremål som under dramatiska uppträdanden kan ha upplevts som levande. Hon menar att sådana föremål är del av berättelser och att det är dessa, inte vad föremålen representerar, som är det viktiga. Hon tar också upp att figuriner är miniatyrer och därmed skapade på ett sätt som talar till människans metaforiska tänkande. Slutligen betonar hon också vikten av att se till figurinernas material och de egenskaper dessa innehar, samt vikten av att undersöka de kontexter där figurinerna hittas. Liknande koncept som dem hon föreslår för Lejrefigurinen applicerar hon också i praktiken på guldgubbarna i sin avhandling från år (2007).

Sammanfattningsvis indikerar tidigare forskning kring figuriner att kvantitativa metoder samt jämförelser av figurinernas *kontexter* kan bidra med intressant information kring olika mönster inom den utvalda materialkategorin. Nästa lärdom är att figurinerna bör betraktas som fysiska föremål med olika *egenskaper* vilka alla påverkar hur människor uppfattar dem och påverkas av dem. Bland dessa egenskaper ingår motivet, men detta är jämställt med andra egenskaper så som storlek och material. Slutligen bör det också uppmärksammas att ting har agens – de *gör* saker. Bland annat är de med och upprätthåller minnen och olika normer, men de kan även uppträda i olika situationer som *performing objects*.

1.2. Syfte och forskningsfrågor

Syftet med uppsatsen är att uppmärksamma den variation som finns inom föremålskategorin vikingatida figuriner med feminina attribut samt att (om)tolka figurinerna på ett sätt som inte fokuserar på vad de *representerar*, utan på vad de *gör*. Med andra ord kommer figurinerna inte tolkas med utgångspunkt i det medeltida sagomaterialet och de karaktärer som där förekommer, utan fokus ligger på hur figurinerna som ting påverkade vikingatidens människors liv och handlingar. För att detta skall vara möjligt är det nödvändigt att undersöka och jämföra figurinernas kontexter, då dessa kan vittna om skillnader och likheter i deras användning och användare. Av vikt är även att anlägga ett teoretiskt perspektiv som lyfter fram hur ting förses med samt agerar ut sin agens. Tidigare forskning har redan visat att undersökningar med utgångspunkt i figurinernas olika *egenskaper* (storlek, material, motiv och så vidare) kan generera spännande nya forskningsresultat. Figurinernas egenskaper kommer därför stå i centrum även för denna uppsats.

Uppsatsens forskningsfrågor är som följer:

- Vilka *egenskaper* har figurinerna? Vilken affekt (känslomässiga reaktion) skapar de?
- Vad *gör* figurinerna? Hur har de använts? Hur har de format människors handlingar?
- I vilka *fyndkontexter* förekommer figurinerna? Var och av vem har de använts?

Svar på dessa frågor är av intresse för den arkeologiska forskningen då liknande undersökningar tidigare enbart utförts i liten skala och enbart i förhållande till en eller ett par av de feminina figurinerna åt gången. Genom att framställa en katalog över samtliga kända vikingatida figuriner med feminina attribut kan därför denna uppsats bidra med en helhetsbild vilken mindre studier tidigare inte kunnat uppnå på grund av sitt begränsade material. Denna helhetsbild kan i sin tur belysa variationerna i både utseende och användning inom föremålskategorin, vilka tidigare inte kommit i dagen på grund av att valkyrietolkningen överskyggat variationerna i materialet. Detta medför i sin tur att figurinernas potential frisläpps inför framtida forskning.

1.3. Avgränsning

Avgränsningen i denna uppsats har gjorts till vikingatida figuriner med feminina attribut (förtydligas nedan). Anledningen till detta är främst att göra projektet rimligt inom tidsramen för en masteruppsats (om tiden var längre kunde fler humanoida figuriner tagits med), men avgränsningen beror också på den bristande diskussion som i nuläget finns kring just detta material. Liknande motiv som på figurinerna finns även på de vendeltida guldgubbarna, på de gotländska bildstenarna, på Osebergstextilien, med mera. Skillnaden är att dessa material redan undergått omfattande diskussion av tidigare forskare (Göransson 1999; Back Danielsson 2007) och därmed redan fått sin tolkning nyanserad och breddad (se sammanfattning i kapitel 1.1.). I och med att detta ännu inte är fallet med de vikingatida feminina figurinerna, fyller således denna uppsats ett hålrum i forskningen kring forntida människoavbildningar. Vad som kvalificerar som en vikingatida figurin med feminina attribut är däremot inte självklart och kräver ytterligare förtydligande.

Med vikingatida räknas i denna uppsats perioden mellan år 793 efter Kristus till år 1 066 efter Kristus, då detta är den vedertagna avgränsningen av tidperioden i skandinavisk arkeologi (Brink 2008: 5). Med detta sagt sker undantag till denna regel i uppsatsen, och då i form av figurinerna från Tuna (kat. 9), Uppåkra (kat. 11), Hjadstrup (kat. 15), Stavnsager (kat. 23), Stålmosegård (kat. 23), Tissø (kat. 26), Tissø (kat. 29), Trønning (kat. 32) och Bylaugh (kat. 40) vilka har en möjlig datering till vendeltiden. Anledningen till att dessa ändå innefattas av studien är att de till form och stil liknar de övriga figurinerna i uppsatsen och därmed kan antas höra till samma tradition. Det skall också påpekas att få av figurinerna har en exakt datering

utan har daterats utifrån fyndsammanhang eller stil. Figurinerna som daterats till tidigare än år 800 kan därför tilldelats en felaktig datering, alternativt att traditionen med de feminina figurinerna uppkom tidigare än vad som i regel antas.

Nästa avgränsning att förtydliga är ”figurin”. Med detta ord menas i denna uppsats ”liten människo- eller djurfigur” (NE figurin 2019-04-10). Detta är en mycket bred definition vilken medvetet valts för att undvika att på förhand förse figurinerna med en funktion. Andra forskare har tidigare valt att kalla olika delar av materialet för antingen hängen (NS 2018-10-25, med flera), beslag (BM nr: 1988,0407.1, med flera) eller amuletter (Jensen 2010; Zeiten 1997; med flera). Att dessa ord undviks i denna uppsats beror på att inte alla av figurinerna visar spår på att ha använts som varken hängen eller beslag. Vad gäller begreppet amulett är detta också problematiskt då dess definition är mycket otydlig. Zeiten (1997: 5) definierar dem som ”objects that are created specifically for a magical purpose, and that can be worn on a person”. Jensen (2010: 5) däremot definierar dem som “objects whose only use seems to be symbolic”. I Zeitens fall är problematiken uppenbar. Går det att arkeologiskt fastställa om ett föremål skapats för ett magiskt syfte? I och med att vikingatidens människor troligtvis inte skiljde på det profana och sakrala, är det mycket möjligt att denna uppdelning av föremål i magiska och icke-magiska är en modern begreppsdefinition och att vikingatidens människor inte upplevt någon skillnad mellan magiska/religiösa och praktiska föremål. Denna problematik sipprar även över på Jensens definition. Vad räknas som en praktisk funktion? Om en figurin burits som ett hänge, vilket troligt är fallet med flera av figurinerna, har de då inte en praktisk funktion som ett smycke, att pryda kroppen och uttrycka bärarens identitet? Jensens definition är därför inte heller övertygande. Fördelen med ordet figurin, enligt definitionen ”liten människo- eller djurfigur”, är således att den är relativt neutral och enbart hänvisar till föremålets storlek och motiv utan att blanda in dess funktion.

Den sista avgränsningen att förtydliga är feminina attribut. Vad är det som gör att dessa figuriner kan uppfattas som feminina? Vad sammanlänkar dem? De likheter i motiv alla figurinerna i denna uppsats har är att de uppvisar minst ett av följande två attribut: en lång klänning/kjol eller hår uppsatt i en irländsk knut (hästsvans med håret slaget i en knut närmast huvudet). En lång klänning eller kjol, ofta buren med en kappa eller förkläde har av både Göransson (1999: 38-40) och Mannering (2017 [2006]: 80-82) tolkats som den absolut vanligaste klädedräkten buren av vikingatidens högstatuskvinnor. Detta bekräftas även av gravmaterial från samma tid (Mannering 2017 [2006]). Även att bära håret uppsatt i en irländska knuten hör till de absolut vanligaste frisyren hos feminina figurer från vikingatiden (Arwill-Nordbladh 2016; Göransson 1999: 41-42; Mannering 2017 [2006]: 20). Vanligt är också att håret bars uppsatt enbart i en knut (Göransson 1999: 40-41), vilket är fallet på ett antal av figurinerna. Utgångspunkten är alltså att dessa två attribut, klädedräkt och frisyr, indikerar att figuren är ämnad att förstås som feminin.

1.4. Struktur och metod

Uppsatsen består utav fem delar. Den första utgör inledningskapitlet där de vikingatida figurinerna med feminina attribut presenteras som ett material med stor potential trots att de i regel tolkas som representationer av valkyrior. Alternativa, redan beprövade, angreppssätt av tidigare forskare undersöks sedan innan uppsatsens syfte, metod och teori etableras.

I den första delen fastställs även vikten av att upprätta en heltäckande katalog över de vikingatida figurinerna med feminina attribut. Målet är att denna skall fungera som ett metodologiskt redskap för att kartlägga figurinernas fyndkontexter, göra materialet överblickbart samt möjliggöra jämförelser figurinerna emellan. Att upprätta en sådan katalog är dessutom det effektivaste sättet att motbevisa den homogenitet figurinerna i regel anses ha

och som ligger bakom spridningen av valkyrietolkningen. En lika omfattande katalog över vikingatida figuriner med feminina attribut som den skapad för denna uppsats existerar inte i dagsläget och kan således underlätta förarbetet för framtida forskare. Katalogen är upprättad utifrån litteraturstudier samt databassökning. I katalogen illustreras varje figurin med en bild samt beskrivs utifrån utseende, storlek, material, datering samt fyndomständigheter och fyndplats. Beskrivningen av varje figurin har skett utifrån bilder och inte de fysiska exemplaren.

I uppsatsens andra kapitel sammanfattas de 53 figuriner som presenteras i katalogen och illustreras i ett antal tabeller över figurinernas proveniens (ursprung, var de kommer ifrån), fyndkontext, datering, dimensioner, fästansordning, material och motiv. Figurinerna presenteras även i en korrespondensanalys. Denna metod är av intresse då den är framtagen för att visuellt presentera mönster i material som annars är svåra att identifiera (Lundin 2005: 8). Analysen utfördes i PAST 2.17.

Det tredje och fjärde kapitlet utgör uppsatsens analysdel. I det tredje kapitlet analyseras således figurinernas egenskaper (storlek, material, motiv) och i det fjärde kapitlet används dessa egenskaper som grund för att undersöka figurinernas agens och affekt i förhållande till dess skapare/ägare samt betraktare. I kapitlet undersöks figurinernas roll i det performativa skapandet av genus, som minnesbärare och som *performing-* och *animated objects*. Kapitel tre och fyra, likväl som det femte och sista kapitlet, bygger främst på litteraturstudier där andra forskares teorier sätts i förhållande till uppsatsens frågeställningar och uppsatsens figuriner. I argumentationen används även originaltexter från medeltiden, även om dessa försöker undvikas på grund av dess källkritiska svagheter, se kapitel 1.5. Vissa komparativa analyser görs även mellan de feminina figurinerna och annan vikingatida ikonografi, så som bildstenar, textilier och andra typer av figuriner.

Det femte och sista kapitlet utgörs av uppsatsens diskussion där figurinerna, deras egenskaper, agens och affekt diskuteras i förhållande till deras kontexter, potentiella skapare/ägare samt betraktare. Här diskuteras figurinernas förhållande till kvinnor, ”centralplatser” samt varför så många av dem hittats som lösfynd.

1.5. Källmaterial och källkritik

Källmaterialet som ligger till grund för denna uppsats är framför allt olika figuriner och andra typer av bildframställningar (runstenar, bildstenar, textilier, patriser med mera). Inga föremål har studerats i person utan de har studerats utifrån redan publicerade bilder, framför allt från olika föremålsdatabaser (SBM, DM, NS, PAS, SHM). Utöver analysen av bilder av det fysiska materialet stödjer sig argumentationen också tidvis på ett antal medeltida skrivna källor, framför allt Snorres Edda och den Poetiska Eddan. Dessa har lästs i översättning. Stor vikt ligger vid andra forskares redan publicerade teorier.

Ett antal källkritiska problem finns i denna uppsats vilka behöver belysas. Till att börja med är själva målet med uppsatsen, att försöka förstå vad en figurin har använts till, vad den haft för mening och vad den haft för påverkan, i grunden ett omöjligt företagande då en figurin (och de flesta andra föremål) inte använts på enbart ett sätt eller haft enbart en betydelse. Istället har de använts, betytt och påverkat olika människor på olika sätt. På grund av figurinernas hållbara material och ringa storlek är de dessutom mycket enkla att ge bort, använda som bytesvara, kombinera med andra smycken/föremål, eller föra vidare som arvegods. Detta gör att majoriteten av figurinerna med säkerhet bytt kontext, funktion och mening flera gånger under sin förhistoriska ”livstid”. Att söka ett slutgiltigt svar på dessa frågor är därför meningslöst, men eftersom det inte är den slutgiltiga sanningen utan ökad förståelse som är målet med denna uppsats, finns det ännu mycket att vinna på att ställa dessa frågor till de vikingatida figurinerna.

För att göra figurinerna lättare att analysera har de ordnats i en katalog. Denna har som strävan att vara heltäckande, även om så garanterat inte är fallet. Nya figuriner hittas ständigt och många av dem av enskilda metalldetektorförare i Danmark och Storbritannien. Dessa detektorfynd representerar ett tveeggat svärd för arkeologin och för med sig både för- och nackdelar. Självfallet finns en glädje i att fler föremål kommer i dagen och bidrar till arkeologiska föremålsstudier och identifierandet av nya arkeologiskt intressanta platser (Thomas 2013; Deckers, Lewis & Thomas 2016: 427), men å andra sidan förblir många av metalldetektorfynden opublicerade, kontextlösa och i värsta fall sålda till privata samlare utan att komma verken den arkeologiska forskningen eller allmänheten till del (Lewis 2016: 130; Decker, Lewis & Thomas 2016: 427; Thomas 2013). Bristen på dokumenterade kontexter märks tydligt i denna uppsats där antalet säkra kontexter i förhållande till antalet figuriner är relativt låg. Till fördel för denna studie är däremot att de figuriner som faktiskt har kontexter har relativt lika sådana, vilket trots den stora mängden lösfynd möjliggör för några potentiella slutsatser.

Figurinerna i uppsatsen har som nämnts tidigare analyserats utifrån bilder av föremålen och alltså inte i verkligheten. Detta innebär att vissa detaljer hos figurinerna inte har kunnat uppmärksammas i uppsatsen. För en riktigt grundlig analys hade således fysiska undersökningar varit önskvärda, men på grund av tidsramen för uppsatsens slutförande och föremålets geografiska spridning var detta inte möjligt. Denna begränsning av undersökningen borde däremot inte innebära något större hinder för studien då fokus ligger på figurinernas övergripande egenskaper och kontexter och inte på enskilda detaljer hos de enskilda figurinerna.

Ett antal av figurinerna har hittats i gravar, vilket medför framför allt två källkritiska aspekter. Den första av dessa är frågan om gravgåvor. Figurinerna har placerats i graven tillsammans med den döde av dem som genomförde begravningen och kan således vara där antingen för att de i livet tillhört den avlidne, eller för att de haft betydelse för de sörjande eller för begravningen som ritual. Vilket som är fallet är svårt att avgöra, men har en avgörande betydelse för hur figurinerna bör tolkas (Ekengren 2013). I de fall där figurinernas placering faktiskt kunnat identifieras i graven har de varit placerade på den avlidnes bröst (kat. 2, kat. 3, kat. 4) och har kanske varit del av en smyckesuppsättning. För att veta om dessa använts innan begravningen skulle krävas ingående analyser av figurinernas bruksslitage, men då sådana inte kunnat genomföras förblir detta en osäkerhetsfaktor. Oavsett om de brukats av den avlidne i livet eller lagts i graven av de sörjande har de berörda figurinerna en koppling till individen i graven, det finns ett syfte bakom att de placerats där. Ett syfte som kanske kan förstås i ljuset av att de främst hittas i gravar innehållande osteologiskt könsbedömda kvinnor, eller i gravar innehållande smycken, vilka i regel hör samman med den kvinnliga högstatusdräkten (Hayeur Smith 2004: 66, 68). Detta leder däremot till den andra källkritiska aspekten som behöver nämnas i förhållande till gravmaterial i denna uppsats, nämligen könsbedömning av gravlagda individer.

Den osteologiska könsbedömningen, vilken är den som använts på individerna i denna uppsats, är inte entydig utan överlappande. Människors skelett går inte att dela upp i två entydiga kategorier där den ena gruppen är klart feminina och den andra klart maskulina. Istället sker bedömningen utifrån en skala. Detta gör att den osteologiska könsbedömningen alltid är mer eller mindre generaliserande (Back Danielsson 2007: 64). Detsamma gäller för den så kallad arkeologiska könsbedömningen, vilken grundar sig på att föremålen i en grav anses vara feminint eller maskulint kodade. Även denna metod är generaliserande och bygger i grunden på att vissa föremål förekommer oftare med osteologiskt könsbedömda kvinnor och andra med män. Detta innebär i slutändan att det är den osteologiskt könsbedömda kroppen som avgör genuskodningen av föremålen, när det mycket väl kan ha varit föremålen och sättet de använts på som avgjort vilket genus individen i fråga ansetts tillhöra. Detta kan exemplifieras genom vapengrav Bj 581 från Birka, vilken efter aDNA (ancient DNA) analys visade sig innehålla skelettet efter en osteologisk kvinna (Hedenstierna-Jonson et al. 2017). Genast benämndes denna individ som en kvinnlig krigare (eftersom hon hade XX kromosomer), men hen kanske

egentligen levt sitt liv som en man, vilket vapnen i gravar generellt sett anses indikera (Hayeur Smith 2004: 68, 70). Vad detta illustrerar är att det i slutändan inte finns någon garanti för att individens osteologiska kön är kongruent med individens genus (Arwill-Nordbladh 2001: 31-32). Att ha en kvinnlig eller manlig kropp (i avseendet att ha XX eller XY kromosomer) behöver inte vara avgörande för en persons genusidentitet eller för det genus den uppfattas tillhöra av andra. Någon entydig könsbedömning (eller snarare genusbedömning) går alltså inte att utföra, men i de fall både den osteologiska- och arkeologiska könsbedömningen överensstämmer (vilket är fallet med gravarna i denna uppsats), kan bedömningen anses mer trolig och att det finns en rimlig sannolikhet att individen upplevt sig som det bedömda genuset.

Slutligen behöver något kort sägas om de medeltida skrivna källor som använts på ett antal ställen i uppsatsens argumentation. Som bekant är många av dessa källor skrivna under medeltiden och därför långt senare än den tid de ämnar beskriva. I regel var dess författare också kristna och därmed av en annan världsbild och etik än järnålderns ofta icke-kristna människor (Steinsland 2007: 36). Dessutom var författarna män, vilket gör dem extra tendensiösa i sin beskrivning av kvinnors erfarenheter (Ney 1994: 87). Till detta skall tilläggas att järnålderns samhälle var ett muntligt sådant. Detta innebär att historier fördes vidare genom talade ord och inte skriftliga och därför ständigt förändrades beroende på berättare, publik och kontext. De korn av järnålderns verklighet som levt vidare in under medeltiden och tillslut skrevs ned i de skrivna källorna lär alltså vara mycket annorlunda från vad som berättades under vikingatiden (Back Danielsson 2007: 31). De skrivna källorna är således omgivna av osäkerheter och kommer enbart användas till stödande argument i denna uppsats och ingen av de slutsatser som dras bygger enbart på detta material.

1.6. Teoretiskt ramverk

För att figurinerna i denna uppsats skall kunna analyseras som aktiva aktörer krävs ett teoretiskt ramverk som stödjer ett sådant antagande. Detta ramverk kommer ingående presenteras i de följande två underkapitlen och har sin utgångspunkt i att allt som sker i världen är *performativt* i grunden. Det finns således ingenting som är stabilt eller en gång för alla givet. Allting från samhället i stort till individens identitet och person måste ständigt (åter)skapas genom upprepade och riktade handlingar (medvetna eller omedvetna) för att inte sluta existera. Dessa handlingar kan inte utföras av människor allena, utan sker genom människans samexistens med ting.

1.6.1. Aktörer, nätverk och världens skapelse

Inte ingenting som existerar i världen är stabilt eller passivt. Istället har allting som innehar en fysisk form möjlighet att påverka andra enheter med fysisk form. Världen är således inte ett fenomen som en gång för alltid är skapat, utan (åter)skapas ständigt i en process Karen Barad (2003) kallar för "*becoming*". I denna process är varken människan eller ting eller icke-människor (djur, växter) ensam skapare eller ensamt resultat, utan världens skapande är en process som är "*entangled*". Ting och människor är således beroende av varandra och i ständig symbios (idem). Bjørnar Olsens (2012: 209) beskriver detta kortfattat som att människor är cyborgs. De existerar varken i naturen (som att naturen var en behållare) eller utanför naturen (som att naturen saknar påverkan och agens). Istället existerar de i samverkan med naturen (Barad 2003: 828). Detta innebär att när människan skapar ett föremål förser hon det inte med mening, utan tinget hade redan sin egen mening och sina egna egenskaper innan det kom i kontakt med människan. När människan sedan använder detta ting för att skapa ett föremål påbörjas en process där tingets egenskaper och människans kulturella föreställningar vävs samman (Olsen 2010: 153). Ting är

således inte passiva representationer, vilka väntar på att förses med mening, utan aktiva aktörer vilka själva påverkar meningsbyggandet.

Olsen (2010: 4) kallar denna typ av teoribildning för symmetrisk arkeologi och beskriver den kortfattat med:

I do believe the material world exists and that things constitute a fundamental and persistent foundation for our existence. Things, materials, and landscapes possess real qualities affecting and shaping both our perception of them and our cohabitation with them.

Att ting innehar "real qualities" skall dock inte tolkas som att ting har statiska egenskaper med en fast betydelse. Istället skapas tings mening på samma sätt som världen skapas, genom en process som är "entangled". Ting agerar således i nätverk och det är genom dessa deras mening skapas. Olson (2010: 155) förklarar detta med att:

[...] things clearly attain their relative importance through their position within a relational web. A petrol station is utterly marginalized without roads, cars, pipelines, oil wells, petroleum planks, oil fields, and so on. A hammer without nails, hands, and planks would be rather useless [...].

Tingets mening definieras däremot inte enbart utav sin existens inom ett nätverk, utan också utav det som gör tinget unikt. Det som gör det *outbytbart* inom nätverket. Det går till exempel inte att byta ut bilen i Olsens exempel ovan mot en båt, för en båt kan inte åka på en väg. Nätverket och tingets egna egenskaper bekräftar således varandra och det ena förekommer inte före det andra. Istället skapas de samtidigt i en performativ process där nätverket är vad som ger föremålet mening, samtidigt som det inte hade funnits några nätverk om det inte funnits ting med unika egenskaper (Olsen 2010: 156).

Att ting har unika egenskaper är slutligen det som gör dem till aktörer, enligt Bruno Latours definition (2015: 90) att "varje *ting* som faktiskt förändrar ett tillstånd genom att göra skillnad är en aktör [...]" (snedställning i originalet): Det vill säga att alla enheter som på något sätt påverkar hur en annan enhet handlar är en aktör och således innehar agens och förmågan att påverka människor och deras liv (idem). Detta innebär inte att ting nödvändigtvis är orsaken till mänskliga handlingar, istället kan de "auktorisera, medge, erbjuda, uppmuntra, tillåta, föreslå, influera, blockera, möjliggöra, förbjuda, och så vidare" (idem: 91). Handlingar, precis som mening, sker således i nätverk och inom dessa har både ting människor och icke-människor agens och möjlighet att påverka.

Sammanfattningsvis befinner sig världen alltså i ett läge av ständigt *becoming* där allt som har en fysisk form har möjlighet att påverka varandra. Denna process är *entangled* och mening skapas genom att tings egenskaper kombineras med människans kulturella föreställningar. Den mening tings egenskaper har är inte statisk utan skapas i nätverk där deras mening avgörs både av deras medverkan i nätverket, men också av det som gör dem outbytbara och unika. Att ting har unika egenskaper är vad som gör dem till aktörer och tillåter dem att påverka andra aktörer (däribland människor) till handling.

1.6.2. Kroppen, identitet och ting

Den moderna västerländska synen på kroppen är starkt präglad av filosofen Rene Descartes som under 1600-talet skapade sin teori *cartesiansk dualism*, vilken säger att människan utgörs av de två delarna "mind and matter" – kropp och själ. Av dessa två värderas själen högs och kopplas samman med maskulinitet, medan femininitet hör samman med det kroppsliga och mindre värda (Meskell 2000: 14-15). Denna teori är starkt kopplad till den västerländska

modernismen och är därför högst sannolikt inte talande för hur människan betraktades innan denna tidsperiod eller i andra kulturer. För att kunna undersöka synen på människan i forntiden föreslår därför Lynn Meskell (2000: 13) istället ett perspektiv på människan som *embodied*, enligt beskrivningen:

An embodied body represents, and is, a lived experience where the interplay of natural, social, cultural, and psychical phenomena are brought to fruition through each individual's resolution of external structure, embodied experience, and choice.

Meskel (2000: 21) menar således att en individ, dess identitet och person, utgörs av och är det sammanlagda resultatet av "the biological and the social, the collective and the individual, structure and agent, cause and meaning, constraint and free will" och platsen där alla dessa olika saker sammansmälter är kroppen. För att förstå hur forntidens människor upplevde sig själva krävs således förståelse för hur dessa olika faktorer tog sig kroppsligt uttryck (idem: 20-21). Exempel på sådana kroppsliga uttryck är kläder, hår, smycken, kroppsmodifieringar (tatueringar, ärr), rörelsemönster, gester med mera. Alla dessa olika uttryck utgör manipuleringar av kroppen vilka skickar signaler till omvärlden och berättar om personens religion, grupp tillhörighet, sociala status med mera (Hayeur Smith 2004: 6). Dessa signaler är däremot inte en gång för alla gällande utan måste ständigt återskapas. Identitet är således ett "becoming" (Back Danielsson & Thedéen 2012: 10-11) eller en "embodied practis" (Meskell & Joyce 2003: 2) mer än det är något statiskt, inneboende eller medfött. Identiteten är således en pågående process som aldrig avslutas (Fahlander 2012: 141).

Anledningen till att en persons identitet inte är statisk är för det första att människor genom livet ständigt förändras, och för det andra att det är avgörande för den sociala interaktionen mellan människor att en person, i varje möte med en annan person, framstår som begriplig. En teori som utvecklats av Judith Butler. Butler (1990) menar att genus (vilket är en del av en persons identitet) inte är något stabilt en person föds med, utan skapas performativt genom olika handlingar, gester, attribut (kläder etcetera), med mera. Om dessa handlingar sker inom reglerna för de rådande samhällsnormerna blir personen begriplig och får agens, om inte blir personen obegriplig och kommer genom olika officiella och inofficiella korrigeringsmekanismer att försöka tvingas till att ändra sig efter reglerna. Detsamma gäller för resterande delen av en persons identitet, om denna inte följer de rådande kulturella reglerna finns risk för korrigering och utanförskap.

En annan viktig poäng i Butlers teori (1990) är att när de performativa handlingarna möter reglerna för de rådande normerna upprätthålls dessutom reglerna och fortsätter att vara gällande. Detta innebär att det inte bara är en persons identitet som upprätthålls performativt, utan även de kulturella normerna. Detta medför att ting både är ett resultat av och en upprätthållare av de kulturella och sociala regler som existerar i ett samhälle. Till exempel; högstatuskvinnor under vikingatiden bar långa kjolar med släp. Detta ger en begränsad rörelsemöjlighet, vilket kan indikera synen på arbetsfördelning mellan män och kvinnor under vikingatiden. Viktigt här är att ha ett *intersektionellt* förhållningssätt och uppmärksamma att olika kroppsliga uttryck inte enbart förmedlar exempelvis genus, utan kan samtidigt vara ett uttryck för social status eller funktion i samhället. Ett feminint uttryck måste därför inte vara gällande för alla kvinnor i ett samhälle och så vidare.

Ting skall inte heller förstås som enbart en upprätthållare av de regler och idéer som människor applicerar på dem, utan de är aktiva medskapare av dessa (Meskell 2006: 2). Eftersom ting har egna egenskaper vilka påverkar hur människor uppfattar och använder dem, blir tingets egenskaper också en del av identiteten hos personen som brukar dem. Meskell (idem: 4) beskriver det som att ting och människor "co-mingling" eller har en "co-presence" i världen. Gränsen mellan människa och ting – subject och object – är således inte tydlig, utan

alla människor är hybridvarelser (idem: 5-6). Eller med andra ord – cyborgs (Olsen 2012: 209). En person innefattar alltså inte enbart den egna kroppen, utan kan även innefatta ting, icke-människor och till och med andra personer (Crossland 2010: 392). Detta betyder också att en person inte måste vara sammanhängande, utan ett ting som är del av personen kan inneha agens och handla även om till exempel människan i fråga har avlidit (Meskell & Joyce 2003: 10). Alfred Gell (1998: 20-21) kallar detta för ”distributed personhood”, vilket innebär att material kan fungera som en aktiv, agerande förlängning av en person.

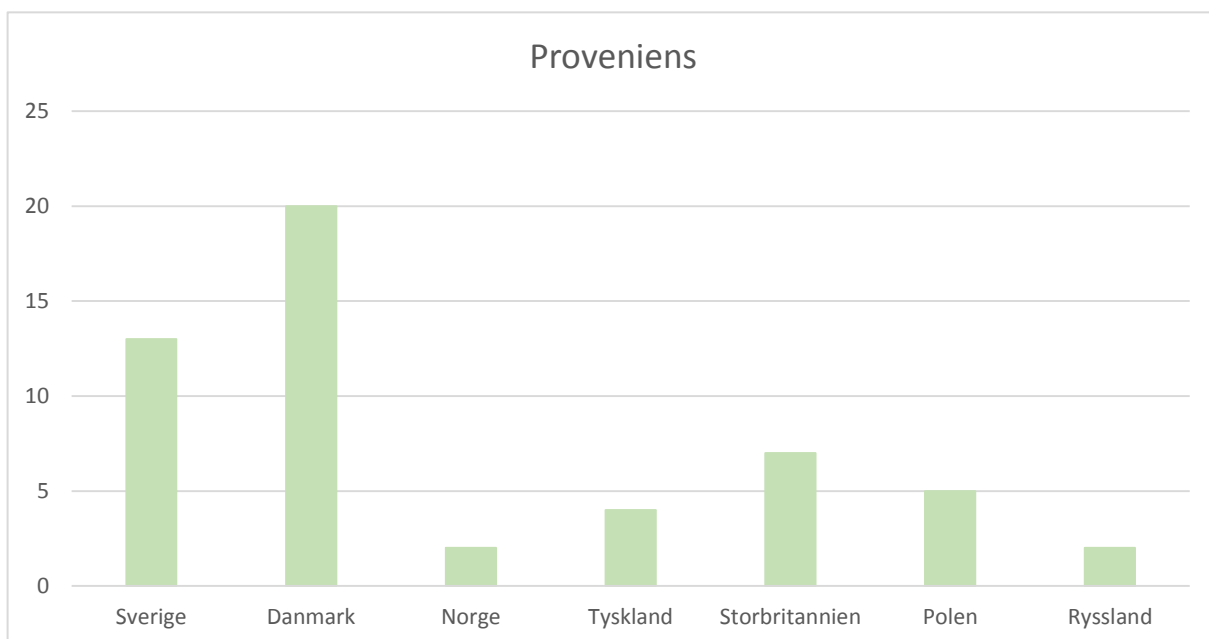
Människan finns således i världen genom sin kropp och det är genom denna en persons identitet tar sig uttryck. Dessa uttryck är inte statiska utan skapas ständigt genom en process av ”*becoming*” och är således en performativ process. I denna process vinner personer agens genom att visa upp sig som begriplig inom de rådande kulturella och sociala reglerna, på samma gång som de (åter)skapar de regler som de försöker efterfölja. Ting skall i detta sammanhang förstås både som ett resultat av och en skapare av de rådande reglerna, samtidigt som de aktivt ”*co-mingling*” med människor och kan agera som en extern del av människors person.

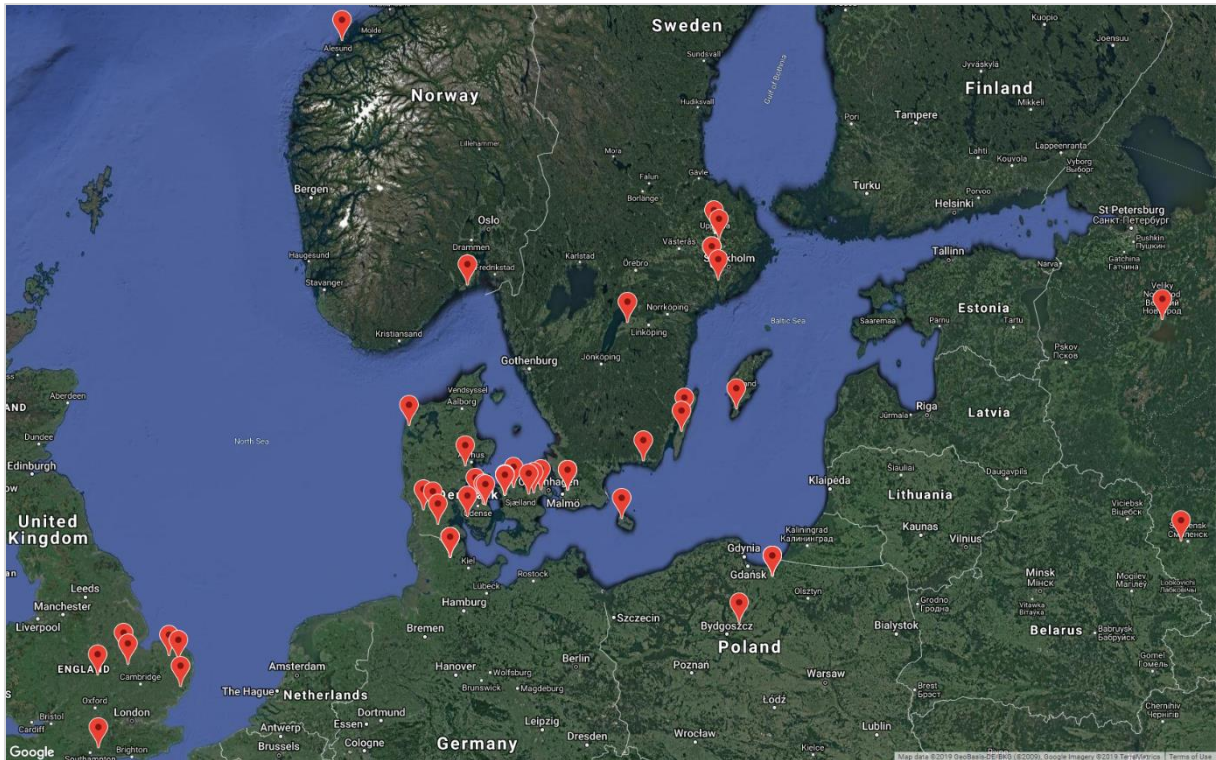
2. Materialpresentation

Totalt innefattar denna uppsats 53 figuriner vilka alla behandlas enskilt i den tillhörande katalogen. I detta kapitel presenteras däremot en sammanfattning av figurinerna i form av ett antal frekvenstabeller samt en korrespondensanalys (kapitel 2.1.). Denna första överblick syftar till att lyfta fram skillnader och likheter bland figurinerna, vilka senare ligger till grund för den resterande delen av uppsatsen.

Totalt härstammar figurinerna från sju olika provenienser enligt fördelningen i *Tabell 1*. Majoriteten har hittats i Sverige eller Danmark och kan därför benämnas som ett östskandinaviskt fenomen, se spridningskarta *Fig. 1*. De tyska figurinfynden härstammar alla ifrån handelsplatsen Hedeby, vilken under vikingatiden låg placerad på danskt område och därför skulle kunna räknas till den danska stapeln i tabellen. En anledning till att antalet fynd är många i Danmark och i Storbritannien kan bero på dessa länders generösa metalldetektorlagar, snarare än på att figuriner under vikingatiden användes mer intensivt i dessa områden.

Tabell 1. Fördelning proveniens.

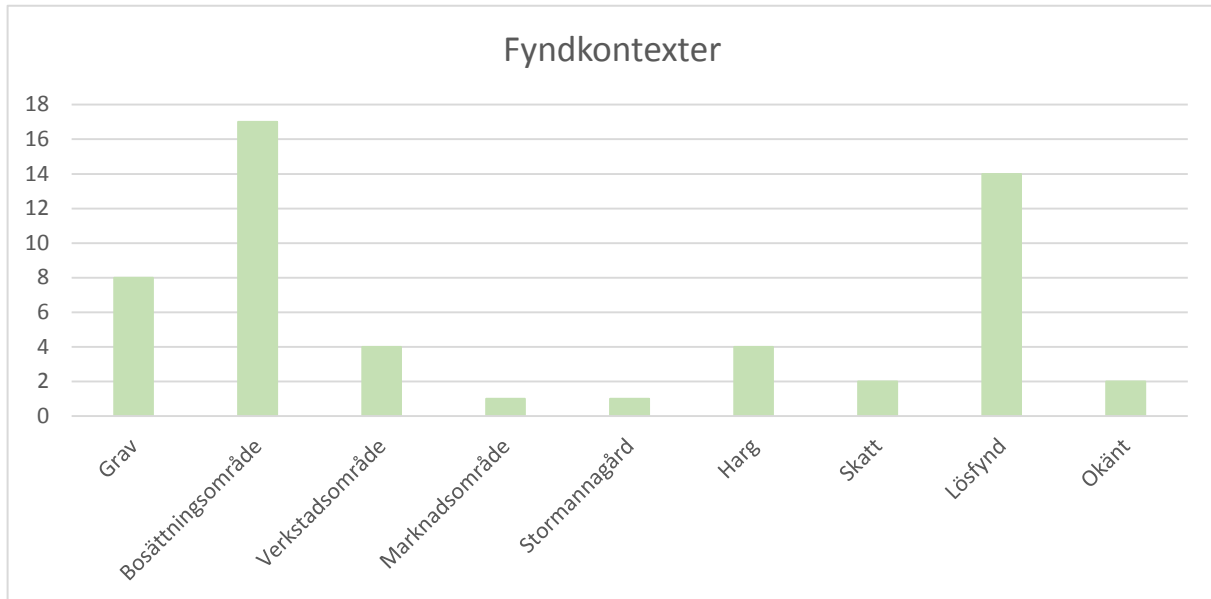

Figur 1. Spridningskarta över katalogens samtliga 53 figuriner. Genererad av Herman Hallstedt.

De kontexter där figurinerna hittats är mycket spridda. Som synes i *Tabell 2* finns däremot ett överslag mot boplatsoområden och lösfynd, efterföljt av gravar. Anledningen till att spridningen ser ut på detta sätt är metalldetektorer. Majoriteten av lösfynden är enskilda metalldetektorfynd och det samma gäller för många av fynden från bosättningar. Detta innebär att många av figurinerna har hittats efter att metalldetektorundersökningar genomförts i stora, i flera fall mycket kända, bosättningsområden utan att arkeologiska utgrävningar bekräftat fyndens kontexter. Fynden har därför kallats för bosättningsfynd, även om de kanske egentligen härstammar från en förstörd grav eller ett verkstads- eller marknadsområde. Resterande fyndkontexter är i de flesta fall bekräftade av arkeologiska utgrävningar och därmed relativt säkra. De två skattfynden däremot skulle båda två kunna härstamma från förstörda gravar, men då de hittades i slutet av 1700-talet (kat. 6) respektive mitten av 1800-talet (kat. 52) är de mycket svårt att bevisa på grund av bristande dokumentation. Några av figurinerna anses även komma från så kallade hargområden – platser med rituella funktioner.

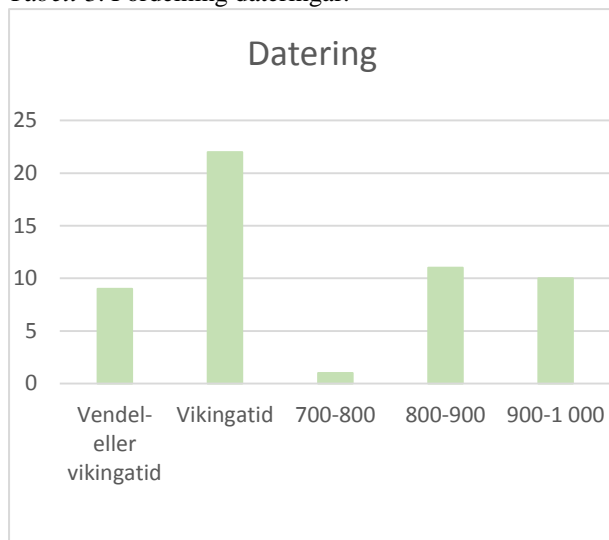
Tabell 2. Fördelning fyndkontexter.

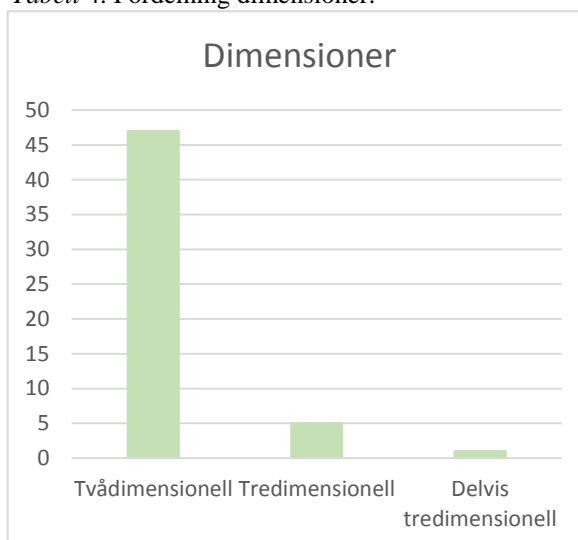
Vad gäller dateringen av figurinerna är även dessa mycket spridda. I allmänhet har de räknats som ett vikingatida fenomen, men sammanställningen i denna uppsats visar att ett antal av dem kan härstamma också från vendeltiden. Detta skulle alltså innebära att denna typ av figuriner potentiellt är ett äldre fenomen än vad som tidigare antagits. Som kan avläsas i *Tabell 3* har majoriteten av figurinerna en generell datering till vikingatiden medan ett antal har kunnat dateras till mer specifika delar av perioden. En viss försiktighet bör dock anläggas då majoriteten av dateringarna är gjorda utifrån figurinernas stil eller genom korsreferenser mot andra föremål. Det är således relativa dateringar och enbart ett antal har kunnat dateras närmare genom den grav eller det kulturlager där de framkommit. Till detta tillkommer självfallet att dateringen för dess slutgiltiga deponering inte behöver reflektera tiden för figurinernas tillverkning. Rent generellt tyder däremot det mesta mot en relativ datering till vendel- och vikingatid för figurinerna som föremålskategori.

Dimensionen på figurinerna är i regel tvådimensionell. En mycket liten del är däremot tredimensionella vilket kan observeras i *Tabell 4*. En av figurinerna, den från Revninge (kat. 20), är dessutom både tvådimensionell och tredimensionell då kroppen är platt och huvudet sfäriskt. Figurinerna från Norge (kat. 34, kat. 35) utgör också specialfall då de på bild synes rundade, om än inte helt tredimensionella, och de har därför räknats som tvådimensionella i denna uppsats.

Tabell 3. Fördelning dateringar.

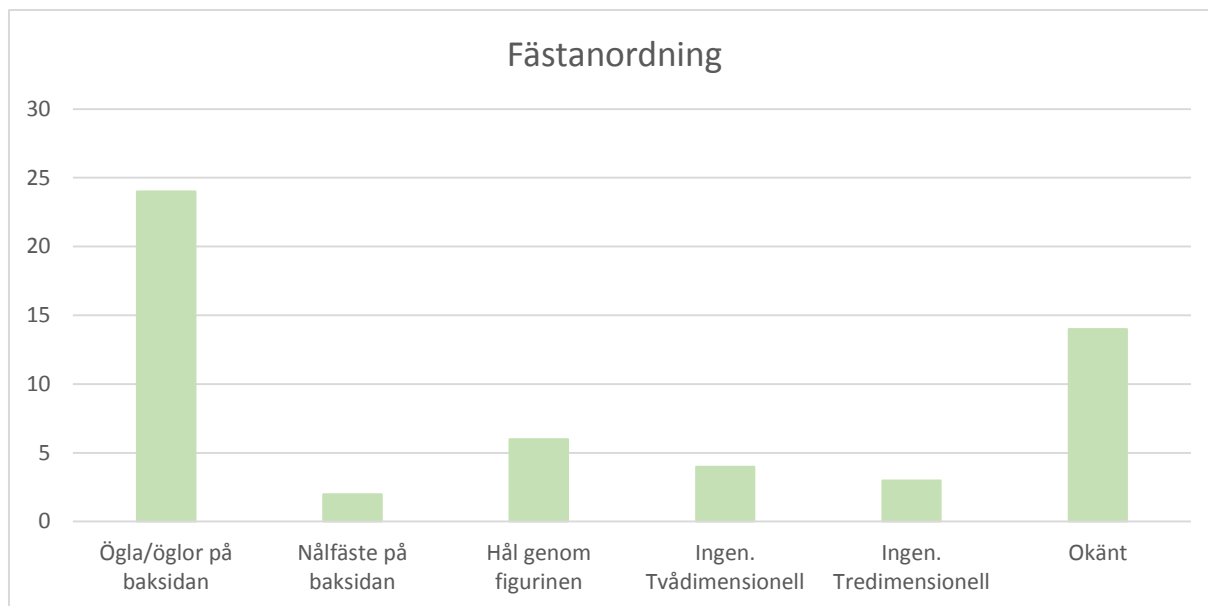

Tabell 4. Fördelning dimensioner.

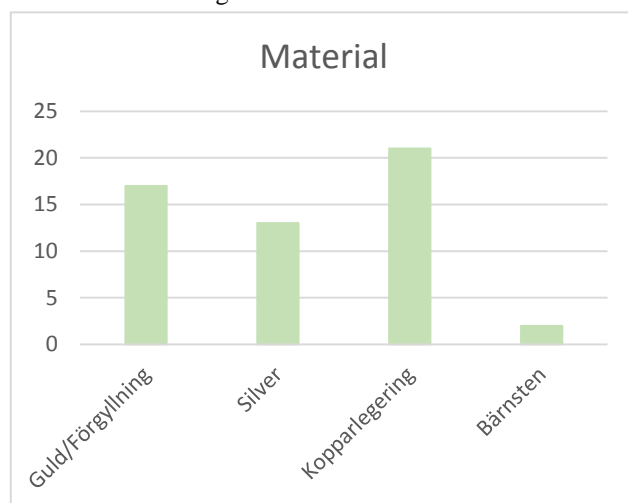
En stor del av figurinerna bär spår av någon typ av fästansordning, varav det vanligast är en eller två öglor på baksidan, vilket framgår tydligt av *Tabell 5*. Några av figurinerna har istället ett nålfäste på baksidan och kan ha fästs likt en brosch, medan andra har ett hål borrarat tvärs igenom sig. Ett antal av figurinerna saknar dessutom tydliga fästansordningar och dessa har delats upp i två staplar beroende på om de är två- eller tredimensionella. Detta beror på att de tredimensionella figurinerna i denna stapel mest troligt har kunnat stå för sig själva och därför kunnat användas på ett annat sätt än de tvådimensionella figurinerna utan fästansordning. Reservation skall dock göras för att alla figurinerna, oavsett tydlig fästansordning eller inte, kan ha använts på flera olika sätt beroende på situation. En figurin kan en dag bäras som ett hänge för att nästa dag bäras i en påse och så vidare. Detta förfarande stöds ytterligare av att två av figurinerna, Hårby (kat. 17) och Gnëzdovo (kat. 52), har två tydliga fästansordningar var (öglor samt ihållig nertill, tredimensionell samt hål genom sig). För stor vikt kan således inte läggas vid existensen av en fästansordning när figurinens funktion skall avgöras, även om existensen av sådana kan ge ledtrådar till vissa användningsområden. Några av figurinerna har slutligen placerats i stapeln ”okänt”, vilken utgörs av figuriner som är i fragment eller där det varit svårt att hitta information kring utförandet av figurinens baksida.

Tabell 5. Fördelning fästnanordningar.

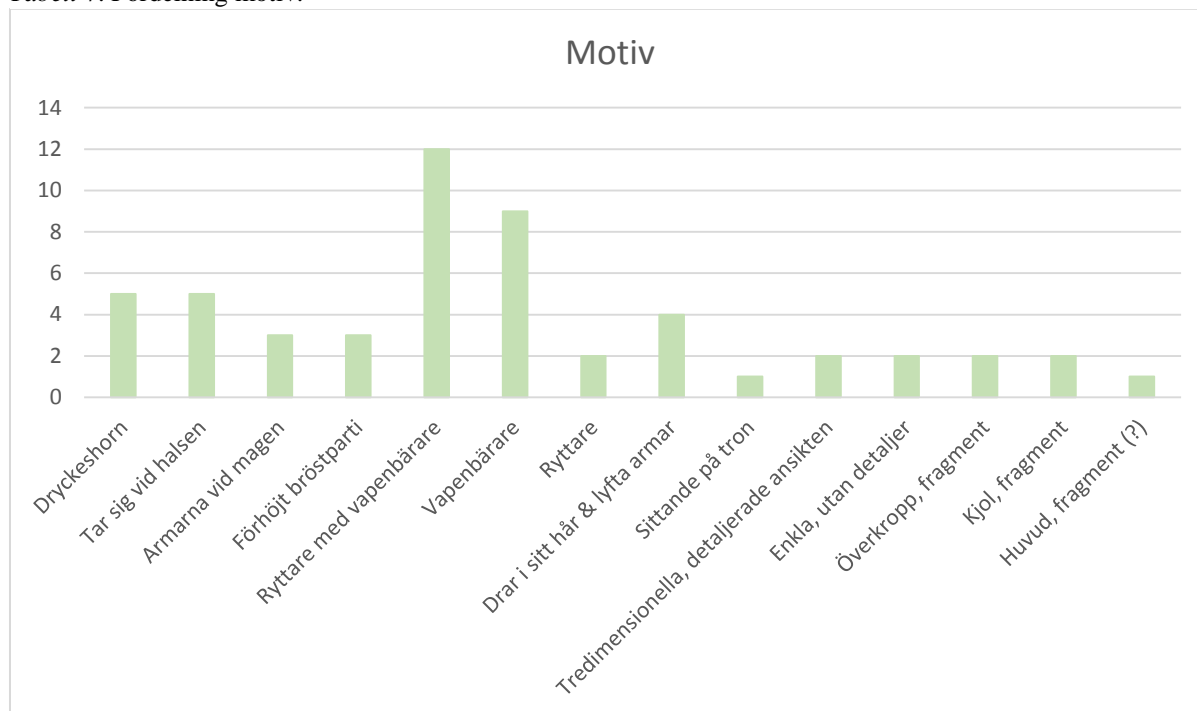
Figurinerna förekommer i uteslutande fyra olika material, vilka redovisas i Tabell 6. Som synligt är olika typer av kopparlegeringar vanligast efterföljt av guld och sedan silver och sist bärnsten. I stapeln för guld ingår även figuriner som är förgyllda, även om basmaterialet är ett annat. Detta val är gjort utifrån att det är förgyllningen som har mött betraktarens öga och inte materialet under. Upplevelsen av dessa föremål är alltså att de är gjorda av guld och det är denna upplevelse som är av intresse för denna uppsats. Slutligen är figurinerna av bärnsten enbart två till antalet (kat. 34 och kat. 35) och båda härstammande från Norge. Med tanke på att dessa två figuriner dessutom är de enda två som har hittats i Norge antyder detta att det där kan ha funnits en regional tradition vilken skiljer sig från de övriga fyndområdena i denna studie.

Tabell 6. Fördelning material.

Motiven hos materialet är mycket växlande. Vanligast förekommande är emellertid motiv som föreställer en beväpnad figur. Dessa är i Tabell 7 benämnda som vapenbärare och avbildas antingen själva eller i par tillsammans med en ryttare. Dessa parmotiv är också de enda bland figurinerna där två figurer förekommer tillsammans, annars utgörs materialet enbart av ensamma figurer. Ett antal av figurinerna är fragmentiserade till den grad att deras ursprungliga motiv är omöjligt att utläsa. Dessa är placerade längst till höger i Tabell 7 och kommer att diskuteras vidare under rubrik 3.2.10.

Tabell 7. Fördelning motiv.

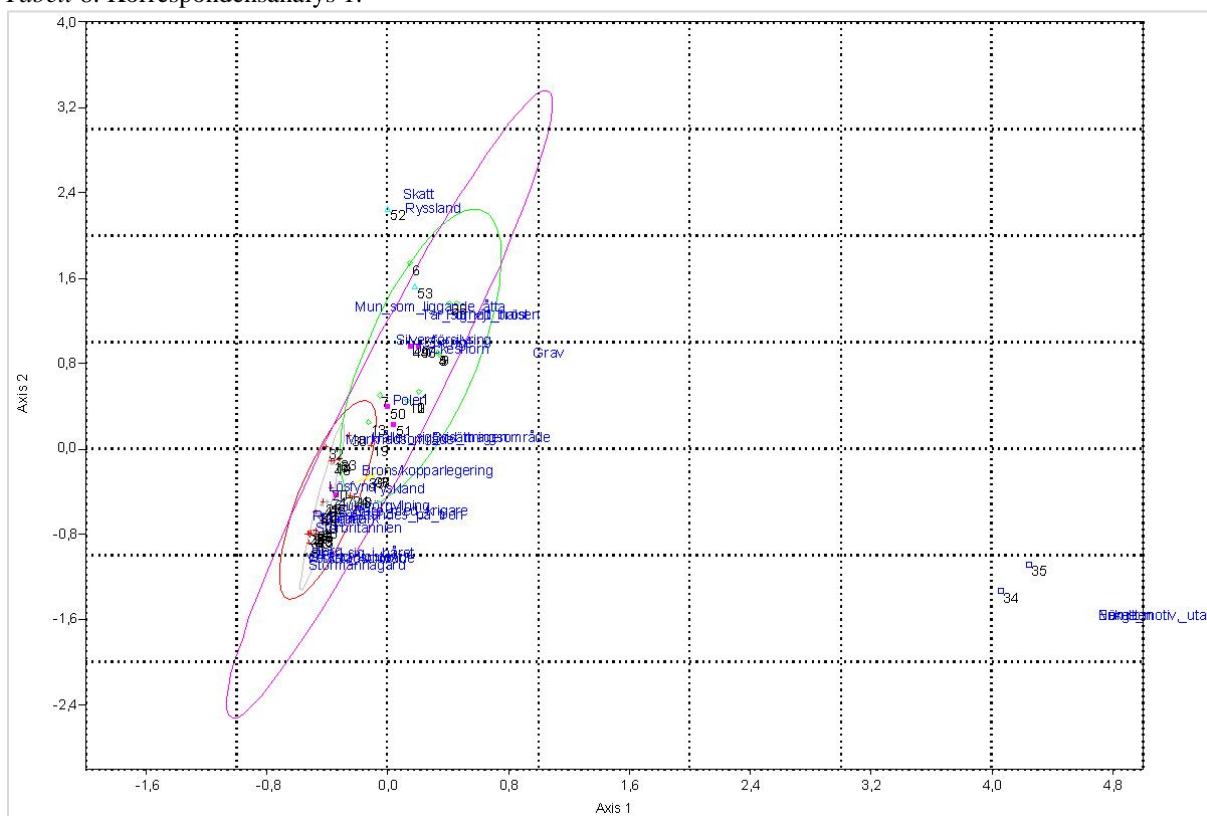

2.1. Korrespondensanalys

I materialpresentationen ovan delades figurinerna upp i ett antal stapeldiagram utifrån olika attribut hos figurinerna (fyndkontext, material, motiv och så vidare). Denna information ligger i detta kapitel till grund för en korrespondensanalys, vilket är en geometrisk dataanalys där olika variabler jämförs mot varandra och sedan presenteras visuellt i en tabell där variabler med mycket gemensamt placeras nära varandra och tvärt om. För att analysen skall fungera optimalt kan variabler bli tvungna att utelämnas eftersom de stör spridningen av de övriga variablerna genom att ha mycket gemensamt med flertalet, eller majoritet, av de övriga variablerna (Lundin 2005: 8). Detta är fallet i denna uppsats med variablerna dimension, fästnanordning och datering samt med de fragmenterade figurinerna. Dessa variabler var således tvungna att tas bort från analysmaterialet, vilket innebar att de variabler som ingick i korrespondensanalysen var proveniens, fyndkontext, material och motiv.

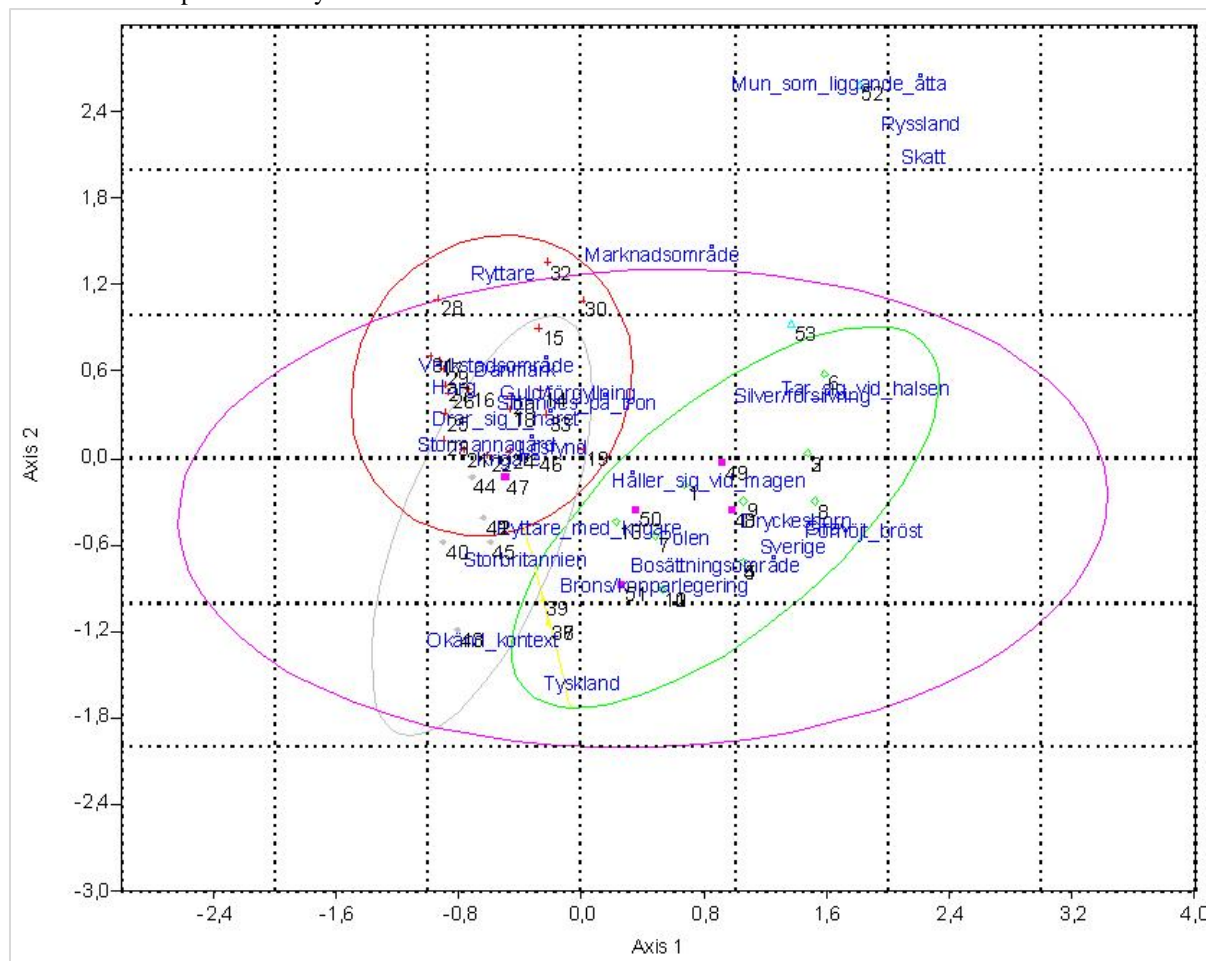
Den första analysen, *Tabell 8*, visar att de norska figurinerna genast placerade sig i det högra hörnet av tabellen medan de andra figurinerna placerar sig mer samlat. Detta indikerar att de norska figurinerna både är mycket lika varandra, men också mycket olika från de andra figurinerna. De övriga figurinerna har placerat sig i två grupper men är i övrigt mycket svåra att skilja från varandra. Vad som går att utläsa är att figurinerna hittade i Sverige (grön cirkel) och figurinerna hittade i Danmark (röd cirkel) drar åt varsitt håll i tabellen, vilket innebär att dessa grupper troligtvis skiljer sig en del ifrån varandra. De ryska figurinerna (ljusblå prickar) har placerat sig högst upp i tabellen och har därför fler likheter med de svenska figurinerna än med de danska, de polska figurinerna däremot (lila cirkel) finns spridda över hela det danska och svenska området och kan därför antas ha likheter med figurinerna från båda dessa områden. De tyska figurinerna (gula prickar) och de engelska (grå cirkel) placerar sig främst inom det danska området men med en viss spridning in över det svenska. De har därmed flest likheter med de danska figurinerna, men med vissa drag från de svenska.

Tabell 8. Korrespondensanalys 1.

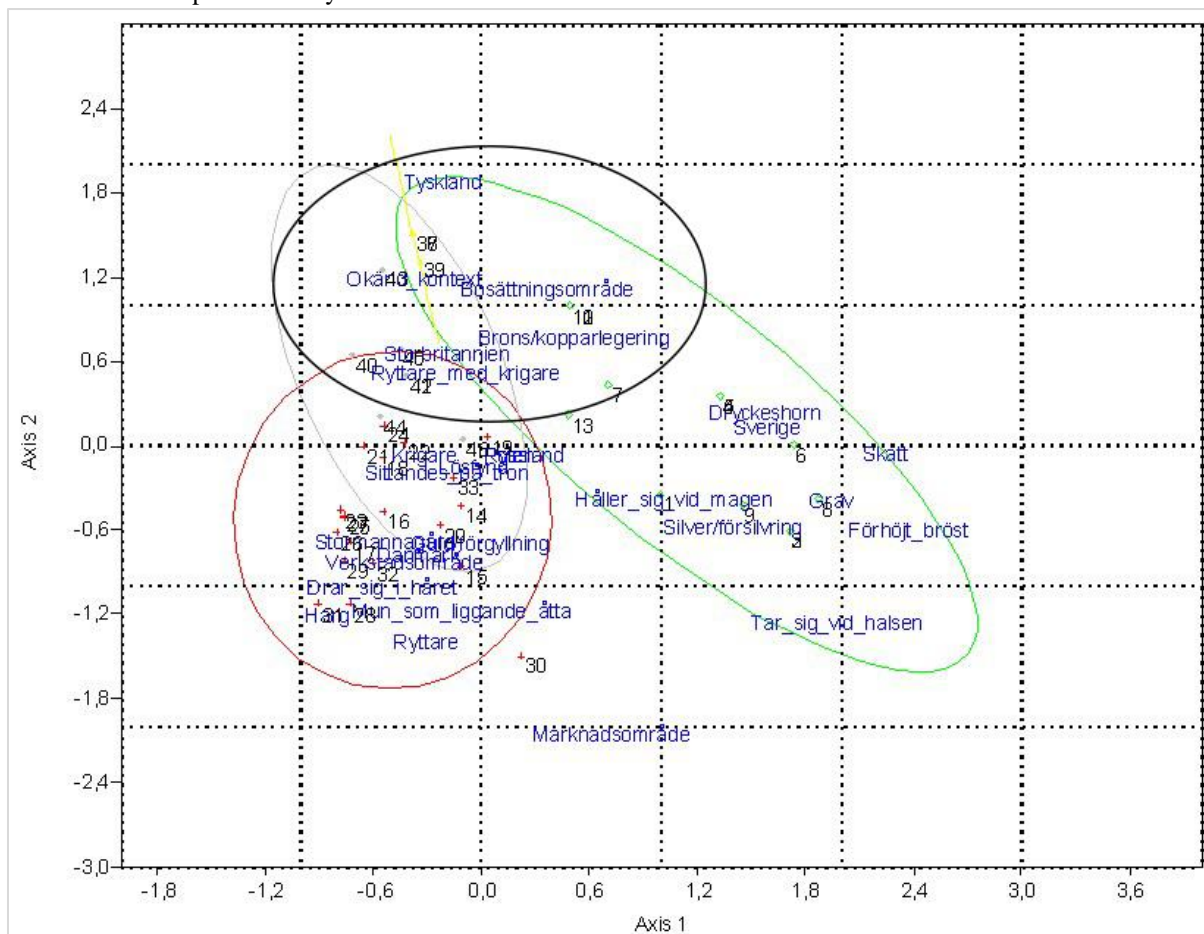
I analys två, *Tabell 9*, har också Norge plockats bort från analysmaterialet för att göra resultatet tydligare. Utfallet är en förstärkning av den första analysen och förtydligar att det finns märkbara skillnader mellan det svenska klustret (grön cirkel) och det danska klustret (röd cirkel). Tydligt blir också att figurinerna från England (grå cirkel) och Tyskland (gul linje) har fler likheter med de danska figurinerna än med det svenska. De ryska figurinerna (ljusblå prickar) drar mer åt höger i tabellen och har därför fler likheter med det svenska materialet. Det polska klustret (lila cirkel) däremot inringar alla de andra klustren och kan således knytas varken till den svenska eller danska traditionen, utan bär drag ifrån båda.

Tabell 9. Korrespondensanalys 2.

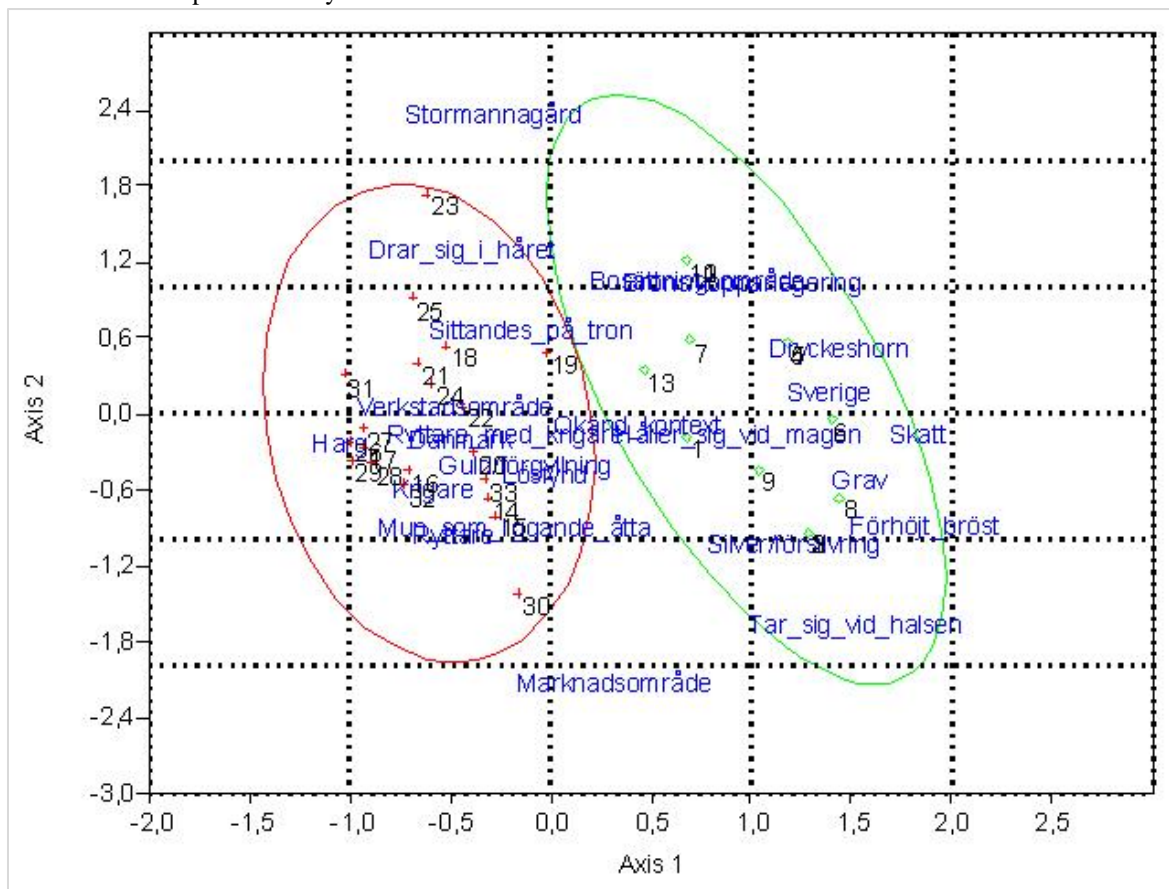
I nästa analys, *Tabell 10*, har också Polen och Ryssland plockats bort från analysmaterialet med intentionen att lyfta fram de drag som gör att figurinerna från Tyskland och England inte enbart placerar sig inom det danska klustret, utan också i det svenska. Resultatet av analysen visar tre kluster, de två förväntade svenska (grön cirkel) och danska (röd cirkel) samt en tredje (i *Tabell 10* inringad med svart), vilket överlappar de två andra klustren. I det tredje klustret har flertalet av de engelska figurinerna samt alla de tyska figurinerna ansamlat sig tillsammans med kontexten bosättningsområde och okänd kontext, materialet kopparlegering och motivet ryttare med vapenbärare. Detta indikerar således att det är dessa fyra drag som utmärker de figuriner som överbryggar den svenska och danska traditionen. Motivet ryttare med vapenbärare kan däremot snabbt räknas bort från denna grupp då katalogen tydligt visar att detta motiv enbart förekommer i områden utanför Sverige. Det är således kontexten bosättningsområde och okänd kontext samt materialet kopparlegering som gör att de engelska och tyska figurinerna inte positionerar sig enbart inom det danska klustret.

Tabell 10. Korrespondensanalys 3.

Den sista analysen, *Tabell 11*, innehåller enbart figurinerna från Sverige och Danmark. Här formar figurinerna två tämligen avskilda kluster där det tydligt går att se vad som utmärker figurinerna från de två områdena. De svenska figurinerna (grön cirkel) är ofta tillverkade av silver, hittas i gravar, bosättningsområden eller i en skatt samt har ett motiv med dryckeshorn, förhöjt bröstparti, tar sig vid halsen eller har armarna vid magen. De danska figurinerna däremot (röd cirkel) utmärks av att de tillverkats av guld/förgyllning, hittas i verkstadsområden, harg eller är lösfynd samt föreställer en ryttare med vapenbärare, vapenbärare, tredimensionella med detaljerade ansikten, sittande på tron eller drar i sitt hår.

Tabell 11. Korrespondensanalys 4.

Slutsatsen av korrespondensanalyserna är att det finns urskiljbara skillnader mellan figuriner som hittas i Sverige jämfört med figurinerna som hittas i Danmark. Det går också att konstatera att figurinerna från England och Tyskland bär stora likheter med figurinerna från Danmark, medan figurinerna från Polen och Ryssland bär spår från både Sverige och Danmark. Figurinerna från Norge är i sin tur helt unika och saknar direkta referenser till något av de andra områdena. Dessa resultat stämmer väl överens med de resultat Jensens (2010) kommer fram till i sin avhandling, i vilken han gjort frekvenstabeller över flera olika typer av figurinmaterial från vikingatidens Skandinavien. Han förklarar skillnaderna mellan Sverige och Danmark med att religionen i dessa områden kan ha skiljt sig från varandra (idem: 187). Detta är inte en omöjlig förklaring, med reservation för att anledningen inte måste vara religiös, utan det kan vara fråga om att det är olika ideal eller olika berättelser (om hjältar, gudar) som varit populära i de olika områdena. När det gäller de engelska figurinernas likhet med de danska förklarar Jensen (idem) detta med att de engelska figurinerna troligtvis används av migranter eller handelsmän med ursprung i det danska området. Att de polska och ryska figurinerna bär likheter med både de danska och svenska figurinerna skulle på liknande sätt kunna förklaras med att både danska och svenska handelsmän och krigare reste österut. Att de tyska figurinerna liknar de danska kan förklaras med att samtliga dessa figuriner härstammar från Hedeby, en bosättning vilket låg placerad inom vad som under vikingatiden var danskt område.

3. Figurinernas egenskaper

I det första av uppsatsens två analyskapitel kommer figurinernas egenskaper (storlek, material, motiv och så vidare) samt de kulturella associationer som hör samman med dessa att identifieras och analyseras. Detta är avgörande inför analysens andra kapitel (kap. 4), där figurinernas funktion diskuteras. Figurinernas egenskaper är av vikt i detta sammanhang då det är dessa som avgör hur ett föremål kan användas och hur det upplevs. Att undersöka figurinerna som en helhet och ta hänsyn till alla dess olika egenskaper kan förhoppningsvis ge en bredare bild av figurinernas roll under vikingatiden än vad som tidigare framkommit i studier fokuserade enbart på dess motiv.

3.1. Storlek, funktion, miniatyrer

En första egenskap hos figurinerna, vilken de alla har gemensamt, är att de är små till storleken. Alla är de enbart ett par centimeter långa och därmed små nog att till exempel gömma i en hand. Denna lilla storlek skapar en känsla av intimitet mellan föremålet och betraktaren samt möjliggör för interaktioner som annars inte är möjliga med större föremål (Meskell 2015: 6). Till exempel går de att bära både synliga eller gömda under kläderna. De är även lämpade att samla på eller byta med andra. Exakt hur figurinerna i denna uppsats använts går däremot inte att veta säkert. Vanliga teorier är att de antingen burits som hängen (NS 2018-10-25, med flera) eller sytts fast på kläder (BM nr: 1988,0407.1, med flera). Med tanke på att majoriteten av dem, 32 stycken, antingen har en ögla/öglor, ett nålfäste eller ett hål igenom sig framstår dessa hypoteser inte som helt osannolika. Speciellt med tanke på att flertalet av de figuriner som framkommit i skelettgravar hittats placerade på individens bröst (kat. 2, kat. 3, kat. 4). Denna placering kan dock vara ett resultat av gravsituationen och måste inte representera hur figurinerna använts i vardagen. Svaret på frågan hur de använts behöver sannolikt inte heller vara entydigt. Mest troligt är istället att samma figurin använts på olika sätt beroende på tillfälle och person. Figurinerna kan till exempel ha burits i en påse snarare än runt halsen eller på klädedräkten, alternativt enbart dekorerat hemmiljön. Ett antal av figurinerna från Tissø (kat. 26, kat. 29, kat. 31), samt figurinen från Kaldus (kat. 47) har dessutom hittats i miljöer som kan ha utgjort en *harg* (kulthus eller kultplats). Kanske har figurinerna där använts som gudabilder eller offer. Figurinernas lilla storlek gör alltså deras funktion flexibel, vilket lämnar stor möjlighet till personliga val för dess ägare.

Figurinerna är inte enbart små till storleken utan *miniatyrer*. Detta innebär i grunden att de är en mindre variant av det som ämnar avbildas, i figurinernas fall en humanoid. Det är dock skillnad på en miniatyr och en *modell*. En modell är en mindre men skalenlig avbildning av någonting, medan en miniatyr däremot inte behöver vara exakt i sin avbildning. Detta gör miniatyren mångtydig och polysem, medan modellen är tydlig i sitt återgivande av den stora förlagan (Back Danielsson 2007: 171). Lotta Hedeager (2015: 132) beskriver skillnaden mellan dem två som att en modell, om den förstoras upp igen, blir en exakt kopia av företeelsen som förminskats. En miniatyr är istället ett *mikrokosmos*, som om det förstoras enbart blir en förstoring av mikrokosmoset och inte en kopia av det som förminskades. Med mikrokosmos menar Hedeager en återgivning av den stora företeelsens ”essense” (idem). Denna essense kan fångas i miniatyren genom överdrifter och förenklingar i motivet vilka betraktaren sedan kan

förstå med hjälp av sitt *metaforiska tänkande* (Back Danielsson 2007: 172; Johansen 1997: 58). Detta tänkande bygger enligt Birgitta Johansen (1997: 50-54) på den mänskliga förmågan att gå bortom någontings direkta mening och utifrån sina tidigare erfarenheter tolka någontings indirekta, symboliska mening. Detta innebär att en person, så fort den stöter på ett föremål, mer eller mindre medvetet, börjar söka efter något från en tidigare erfarenhet som kan förklara det ting som står framför den. Den tolknings som betraktaren slutligen gör bygger således på dennes rådande *förståelsehorisont*. Det vill säga den kunskap personen för tillfället innehar. Detta gör att olika personer antingen kan tolka miniatyren på ett liknande sätt, om de växt upp och lever inom samma kultur och inom samma sociala sammanhang, eller olika, om de kommer från olika kulturer (eller tider, likt en arkeolog som tolkar ett arkeologiskt föremål). Det är genom denna tolkningsprocess Johansen menar att ting får sin mening, och mening är således ingen inneboende egenskap hos själva föremålet, utan skapas i ”*mötet* mellan människa och materia” (snedställning i originalet) (idem: 50). Den tolkning en individ gör av ett föremål är däremot inte statisk utan förändras över tid, antingen som ett direkt resultat av mötet med det nya föremålet (horisontsammansmältning) eller genom att ny kunskap inhämtas från andra sammanhang. Detta betyder att ett föremåls mening inte är något stabilt, utan uppstår i stunden utifrån förståelsehorisonten hos den som betraktar det (idem: 50-54). I figurinernas fall innebär detta att arkeologer aldrig kan fastställa exakt vad figurinerna används till eller vad berättelserna bakom motiven är. Dels för att dessa varierade redan under brukningstiden och för att den nu rådande kunskapen kring vikingatidens världsbild inte är bred nog. Vad som däremot är möjligt är att bredda den rådande förståelsehorisonten kring vikingatiden och dess människor genom att analysera figurinerna från så många olika perspektiv som möjligt.

3.2. Motiv

I följande underkapitel kommer figurinernas motiv att analyseras utifrån den ovan presenterade beskrivningen av miniatyrer. Fokus ligger på att identifiera överdrifter, förenklingar och andra utmärkande drag och huruvida dessa pekar mot några generella trender bland figurinerna.

3.2.1. Förhöjt bröstparti

Enbart tre av figurinerna, se *Tabell 12*, har ett förhöjt bröstparti som sitt mest utmärkande drag tillsammans med att de helt saknar armar. Armarna kan ha utelämnats som en del av motivet, eller så var dessa tvärtom inte nödvändiga för att förmedla det relevanta budskapet. Det förhöjda bröstpartiet däremot bildar tillsammans med klädedräktens släp, om en drar en linje längs med figurinens kropp från armarna till benen, vad Göransson (1999: 42) kallar en S-form, se *Fig. 2*. I sin avhandling om människofigurerna på de gotländska bildstenarna har hon identifierat denna form som den dominerande formen på feminina figurer (figurer med kvinnlig dräkt och frisyr). Hon anser dessutom att denna form är så vanlig bland de feminina figurer att S-formen skall tolkas som en norm för hur femininitet avbildades (idem: 148-149). Detta talar således för att det är feminina figurer som avses på figurinerna med denna kroppsform.

Figur 2. Figurinen från Tuna med markerad S-form. ©SHM.

Figuren från Tuna urskiljer sig från de två andra figurinerna med detta motiv genom att figuren avbildats med ett stort bröstsmykke. Birgit Arrhenius (1962: 80) har tolkat detta som ett ryggknappsspänne, men det skulle lika gärna kunna föreställa en sköldbuckla med tillhörande pärlrader. Detta smycke kan således antingen tillförts figuren som en del av den feminina dräkten, eller tillförts som en överdrift vilken hänvisar till den specifika berättelse motivet ämnades förmedla.

Tabell 12. Figurer med förhöjt bröstparti.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Material	Kontext
8	Sibble	700-800-tal	Sverige	Silver	Grav, brandgrav
9	Tuna	Vendel- eller vikingatid	Sverige	Förgyllt silver	Grav, båtgrav
48	Truso MAH 600/2007	900-tal	Polen	Silver	Lösfynd, boplatsområde

3.2.2. Dryckeshorn

Följande motiv är ett av dem som förknippas närmast med valkyrietolkningen och utgörs av en figur som sträcker fram ett dryckeshorn (Jesch 1991: 126-127, Vang Petersen 1992: 41). Detta motiv är mycket gammalt och det äldsta kända motivet finns på guldhornet från Gallahus, Danmark, se *Fig. 3*, vilket är daterat till mellan 300- och 400-talet (Enright 1996: 104). Motivet finns även bland guldgubbarna och på andra föremål som till exempel en örslev från Birka grav Bj 507 (Helmbrecht 2011: 122). Motivet finns också på det gotländska bildstenarna där de är känt som välkomstmotivet, eftersom den dryckeshornsbärande figuren där ofta är placerad tillsammans med en ryttare till häst (Ney 2012: 73). Totalt bär fem av figurinerna i denna uppsats detta motiv, se *Tabell 13*, varav fyra stycken har hittats i Sverige.

Figur 3. Detalj från Ole Worms teckning av Gallahushornet. Den inringade figuren håller i ett dryckeshorn. ©Marlene Thyssen.

Anledningen till att detta motiv tolkas som valkyrior är att det i den Poetiska Eddan berättas att valkyriorna välkomnade fallna krigare till Valhall genom att servera dem dryck (Jesch 1991: 126-127). Därifrån kommer också namnet välkomstmotivet för kompositionen dryckesbärare och ryttare på de gotländska bildstenarna (Ney 2012: 73). En kvinna som erbjuder ett dryckeshorn till någon annan finns däremot på fler ställen i de skrivna källorna än i relation till just valkyrior. Bland annat erbjuder jättinnan Gerðr guden Frö ett dryckeshorn i *Skínismál* och i *Beowulfkvädet* genomför Wealhtheow, kung Hrothgars drottning, en dryckesritual vars fokus ligger på erbjudandet av dryck ur ett dryckeshorn (Enright 1996: 189). Michael Enright (1996) har undersökt dryckesceremonier i det germanska området ingående i sin bok *Lady with a Mead Cup* och han tolkar drottningen utdelande av dryck som en viktig politisk handling vilken band samman en krigsherre med sina krigare. Genom att drottningen serverade alla samma dryck från samma bägare skapades ett fiktivt släktband, samtidigt som hierarkin i gruppen upprätthölls genom att hon lät sin make dricka förre alla andra.

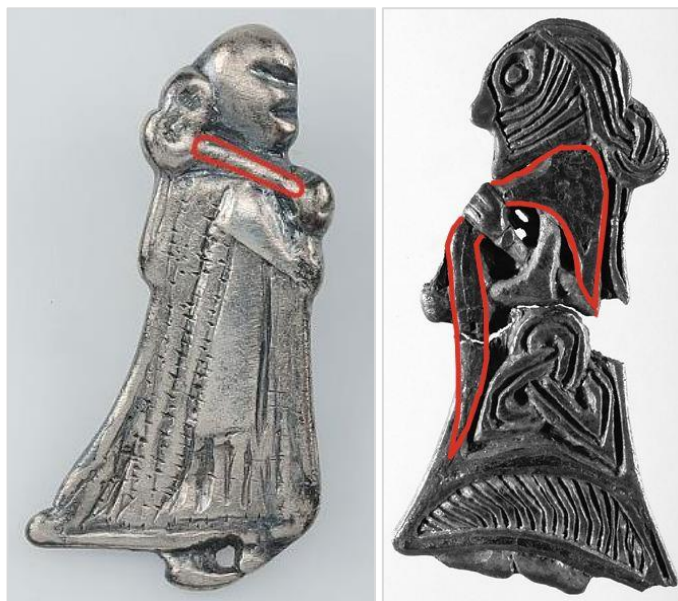
Det finns således indikationer i de skrivna källorna både på gudomliga och mänskliga kvinnor vilka erbjudit dryckeshorn till andra och i det arkeologiska materialet har motivet både en lång kontinuitet och en relativt stor spridning. Detta indikerar att dryckeshornet som ett attribut, vilket framgår som fokus för detta motiv, var väl känt i vikingatidens Skandinavien. Med tanke på att det alltid förekommer tillsammans med den feminina högstatusdräkten, kanske detta motiv var nära förknippat med tidens högstatuskvinnor.

Tabell 13. Figurer hållandes dryckeshorn.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Material	Kontext
4	Ga. Uppsala Prästgård	900-tal	Sverige	Brons	Grav, båtgrav, kvinna
5	Hjorthammar	800-tal	Sverige	Silver? Brons?	Grav, brandgrav
6	Klinta	900-1 000-tal	Sverige	Silver	Skatt, grav?
7	Okänt, Öland	Vikingatid	Sverige	Brons? Kopparlegering?	Lösfynd
19	Nygård	Vikingatid	Danmark	Förgyllt brons	Lösfynd, boplatsområde

3.2.3. Tar sig vid halsen

Fem av figurinerna har ett motiv där dess arm/hand är placerad på bröstet, ungefär i höjd med halsen, se *Tabell 14*. Helmbrecht (2011: 123) har tolkat detta som att figurerna rör vid ett bröstsmykke och lyfter fram att tidigare forskare tolkat liknande motiv som Fröja med sitt smycke *Brisingamén* (Arrhenius 1962; Hauck 1992: 532-540, I; Helmbrecht 2011: 124). Att figurinerna skulle föreställa Fröja är inte heller osannolikt, men precis som med valkyrietolkningen för andra figuriner är det omöjligt att bevisa. Att motivet kretsar kring det figuren rör vid, alternativt gesten att placera handen på bröstet, är emellertid sannolikt då det är detta som särskiljer motivet från övriga liknande figuriner i denna uppsats. Att det är fråga om ett smycke figurerna rör vid stöds av att fyra av figurinerna (kat. 2, kat. 3, kat.

Figur 4. Till vänster. Figurin från Birka, grav Bj 968. Den röda markeringen visar figurens potentiella halssmycke. ©SHM.

Figur 5. Till höger. Figurin från Tissø. Den röda markeringen visar den potentiella schal figuren håller i. Från: Helmbrecht 2011: 124.

49, kat. 53) har en kraftig ring kring halsen, se *Fig 4*. Figurinen från Tissø (kat. 30) utmärker sig däremot genom att istället för att röra vid ett smycke istället håller sin hand kring vad som förefaller vara änden på sin schal, se *Fig. 5*. Möjligt är därför att figurerna inte alls rör vid ett smycke, utan en del av sin klädedräkt. Alternativet är såklart att figurinen från Tissø inte alls tillhör samma motivgrupp som de övriga utan hänvisar till något helt annat. Att figurinen från

Tissø skiljer sig från de andra stöds inte minst utav att den är den enda från Danmark samt den enda som är förgylld. Den är också försedd med dekorationer i ansiktet samt på kjolen i en stil som inte förekommer på någon annan figurin i denna uppsats. Det är inte heller omöjligt att det är samma motiv som avses, men att figurinen från Tissø är specialtillverkad efter till exempel särskilda önskemål från beställaren, medan de andra fyra är mer av ett standardmotiv. Kanske är samtliga fyra tillverkade i Mälardalen, då två av dem hittats i gravar på Birka och gjutformar för tillverkning av feminina figuriner hittats i den Svarta jorden (platsen för Birkas proto-urbana bebyggelse) (Gräslund 2007: 91; Plochov 2007: 59).

Tabell 14. Figurer som tar sig vid halsen.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Material	Kontext
2	Björkö Bj 825	Vikingatid	Sverige	Silver	Grav, kammargrav, kvinna
3	Björkö Bj 968	Vikingatid	Sverige	Silver	Grav, kammargrav
30	Tissø	900- eller 1 000-tal	Danmark	Förgyllt silver med inlägg av niello	Marknadsområde, grophus
49	Truso MAH 1578/2008	900-tal	Polen	Silver	Bosplatsområde
53	Ryurikovo Gorodišče	800- eller 900-tal	Ryssland	Silver	Bosplatsområde

3.2.4. Armarna vid magen

Tre av figurinerna, se *Tabell 15*, håller sina armar placerade vid magen. Av dessa är figurinen från Aska mycket omdiskuterad av flertalet författare. Arwill-Nordbladh (2008: 179) har bland annat tolkat den som föreställande vara gravid. Detta antyds även av Arrhenius (1962: 79), som också menar att det överdimensionerade ryggknappspanne figuren har under halsen antyder att den representerar Fröja. Neil Price (2002: 158) har däremot en helt annan teori och menar att figuren föreställer en sittande *völva* praktiserandes sejd. Att figurerna med händerna vid magen skulle föreställa gravida motsägs emellertid av att varken figuren från Öja, som är tredimensionell till formen, eller figuren från Revninge, som är delvis tredimensionell, har tillverkats med en utstickande mage. Detta är självfallet inte nödvändigt för att förmedla att figuren är gravid, men det talar inte heller för denna teori. Vad gäller Prices (idem) teori att figuren representerar en sejdande *völva* är också svårt att avgöra, speciellt eftersom det finns få skrivna källor som behandlar ämnet (Price 2002).

Tabell 15. Figurer som håller sig vid magen.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Material	Kontext
1	Aska	800-850-tal	Sverige	Silver med spår av förgyllning	Grav, skelettgrav, kvinna
13	Öja	Vikingatiden	Sverige	Brons	Lösfynd
20	Revninge	800-tal	Danmark	Förgyllt silver	Lösfynd

Figuren från Revninge skiljer sig från de andra två figurerna i denna motivgrupp genom att ha armarna placerade enbart vid magen, och inte runt den så att armarna bildar en halvcirkel. Fokus hos figuren från Revninge ligger snarare i det treflikiga spänne som är placerat mellan figurens händer än på själva magen eller armarnas form. Det är således inte omöjligt att det är två olika motiv som avses på figuren från Revninge respektive de från Aska och Öja. Båda positioneringarna har däremot lång kontinuitet och förekommer både under vikingatid, *Fig. 6*, vendeltiden, *Fig. 7*, och bronsåldern, *Fig. 8*. Dessa positioneringar kan därför ha en betydelse som går långt tillbaka i tiden. Kanske är svaret så enkelt som att placeringen av händerna vid magen är praktisk vid avbildandet av människofigurer *en face*. Dessa ytterligare exempel visar emellertid att positioneringarna förekommer inte enbart hos de feminina figurerna i denna uppsats, utan även på maskulina figurer, *Fig. 6* och *Fig. 7*, och på androgyna figurer, *Fig. 8*.

Figur 6. Till vänster. Figurin från Lindby, Svenstorp socken. Daterad till vikingatiden. Avbildad med handen vid bältet, jämför med figuren från Revninge (kat. 20). ©SHM.

Figur 7. Mitten. Figurin från Lunda, Strängnäs socken. Daterad till vendeltiden. Händerna vid magen. ©SHM.

Figur 8. Till höger. Figurin från Sankt Olof socken, Skåne. Daterad till bronsålder period IV. Händerna är placerade i midjan/vid magen. ©SHM.

3.2.5. Drar i sitt hår & lyfta armar

Fyra av figurinerna, se *Tabell 16*, är avbildade i en position med armarna lyfta över huvudet och i tre av fallen med händerna greppande runt håret. Av de tre som drar i sitt hår är två av dem, Stålmosgård och Stavnsager, mycket lika. Båda har en slät baksida och har av Ole Thirup Kastholm (2014: 86) tolkats som matriser för tillverkning av guldblocksfigurer. Figurinen från Stålmosgård har dock i något läge försetts med en ögla längst upp på huvudet, vilken nu har brutits av, för att kunna bäras som ett hänge. Vad gäller motivet är de två figurerna närmast identiska, med undantag för detaljer. Båda figurerna drar i sina hårtofsar och båda har ett invecklat munparti bestående av en oval del med en cirkel i mitten, samt ett hästskeformat parti som hänger ned över figurernas hals, se *Fig. 9*. Kastholm (idem: 81) tolkar detta som en mun som gör en grimas, alternativt är redo för en kyss eller räcker ut tungan. Att det är en mun som avses överhuvudtaget är däremot osäkert och det skulle lika gärna kunna föreställa ett smycke eller liknande. Den tredje av figurerna som drar i sitt hår härstammar från Tissø och har också den en märklig mun, se *Fig. 9*, vilken av Karen Højlund Nielsen (2001) tolkats som en pussmun, men för Helmbrecht (2011: 156) snarare framstår som skräckinjagande. Ytterligare ett

alternativ är att figurinens mun avbildats som ihopsydd. Denna hypotes stöds utav att paralleller går att dra mellan munnen på figurinen och munnen på en figur ristad på en tuyère (munstycke genom vilken luft blåses in i en ugn) hittad i Snaptun, Danmark, vilken tolkats på just detta sätt, jämför *Fig. 10* och *Fig. 11* (Varberg 2011: 82-83). Kanske är det alltså fråga om en begränsning av talet, eller en begränsning av sinnen som avbildas på figurinen.

Vad gäller gesten att dra i sitt hår har Kastholm (2014: 87) presenterat två förslag på vad det kan tänkas betyda. Den första är att figurerna föreställer Fröja. En teori som har sin grund i jämförelser med de Brittiska öarna där syrener och havsfruar kan avbildas dragandes i sitt hår som en symbol för lösaktighet. I och med att de förekommer beskrivningar av Fröja som lösaktig i de medeltida sagorna menar Kastholm (idem) att hårdragandet kan ha en liknande betydelse också i en skandinavisk kontext.

Den andra teorin Kastholm (2014: 87-88) lägger fram grundar sig i etnografiska och arkeologiska undersökningar av schamaner i Sibirien där dragande i hår eller skägg tolkas som ett tecken på magisk aktivitet. Med andra ord skulle figuren som drar i sitt hår kunna tolkas som en schaman och därmed en person som genom att sätta sig i trans kan färdas till andra världar för att inhämta kunskap eller hjälp (idem: 87-88). Huruvida den fornnordiska religionen var schamanistisk eller inte är omdiskuterat, men mycket tyder på att den haft sådana drag (Price 2002). Också Neiß (2007: 82, 86-87) och Arwill-Nordbladh (2016) tolkar gesten att dra i sitt hår som en indikation på magi och föreslår sejd och sejdande som en eventuell förklaring till motivet. Arwill-Nordbladh (2016) använder sig däremot av andra argument än både Kastholm och Neiß genom att sätta de hårdragande figurernas frisyr, med två knutar på sidorna av huvudet, i perspektiv mot den vanligaste feminina frisyren under vikingatiden, en knut i nacken. Den senare menar Arwill-Nordbladh ger ett intryck av samanhållning och kontroll, medan att dra i sitt hår ger det motsatta intrycket. Denna brist på kontroll kopplar hon sedan till den extas som kan inträffa vid ett schamansikt utförande. Oavsett om det är schamanism eller inte som avses lyfter Arwill-Nordbladh fram en viktig poäng med att dessa figurer inte följer de vanliga normerna för hårfrisyrer under vikingatiden, vilket kan indikera att figurerna som avbildas är av ett normbrytande slag.

Figur 9. Figurin från Stavnsager. Den röda cirkeln ringar in figurens märkliga munparti. Från: Helmbrecht 2011: 156.

Figur 10. Figurin från Tisø, Store Fuglede socken. ©Nationalmuseet Danmark.

Figur 11. Tuyère från Snaptun, Guld socken. ©Nationalmuseet Danmark.

Den sista av de fyra figurinerna i denna motivgrupp är från Kaldus, Polen och är ganska olik de andra tre figurinerna. För det första har den överdimensionerade öron, för det andra är den försedd med en trekantig näsa och slutligen synes den ha sitt hår utsläppt, alternativt uppsatt i två låga tofsar. Alla dessa drag är unika för denna figurin och gör att dess skandinaviska ursprung eventuellt kan ifrågasättas, även om Gardela (2014: 83) tolkat den som sådan. Om den däremot är skandinavisk passar den bäst in bland dem som drar i sitt hår då dess positionering är något liknande samt att de alla på något sätt har sina sinnen betonade. Figuren från Kaldus har stora öron och potentiellt en markerad näsa och de övriga tre har markerade munnar. Alla fyra har dessutom stora ögon, men detta kommer diskuteras närmare i kapitel 3.2.11. Vad själva gesten att lyfta sina armar beträffar beskrivs denna av Helmbrecht (2011: 151) som mycket svårtolkad, då den förekommer i många kulturer världen över med olika betydelser.

Tabell 16. Figurer som drar sig i håret.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Material	Kontext
23	Stavnsager	Vendel- eller vikingatid	Danmark	Brons	Lösfynd, stormannagård
25	Stålmosegård	Vendel- eller vikingatid	Danmark	Kopparlegering	Lösfynd, boplatsområde
31	Tisø	900-1 000	Danmark	Förgyllt silver	Lösfynd, harg
47	Kaldus	900-talet	Polen	Brons	Lösfynd, harg?

3.2.6. Tredimensionella, detaljerade ansikten

Två av figurinerna, se Tabell 17, skiljer sig från de andra genom att vara tredimensionella samt ha mycket detaljerade ansikten. På detaljnivå är de två figurinerna ganska olika varandra, men har ändå några generella likheter. De saknar både armar och fötter och deras kroppar saknar tydliga former eller kurvor. I motsats till många av de andra figurinernas S-form, har dessa två figuriner snarare formen av en ”kon” med en bred bas som blir mindre mot toppen. De är dessutom båda tredimensionella, de har liknande klädedräkt och framför allt har de båda ett ansikte med två runda ögon med tillhörande ögonbryn, en näsa och en avlång mun. Figuren

från Gnězdovo har dessutom en prick på hakan och figuren från Trønning är försedd med ett par öron. Med tanke på figurinernas tämligen enkla kroppsform (saknar lemmar, håller ingen positionering, gör ingen gest) är det rimligt att anta att det är ansiktet som är fokus för dessa figuriner.

Tabell 17. Figurer vars mun formar en liggande åtta

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Material	Kontext
32	Trønning	Vendel- eller vikingatid	Danmark	Guld	Lösfynd
52	Gnězdovo	900-tal	Ryssland	Silver, försilvrad?	Skatt

3.2.7. Sittande på tron

En av figurinerna, den från Lejre se *Tabell 18*, är avbildad sittandes på en stol eller tron. Strax efter att den hittades tolkades denna figurin av Tom Christensen (2009) som Odin, utifrån att figuren har en möjlig mustasch, att där sitter två fåglar på stolens armstöd samt att Odin i de medeltida sagorna utför sejd, vilket ansågs feminint, och att han därför skulle kunna avbildas bärandes kvinnokläder. Denna tolkning har mött stark kritik, inte minst utifrån att figuren bär en typiskt feminin dräkt och därför mer sannolikt föreställer en feminin figur (Mannering 2010: 27-28). Detta indikeras också av dess många likheter med figurerna från Trønning och Gnězdovo, se kapitel 3.2.6. De saknar alla lemmar och har fokus på ansiktet snarare än på någon gest eller positionering. Alla tre har ansikten med runda ögon, en näsa samt en markerad mun. Medan figuren från Trønning har en mun formad som en liggande åtta, och figuren från Gnězdovos är avlång, har däremot figuren från Lejres en mun som antingen är mycket utdragen (det som Christensen tolkar som en mustasch) eller är övertäckt av något, kanske ett smycke, eller kanske någonting annat. Vad som skiljer figuren från Lejre från de andra två är självfallet att den sitter på en stol. Detta är ett ovanligt motiv bland vikingatida figuriner, men miniatyrer i form av enskilda stolar (utan någon sittandes på dem) har hittats ett antal. Price (2002) tolkar dessa som kubbstolar och kopplar samman dem med völvor och sejd, utifrån att de i de skrivna källorna finns indikationer på att völvorna kan ha suttit på sådana. Om detta är fallet skulle figuren på stolen kunna föreställa en sådan völva, vilket är en teori som också lagts fram av Bettina Sommer och Morten Warmind (2015). Om figurinen faktiskt ämnar föreställa en völva är däremot omöjligt att säga med säkerhet.

Tabell 18. Figur sittandes på tron

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Material	Kontext
18	Lejre	900-950-tal	Danmark	Förgyllt silver med inlägg av niello	Boplatsområde, mellan två hallar

3.2.8. Ryttare, vapenbärare och djurmänniskor

Ryttare med vapenbärare och ensamma vapenbärare är överlägset de vanligaste motiven bland figurinerna i denna uppsats, se *Tabell 7*, och de kommer i detta kapitel analyseras tillsammans med de ensamma ryttarna på grund av att de allesammans föreställer varianter av samma motiv, feminina figurer med vapen. Totalt finns i materialet 12 ryttare med vapenbärare, nio ensamma vapenbärare och två ensamma ryttare. Allesammans redovisas i *Tabell 19* nedan och som tydligt framgår dominerar motivet i det danska området.

Motivet med en beväpnad feminin figur är mycket intressanta då det kombinerar feminin dräkt och/eller frisyr med olika former av vapen och rustning (svärd, spjut, sköld, hjälm), attribut som i regel ansetts maskulina (Hayeur Smith 2004: 70). Denna kombination av feminint och maskulint är vad som generellt sätt gjort att dessa figurer tolkats som valkyrior. Ibland med argumentet att det är mycket osannolikt att verkliga kvinnliga krigare existerade under vikingatiden (Jesch 2014). Det finns emellertid exempel från det arkeologiska materialet där osteologiskt könsbedömda kvinnor begravts tillsammans med vapen (Gardela 2013) samt ett exempel, vapengrav Birka Bj 581, som aDNA testats och visat sig innehålla en kvinna (Hedenstierna-Jonson et al. 2017). Kvinnor relaterade till vapen är således ett motiv som kan ha haft både världsliga och mytiska konnotationer.

Även om alla de tre typerna av figuriner som behandlas i detta underkapitel har vapen som ett huvudattribut i motivet, har de dessutom andra attribut som gör att de skiljer sig från varandra. Vad som däremot är genomgående är att de ensamma ryttarna är mer eller mindre identiska med ryttarna i parmotivet (ryttare tillsammans med en vapenbärare) och det samma gäller för vapenbärarna i parmotivet och de ensamma vapenbärarna. Det kan därför antas att det är samma berättelse som ursprungligen ligger bakom samtliga motiv i detta underkapitel. Vad som utmärker ryttarna är först och främst att de rider, vilket på bildstenarna hör samman med maskulina figurer (Göransson 1999: 57). Under hästens buk finns också ett kvadratisk bräde vilket förekommer på alla figuriner av detta slag. Det är kvadratisk till formen och uppdelat i nio rutor, vilket fått Gardela (2014: 81) att tolka det som ett spelbräde. Ytterliga ett förslag är att det skulle föreställa den ödesväv valkyriorna väver fram i Njals saga (Vang Petersen 1992: 45). Om något av detta stämmer är svårt att avgöra. Ryttaren är också iförd byxor, vilket var ett maskulint klädesplagg under vikingatiden (Mannering 2017 [2006]; Göransson 1999: 37).

Vapenbärarna i sin tur förekommer generellt sätt i tre olika varianter. Den första typen utgörs av vapenbärare som också håller i ett dryckeshorn, vilket innebär att det finns en konceptuell likhet mellan dessa figurer och figurerna som analyserades i kapitel 3.2.2. Framför allt förekommer dessa figurer på parmotiven placerade framför ryttaren, vilket kanske kan tolkas som ett argument för att det faktiskt är någon form av välkomnande som avses med motivet. Den andra typen håller i svärd istället för dryckeshorn samt i en sköld. Vad som sticker ut är emellertid att figuren håller skölden med handtaget utåt, så att skölden är placerad under figurens arm (se till exempel kat. 14). Detta är ett mycket opraktiskt sätt att hålla i en sköld och har med all sannolikhet förmedlat ett budskap till betraktaren. Den tredje och sista typen består av figurinerna från Bourne (kat. 41) och Exton (kat. 42) vilka båda håller i spjut istället för svärd som figurerna i grupp två. Kanske har de olika typerna av vapen innehaft olika typer av

Figur 12. Figurin från Galgebakken. Den röda markeringen visar figurens potentiella tryne. ©Nationalmuseet Danmark.

mening och därför tolkats olika. De två spjutbärande figurerna är närmast identiska med varandra och deras fyndlokaler är placerade mycket nära varandra, så kanske är de tillverkade på samma plats. Det skulle således kunna representera en lokal variant av de två andra motiven.

Det finns ytterligare ett drag som utmärker de ensamma vapenbärarna som håller dryckeshorn samt dem som håller i svärd och en bakåtvänd sköld och det är deras ansikten, eller närmare bestämt deras näsor. Dessa har en speciell form vilken potentiellt skulle kunna tolkas som trynen eller snablar, se *Fig. 12*. Alternativt är självfallet att denna form var hur näsor avbildades under vikingatiden. Möjligheten att de föreställer trynen eller snablar öppnar däremot upp för tolkningen att figurinerna kanske föreställer djurmänniskor, personer som enligt de skrivna källorna kunde byta *hamr* (sin yttre form) till den av ett djur. Exempel på sådana människor är *berserker* och *ulfhednar* vilka kunde förvandla sig till en björn eller varg. Andra kunde byta sin *hamr* till den av ett vildsvin eller en fåglar (Price 2002: 225-228, 390). Denna praktik är i grunden transformativ och stämmer väl överens med den transformation som sker i djuornamentiken, där människor och djur separeras, kombineras och vävs samman till nya enheter (Hedeager 2004: 221-226). Att djur och människor kunde kombineras verkar därför inte ha varit en främmande tanke i den vikingatida världsbilden och enligt de skrivna källorna hörde dessa transformationer både samman med krigssituationer och med sejd (Price 2002: 365, 390). Huruvida det var just under dessa situationer djurmänniskor framträdde är svårt att veta, däremot förekommer de i ikonografin på flertalet olika ställen som till exempel på Torslundamatrixen och Osebergstextilien. Det är således inte omöjligt att också de snabel- eller trynbärande figurinerna från denna uppsats passar in i denna kategori.

Tabell 19. Figuriner föreställande ryttare, vapenbärare och potentiella djurmänniskor

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Material	Kontext
14	Galgebakken	Vikingatid	Danmark	Silver	Lösfynd
15	Hjadstrup	Vendeltid? Vikingatid?	Danmark	Silver	Lösfynd
16	Høje Hyld	Tidig vikingatid	Danmark	Förgyllt kopparlegering	Lösfynd
17	Hårby	Vikingatid	Danmark	Förgyllt silver med inlägg av niello	Lösfynd, verkstadsområde
18	Lejre	900-950-tal	Danmark	Förgyllt silver med inlägg av niello	Lösfynd, boplotsområde
21	Ribe	800-tal	Danmark	Brons	Verkstadsområde
22	St. Thøgers kyrka	Vikingatid	Danmark	Brons	Lösfynd
24	Stentinget	Vikingatid	Danmark	Förgyllt- och förtennat brons	Lösfynd, boplotsområde
26	Tissø	Vendel- eller vikingatid	Danmark	Förgyllt silver	Lösfynd, harg
27	Tissø	Vikingatid	Danmark	Förgyllt brons	Lösfynd, verkstadsområde
28	Tissø	Vikingatid	Danmark	Förgyllt brons	Lösfynd, verkstadsområde
29	Tissø	Vendel- eller vikingatid	Danmark	Förgyllt silver	Lösfynd, harg

33	Vestervig	Vikingatid	Danmark	Silver	Lösfynd
36	Hedeby	Vikingatid	Tyskland	Brons	Lösfynd, boplatsoområde
37	Hedeby	Vikingatid	Tyskland	Brons	Lösfynd, boplatsoområde
38	Hedeby	Vikingatid	Tyskland	Brons	Lösfynd, boplatsoområde
39	Hedeby	Vikingatid	Tyskland	Brons	Lösfynd, boplatsoområde
40	Bylaugh	Vendeltid? Vikingatid?	England	Förgyllning? Guld?	Okänt
41	Bourne	Vikingatid	England	Kopparlegering	Lösfynd
42	Exton	Vikingatid	England	Kopparlegering	Lösfynd
44	Okänd fyndort	800-tal	England	Förgyllt silver	Lösfynd
45	Peterborough	800-900-tal	England	Kopparlegering	Lösfynd
50	Truso MAH 74/2000	900-tal	Polen	Silver	Lösfynd, boplatsoområde

3.2.9. Enkla, utan detaljer

Två av figurinerna, se *Tabell 20*, är mycket enkla till formen och saknar många av de detaljer som de andra figurinerna har, se *Fig. 13*. Vid första anblick förefaller dessa figuriner snarare androgyna än feminina, men de har båda den feminina S-kurvan som tidigare beskrivits i kapitel 3.2.1 samt en indikation till feminin klädedräkt, vilket gör att de räknas som feminina i denna uppsats. Figuren från Longva skulle kunna återge motivet med ett förhöjt bröstparti, vilket också är fallet med figuren från Kaupang. I och med att figuren från Kaupang potentiellt är ofärdigt (Helmbrecht 2011: 119), kan det vara så att den planerats att hålla i något, då den har en antydning till utsträckt arm.

Figur 13. Figuriner av bärnsten, båda från Norge. Till vänster Longva, Møre och Romsdal fylke. Till höger: Kaupang, Vestfold fylke. Från: Helmbrecht 2011: 121.

Tabell 20. Figuriner med enkla motiv, utan detaljer.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Material	Kontext
34	Kaupang	Vikingatid	Norge	Bärnsten	Boplatsfynd
35	Longva	800-900-tal	Norge	Bärnsten	Grav, båtgrav

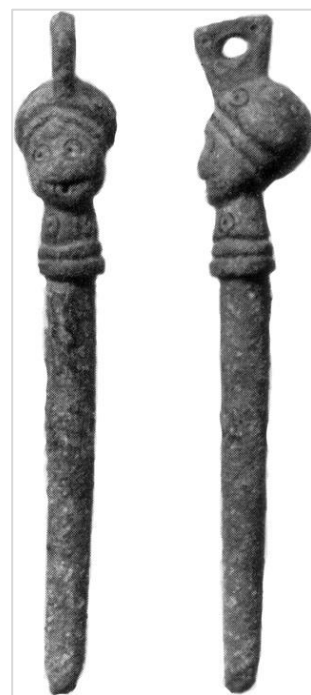
3.2.10. Fragment av figuriner

Under denna rubrik berörs de fragment av figuriner som på grund av sina skador inte kan placeras in i några av de andra grupperna av motiv. Totalt berör det två fragment av nederdelen på en kjol eller klänning (kat. 11, kat. 12), två av överkroppar (kat. 10, kat. 43) och ett huvud (kat. 51), se *Tabell 21*.

Stilen på nederdelarna skulle mycket väl kunna komma ifrån en figurin som ursprungligen var i stil med figurinerna som bär dryckeshorn, tar sig vid halsen, har ett förhöjt bröst alternativt en ensam vapenbärare. Vilket, om något, är omöjligt att avgöra.

Överkropparna är båda unika. Överkroppen från Uppåkra har vad som kan vara en utsträckt arm, men lika gärna ett smycke eller ett föremål framför kroppen. Denna figur har även ett brett halssmycke i stil med de halsringar/halssmycken många andra figuriner i katalogen har, exempelvis kat. 15 och kat. 18. Överkroppen från Norwich däremot är helt unik och saknar liknande referenser bland de andra motivgrupperna. På grund av sin olikhet är det möjligt att ifrågasätta huruvida den faktiskt är av skandinaviskt ursprung.

Huvudet har många likheter med andra tredimensionella figurer i katalogen, genom att dess hår är uppsatt i en knut och runt halsen bär den vad som potentiellt är halsringar eller annat halssmycke. Vad som får huvudet att sticka ut är att det är väldigt stort i jämförelse med storleken på de andra tredimensionella figurerna. Kanske har det en gång suttit på ett föremål, som en dräknål i stil med den från Birka grav Bj 504, se *Fig. 14*.

Figur 14. Dräknål från Birka grav Bj. 504. Från: Helmbrecht 2011: 220.

Tabell 21. Fragment av figuriner.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Material	Kontext
10	Uppåkra	Vikingatid	Sverige	Brons	Lösfynd, boplatsområde
11	Uppåkra	Vendel- eller vikingatid	Sverige	Brons	Lösfynd, boplatsområde
12	Uppåkra	Vikingatiden	Sverige	Brons med inlägg av vitmetall eller silver	Lösfynd, boplatsområde
43	Norwich	Vikingatid	Storbritannien	Kopparlegering	Okänd
51	Truso MAH 2110/2003	800- eller 900-tal	Polen	Brons	Lösfynd, boplatsområde

3.2.11. Något om ögon

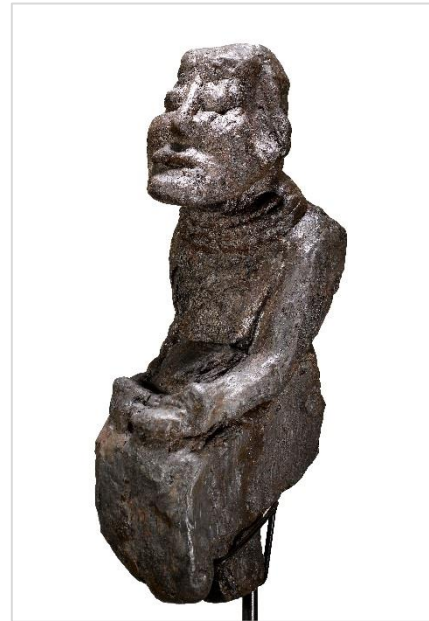
Slutligen bör något sägas om figurinernas ögon då flertalet av figurerna har ögon som skulle kunna beskrivas som överdimensionerade eller åtminstone oproportionerligt stora jämfört med resten av kroppen. Ett antal har också ögon som av tidigare forskare (Arwill-Nordbladh 2012) tolkats som skadade eller potentiellt manipulerade. Att figurinerna har stora ögon kan vara enbart ett estetiskt drag, att normen för hur människor avbildades helt enkelt såg ut så under vikingatiden, men eftersom miniatyrer fungerar genom överdrifter och förenklingar är det inte omöjligt att dessa sätt att porträttera ögon faktiskt hade en djupare sekundär betydelse till att enbart avbilda ögon.

Annette Lassen (2003) har undersökt hur ögon och blindhet porträtteras i Eddatexterna och kommit fram till att både kungar och hjältar beskrivs som havande en skarp och skräckinjagande blick. Ett drag som framställs som sammanlänkat med maskulin makt (idem: 17-25). I och med att ett antal av figurinerna redan är genusöverskridande, på så sätt att de bär vapen, är det inte omöjligt att dessa figurers stora ögon (se till exempel kat. 13 och kat. 27) skulle kunna hålla en liknande betydelse. Lassen (idem: 26-30) kommer också fram till att ögon, synskhet och förmågan att se in i framtiden hör samman. Om stora ögon således kan tolkas som ett tecken på övermänskliga egenskaper, skulle detta kunna adderas till de andra drag hos ett antal av figurinerna (se kapitel 3.2.5. och 3.2.7.) vilka potentiellt hänvisar till liknande företeelser. Även Arwill-Nordbladh (2012: 116-118) lyfter fram att markerade eller på annat sätt manipulerade ögon hos figurer kan referera till vishet, kunskap och profetiska förmågor. Hon lyfter fram guden Odin, som enligt myten pantsatte sitt ena öga i Mimers brun för att få dricka ur vishetens källa, och föreslår utifrån detta motiv att blindhet/delvis blindhet under vikingatiden potentiellt kunde tolkas som ett tecken på att en person hade övernaturliga förmågor. I förhållande till detta lyfter hon också fram tre figuriner, vilka också ingår i denna uppsats, vilka hon anser skulle kunna ha sådana manipulerade ögon. De berörda figurinerna är figurinerna från Aska (kat. 1), Tissø (kat. 31) och Lejre (kat. 18). I och med att alla dessa tre figuriner är tillverkade av ädla metaller och hittade på platser med en aktiv högstatusmiljö föreslår hon att kopplingen mellan blindhet och synskhet främst hörde hemma i de högre sociala skikten (idem).

Back Danielsson (2007: 228-230) har en delvis liknande teori som Lassen och Arwill-Nordbladh och föreslår att de förstorade ögonen (på guldgubbarna i hennes fall) indikerar att det som avbildas är det transliknande tillstånd som uppstår efter intagandet av droger. Ett koncept som inte sällan hör hemma i schamanistiska religioner, vilket sejden potentiellt indikerar att vikingatidens Skandinavien tillhörde (Price 2002). Back Danielsson (2007: 229) illustrerar sin teori med en figur från Rude Eskilstrup, *Fig. 15*, och föreslår att:

[...] the seated posture [...] together with the figure's other characteristics – bulbous eyes, pointed chin, leaning back position, gold necklace – imply a trance like position, enabling travel without moving physically.

Dessa drag påminner mycket om figurinen från Lejre (kat. 18) och kanske kan Back Danielssons teori således appliceras också på denna sittande figurin.

Figur 15. Träfigur från Rude Eskilstrup. ©Nationalmuseet Danmark.

Back Danielsson (2007: 131) har dessutom ytterligare en teori rörande förstorade ögon och det är att de skulle kunna indikera att figuren bär en mask. Sådana masker användes enligt Back Danielsson i olika performativa sammanhang och kan indikera tidpunkten för en transformation. Sådana sammanhang kommer diskuteras ytterligare i kapitel 4.2.

3.3. Material, färg och lyster

Ett föremåls material, och den färg, lyster och andra kvalitéer dessa innehar, är några av de egenskaper föremål tar med sig till mötet med människor. Dessa egenskaper påverkar aktivt hur människor upplever föremålet och den mänskliga hjärnan har till exempel en inbyggd förmåga att dras till föremål med starka färger (Jones & MacGregor 2002: 14), föremål som glimmar eller lyser (idem), samt föremål som låter (Herbert 1984: 281). Vilka känslor ett föremål frambringar hos betraktaren avgörs däremot inte enbart av neurologiska impulser, utan även av den historiska, kulturella och sociala kontext föremålet används inom (Jones & MacGregor 2002: 15). Eugenia W. Herbert (1984: 241) beskriver det som att: ”The choice of materials for objects that in any sense make a social statement is not a random or purely personal matter”. Hon fortsätter: “Materials and form [...] were part of a language accepted by the society and which one had to speak properly”. Material har således associationer vilka är starkt inbäddat i en kulturs ideologi och kan avgöra hur ett föremål av ett visst material används och upplevs (idem). Hur olika material och olika färger användes inom den skandinaviska kontexten har tidigare undersökts av bland annat Back Danielsson (2007: 180-188) och Terje Gansum (1999: 455-458) och deras resultat tillsammans med andra forskares kommer i de följande fyra underkapitlen sättas i perspektiv mot materialen på figurinerna i denna uppsats.

3.3.1. Förgyllning och guld

Guld är en ädelmetall med den kemiska beteckningen Au. Den är gul och glänsande till färgen och reagerar varken med luft, syre, vatten, ozon eller kväve (NE Guld 2019-02-27). Detta gör att guld kan behålla sin glans över långa tidsperioder utan att oxidera (Back Danielsson 2007: 187). Guld är dessutom en mycket mjuk metall och därför lätt att smida (NE Guld 2019-02-27).

Tillgången på guld under skandinavisk järnålder varierade kraftigt. Under äldre järnåldern var guld ovanligt, men tillgången ökar under romersk järnålder för att nå sin kulmen under folkvandringstiden. Under vikingatiden blev däremot guld ovanligt igen och silver blev vanligare (Zachrisson 1998: 29). Guld kunde under vikingatiden plockas ur floder i Småland, Norrland och i norra Finland, men någon betydande inhemsk produktion kom inte igång förrän under medeltiden. Istället var det genom import vikingatidens människor införskaffade guld. Denna import skedde främst från romarriket, vilka framställde guld i områden som Hispania, Arabia, Dacia, Illyricum, Noricum och Lydien (Back Danielsson 2007: 180). Trots importen föredrog skandinaverna dock sitt eget formspråk framför utländska, och guldföremål formades i regel om av lokala smeder när de anlät till Skandinavien (Granlund 1960: 567).

Totalt har 17 av figurinerna i katalogen en yta tillverkad av guld (se sammanställning i *Tabell 22*). Majoriteten av dem, 16 stycken, är dock enbart förgyllda, det vill säga belagda med ett ytskikt av amalgam, guld upplöst i kvicksilver (Jørgensen & Vang Petersen 1998: 150). Denna metod var betydligt billigare än att tillverka föremål av rent guld men gav samma ytskikt till föremålet (Hayeur Smith 2004: 93). En figurin i katalogen skall däremot vara tillverkad av rent guld och det är figurinen från Trønning (kat. 32). Huruvida detta faktiskt är fallet är dock aningen osäkert då figurinen stals under andra världskriget och numera enbart kan studeras på bild (Helmbrecht 2011: 444; Jensen 2004: 353). Vad gäller ursprungsländer härstammar majoriteten av de förgyllda figurinerna från dagens Danmark. Något som kanske kan förklaras med det danska områdets närhet till kontinenten och den import denna placering potentiellt underlättade. Majoriteten av figurinerna är lösfynd, vilket försvårar studier av deras kontext,

men generellt sätt härstammar flertalet av de danska figurinerna från så kallade centralplatser eller proto-urbana städer (se kapitel 5 för definition), medan de svenska figurinerna har hittats i gravar. Motiven på de 17 figurinerna är slutligen mycket olika, vilket indikerar att det inte var motivet som avgjorde huruvida en figurin förgylldes eller inte.

Tabell 22. Förgyllda figuriner.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Motiv	Kontext
1	Aska	800-850-tal	Sverige	Armarna kring magen	Grav, skelettgrav, kvinna
9	Tuna	Vendeltid? Tidig vikingatid?	Sverige	Stort bröstsmykke	Grav, båtgrav
16	Høje Hyld	Tidig vikingatid	Danmark	Vapenbärare	Lösfynd
17	Hårby	Tidig vikingatid?	Danmark	Vapenbärare, tredimensionell	Lösfynd, verkstadsområde
18	Lejre	900-950-tal	Danmark	Sittandes på tron, tredimensionell	Lösfynd, mellan två hallar
19	Nygaard	Vikingatid	Danmark	Hållandes en bägare	Lösfynd, boplatssområde
20	Revninge	800-tal	Danmark	Armarna vid magen, delvis tredimensionell	Lösfynd
24	Stentinget	Vikingatid	Danmark	Ryttare med vapenbärare	Lösfynd, boplatssområde
26	Tissø	Vendeltid? Vikingatid?	Danmark	Ryttare med vapenbärare	Lösfynd, harg
27	Tissø	Vikingatid	Danmark	Ryttare med vapenbärare	Lösfynd, verkstadsområde
28	Tissø	Vikingatid	Danmark	Ryttare	Lösfynd, verkstadsområde
29	Tissø	Vendeltid? Vikingatid?	Danmark	Vapenbärare	Lösfynd, harg
30	Tissø	900- eller 1 000-tal	Danmark	Håller i sin schal	Lösfynd, marknadsområde
31	Tissø	Vendeltid? Vikingatid?	Danmark	Drar sig i håret	Lösfynd, harg
32	Trønning	Vendeltid? Vikingatid?	Danmark	Mun som liggande åtta, tredimensionell	Lösfynd
40	Bylaugh	Vendeltid? Vikingatid?	England	Ryttare med vapenbärare	Okänt
44	Okänd fyndort	800-tal	England	Ryttare med vapenbärare	Okänd

Guld ansågs under vikingatiden inneha speciella egenskaper. Trots att silvret tog över guldets roll i det vardagliga, är det guld som dominerar i runstenstexterna och i sagorna (Zachrisson 1998: 29). Torun Zachrisson (idem: 34) beskriver det som att människor under vikingatiden: ”främst handskas med silver, men det är guldets man drömmer om, skaldar om och åtrår”. En anledning till denna fascination för guld kan möjligen identifieras i det fornskandinaviska ordet för guld, nämligen *gull*, vilket är en bildning av ordet *gul*, som i färgen (Wessén 1975: 154). Guld benämndes således som ”*den gula (metallen)*”

Figur 16. Trundholmsvagnen eller Solvagnen. Den förgyllda skivan har tolkats som solen, vilken dras över himlavalvet av en häst. ©Nationalmuseet Danmark.

(Hellquist 1980: 311). Denna färg kopplas i eddadiktningen samman med solen, gudar och eld (Gansum 1999: 457). En tradition som potentiellt går tillbaka till bronsåldern, vilket indikeras av bland annat den danska Trundholmsvagnen, se Fig. 16, vilken tolkats som en häst dragandes en förgylld solskiva (Back Danielsson 2007: 186). Guldets koppling till det gudomliga stärks dessutom av guldets skinande och glimmande egenskaper, se kapitel 3.2.5.

3.3.2. Silver

Silver är en ädelmetall med den kemiska beteckningen Ag. Precis som guld är silver lätt att smida och motstår oxidering. Till färgen är rent silver vit och glänsande (NE silver 2019-04-29).

Allt silver importerades till Skandinavien under vikingatiden och införskaffades i form av mynt, barrer, hacksilver eller som färdiga föremål. Till en början härstammade silvret främst från Kalifatet, men då gruvorna där sinade skedde importen istället från gruvor i Västeuropa (Thunmark-Nylén 1995b: 236-237). Inhemsk produktion av silver kom inte igång förrän under medeltiden (Back Danielsson 2007: 180). Silver var den ädelmetall som importerades i störst kvantitet till Skandinavien under vikingatiden, även om guld framstår som mer omtyckt åtminstone i de skrivna källorna (Zachrisson 1998: 30). Att guld upplevdes som mer värt än silver stöds även av Gutalagen, vilken berättar att guld stod i fast förhållande till silver enligt formen; 1 mark guld var värd 8 mark silver (Thunmark-Nylén 1995b: 93).

Totalt är 13 av figurinerna i katalogen tillverkade av silver. Majoriteten av dem, vilket framgår av Tabell 23, härstammar från Sverige, Polen och Ryssland. Att figurinerna från dessa områden delar likheter indikerades redan av korrespondensanalysen i kapitel 2.2. Varför silver var populärare i de svenska områdena än det var i de danska är däremot svårt att veta. Kanske är det en fråga om lokal smak, tillgång till råmaterialet eller både och. Samtliga de svenska figurinerna kommer från gravar, med viss reservation för figurinen från Klinta. När silver hittas i gravar menar Michèle Hayeur Smith (2004: 93) att materialet skall förstås som en indikation på hög status hos individen och/eller dess släkt. Denna teori stöds också av de rika gravgåvor som skänkts tillsammans med figurinen inte minst i de två gravarna från Birka (kat. 2 och kat. 3). Resten av figurinerna är lösfynd från centralplatser och proto-urbana städer, med undantag från figurinen från Gnëzdovo, vilken hittades i Rysslands största vikingatida ”skatt” av skandinaviskt ursprung (kat. 52). Det är däremot inte osannolikt att åtminstone delar av denna skatt också härstammar ifrån en grav (Rosdahl & Wilsonn 1992: 307). Motiven på figurinerna

föreställer främst figurer med handen vid bröstet, med förhöjt bröst, eller hållandes i ett dryckeshorn. Dessa motiv är, precis som silvret som material, vanligast i områdena Sverige, Polen och Ryssland, se Kapitel 3.3. Dessa motiv kan därmed antas hänvisa till en berättelse/händelse som var mer populära att referera till i dessa områden, jämfört med de danska områdena där andra motiv dominerar.

Tabell 23. Figuriner av silver.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Motiv	Kontext
2	Björkö Bj 825	800-970-tal	Sverige	Tar sig vid halsen	Grav, kammargrav, kvinna
3	Björkö Bj 968	800-970-tal	Sverige	Tar sig vid halsen	Grav, kammargrav
5	Hjorthammar	800-tal	Sverige	Dryckeshorn	Grav, brandgrav
6	Klinta	900-1 000-tal	Sverige	Dryckeshorn	Skatt
8	Sibble	700-800-tal	Sverige	Förhöjt bröst	Grav, brandgrav
14	Galgebakken	Vikingatid	Danmark	Vapenbärare	Lösfynd
33	Vestervig	Vikingatid	Danmark	Ryttare med vapenbärare	Lösfynd
46	Wickham Market	850-900-tal	England	Vapenbärare	Lösfynd
48	Truso MAH 600/2007	900-tal	Polen	Förhöjt bröst	Lösfynd, marknadsområde
49	Truso MAH 1578/2008	900-tal	Polen	Handen på bröstet	Lösfynd, marknadsområde
50	Truso MAH 74/2000	900-tal	Polen	Vapenbärare med häst, fragmenterad	Lösfynd, marknadsområde
52	Gnězdovo	900-tal	Ryssland	Detaljerat ansikte, tredimensionell	Skattfynd
53	Ryurikovo Gorodišče	800-900-tal	Ryssland	Tar sig vid halsen	Lösfynd, boplatsoområde

Silver som material började under vikingatiden och framväxten av proto-urbana städer med specialiserat hantverk att användas som valuta att betala med (Skre 2007:19). Det som värderades då var metallens vikt. Silver fungerade däremot också som en ädelmetall värdig att skänka som gåva inom det etablerade gåvosystemet (Graham-Campbell 2007: 216-217). James Graham-Campbell (2007: 216-217) beskriver det som att silvret användes både i en ”*bullion economy*” och i en ”*display economy*” och med andra ord fyllde en dubbel roll under den period då skandinaverna övergick från bytesekonomi till en penningekonomi. Silver spelade därmed en stor roll som värdemätare under vikingatiden och Hayeur Smith (2004: 92) menar att dess användande till smycken hör samman med den känsla av rikedom och prestige som materialet förde med sig. Silvrets vita färg kan dessutom, enligt Terje Gansums studie av färg i de medeltida sagomaterialet (1999: 457), kopplas samman med positivitet, feminin skönhet och det gudomliga. Silver uppskattades således både för sin skönhet och för sin roll som ädelmetall.

3.3.3. Kopparlegeringar

Koppar är ett metalliskt grundämne med den kemiska beteckningen Cu och kan genom tillägg av andra metaller formas till olika kopparlegeringar. I rent tillstånd är koppar rött och glänsande till färgen (NE koppar 2019-04-25). Samtliga kopparlegeringar är relativt hållbara och lätta att smida (Herbert 1984: 240). Den vanligaste kopparlegeringen bland figurinerna i denna uppsats är brons, vilken skapas genom att koppar blandas med tenn. Även andra metaller kan dock tillsättas för att ge metallen olika egenskaper. Brons användes under vikingatiden främst till dräkttillbehör, spännen och smycken (Thunmark-Nylén 1995a: 32).

Koppar finns i jordskorpan både som kemisk förening och i ren form och i det idag svenska området började koppar brytas under 900-talet efter Kristus (NE koppar 2019-04-25). Brons framställdes däremot inte inhemskt utan importerades till Skandinavien under vikingatiden (Thunmark-Nylén 1995a: 32).

Totalt har 20 av figurinerna i katalogen tillverkats av kopparlegeringar, vilket gör materialet till de vanligaste bland figurinerna, se *Tabell 6*. Figuriner av kopparlegeringar förekommer från alla provenienser förutom Ryssland och de representerar nästan hela bredden av motiv, vilket redovisas i *Tabell 24*. Detta indikerar att kopparlegeringar var ett vanligt smyckesmaterial över hela den vikingatida skandinaviska världen. Vad gäller fyndkontexterna är figurinerna till större delen lösfynd, många hittade i boplots- eller verkstadsområden. Enbart en figurin, Gamla Uppsala Prästgård (kat. 4), är inte ett lösfynd utan härstammar från en båtgrav innehållande en osteologiskt könsbedömd kvinna. Figurinen hittades där placerad på kvinnans bröst upphängd mellan pärlor (Nordahl 2001: 50). Det går därför att anta att den burits som ett hänge.

Tabell 24. Figuriner av kopparlegeringar.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Motiv	Kontext
4	Ga. Uppsala Prästgård	900-tal	Sverige	Dryckeshorn	Grav, båtgrav, kvinna
7	Okänt, Öland	Vikingatid	Sverige	Dryckeskopp/horn	Lösfynd
10	Uppåkra	Vikingatid	Sverige	Ansikte med överkropp, avbruten	Lösfynd, boplotsområde
11	Uppåkra	Vendel- eller vikingatid	Sverige	Nederdel av kjol eller klänning	Lösfynd, boplotsområde
12	Uppåkra	Vikingatid?	Sverige	Nederdel av kjol eller klänning	Lösfynd, boplotsområde
13	Öja	Vikingatid	Sverige	Håller sig kring magen, tredimensionell	Lösfynd
21	Ribe	800-tal	Danmark	Ryttare med vapenbärare	Lösfynd, verkstadsområde
22	St: Thøgers kyrka	Vikingatid	Danmark	Vapenbärare	Lösfynd
23	Stavnsager	Vendel- eller vikingatid	Danmark	Drar i sitt hår	Lösfynd, stormannagård
25	Stålmosegård	Vendel- eller vikingatid	Danmark	Drar i sitt hår	Lösfynd, boplotsområde
36	Hedeby	Vikingatid	Tyskland	Ryttare med vapenbärare	Lösfynd, verkstadsområde

37	Hedeby	Vikingatid	Tyskland	Ryttare med vapenbärare	Lösfynd, boplatssområde
38	Hedeby	Vikingatid	Tyskland	Ryttare med vapenbärare	Lösfynd, boplatssområde
39	Hedeby	Vikingatid	Tyskland	Vapenbärare	Lösfynd, boplatssområde
41	Bourne	Vikingatid	England	Vapenbärare	Lösfynd
42	Exton	Vikingatid	England	Vapenbärare	Lösfynd
43	Norwich	Vikingatid	England	Huvud och bröstsköld, avancerad knutfrisyr	Lösfynd
45	Peterborough	800-900-tal	England	Ryttare med vapenbärare	Okänt
47	Kaldus	900-tal	Polen	Upplyfta armar, drar sig i håret?	Lösfynd, harg?
51	Truso MAH 2110/2003	800-900-tal	Polen	Huvud utan kropp	Lösfynd, marknadsområde

Kopparlegeringar är den absolut vanligaste metallen på figurinerna i denna uppsats. Speciellt eftersom att många av de förgyllda figurinernas bas också utgörs av kopparlegeringar. Liknande resultat har också nåtts av Hayeur Smith (2004: 94) i hennes avhandling om vikingatida smycken från Island, i vilken det visat sig att kopparlegeringar var normen för smycken medan silver och guld var undantag. Detta stämmer väl överens med resultatet i denna uppsats och beror kanske på att kopparlegeringar var relativt enkla och billiga att få tag på, jämfört med guld och silver som enligt Hayeur Smith (idem: 93) främst bars av samhällets elit. Samtidigt har kopparlegeringar en liknande färg och lyster som guld (Jørgensen & Vang Petersen 1998: 81) och kan därmed ha burit på liknande konnotationer. Guld och brons kan därmed ha uppskattats av liknande anledningar, även om guld troligtvis upplevts som något finare.

3.3.4. Bärnsten

Bärnsten eller rav, på latin *succini't*, utgörs av fossil barrträdkåda vilken bildat fast form. Materialet är oftast glänsande och rödbrun eller varmt gul i färgen. I de fall bärnstenen är genomskinlig kan potentiellt inneslutna insekter eller växtdelar synas igenom stenen (NE Bärnsten 2019-03-07). Bärnsten är ett mycket mjukt material och därför lätt att bearbeta (Bencard 1991: 101). Ordet bärnsten kommer från lågtyskans *bernen* – bränna – med innebörden ”lysande sten”.

Bärnsten förekommer främst som klumpar i sediment från krita, paleogen och neogen (146–2,6 miljoner år gamla). När sedimenten bryts ned kommer bärnstenen upp i strand- och flodsediment eller kan spolas upp på stränder från havsbotten (NE Bärnsten 2019-03-07). Under vikingatiden fanns bärnsten tillgängligt kring Östersjön och Nordsjöns kustområden, men det absolut rikaste området var Jyllands västkust där bland annat Ribe låg placerat (Bliujiene 2011: 5; Botfeldt & Brinch Madsen 1991: 101). Materialet användes främst som material till smycken, eller som vara vid byteshandel (Bencard 1991: 101; Bliujiene 2011: 11).

Enbart två av katalogens totalt 53 figuriner är tillverkade av bärnsten, se sammanställning i *Tabell 25*, och det är således ett mycket ovanligt material i sammanhanget. Vad som mer utmärker sig är att båda figurinerna är mycket enkla i sin design, se *Fig. 15*, vilket potentiellt kan bero på att materialet inte är lämpligt för detaljfyllt bearbetning. De utgör också de enda figurinerna som framkommit i Norge. Kanske är anledningen till detta att bärnstenshängen var mer populära i de norska/västskandinaviska områdena än i de östskandinaviska. Om så är fallet skulle det förklara varför inga figuriner av bärnsten hittats i till exempel Ribe, där fynden av bärnsten annars är relativt många till antalet (Botfeldt & Brinch Madsen 1991: 101-103). Huruvida detta faktiskt är fallet är däremot omöjligt att bevisa inom ramen för denna uppsats. Det går inte heller att bortse från att det kan vara en ren slump att bärnstensfiguriner enbart hittats i Norge.

Tabell 25. Figuriner av bärnsten.

Nr.	Fyndort	Datering	Land	Motiv	Kontext
34	Kaupang	Vikingatid	Norge	Utsträckt arm	Hus
35	Longva	Tidig vikingatid. Senast 900-tal utifrån kontextens datering	Norge	Förhöjt bröst?	Grav, båtgrav, skelettgrav

En teori kring varför bärnsten har använts till figuriner kan vara för att det delar många egenskaper med guld. Bärnsten kallas ofta för ”*northern gold*” eller ”*sunny stone*” (Bliujiene 2011: 5) och enligt det medeltida sagomaterialet skall gudinnan Idun ha gråtit tårar när hennes man Od försvann, och de som hamnade i havet blev till bärnsten medan de som landade på land förvandlades till guld (Feveile 2010: 45). Guld och bärnsten kan således ha haft ett visst kosmologiskt samband. Färgmässig är de också mycket lika med skiftningar i både gult och rött. Färger som enligt Terje Gansums (1999: 456) kopplades samman med det gudomliga, eld, solljus, blod, kamp och offer.

3.3.5. Lyster och glans

Vad alla figurinmaterial i denna uppsats har gemensamt är att de har lyster. De reflekterar alla ljus på ett sätt som får dem att glänsa. Denna egenskap är inte minst tilltalande för att den drar till sig den mänskliga blicken. Om flera sådana föremål dessutom bärs tillsammans (som i exempelvis kat. 1 och kat. 4) skulle glansen tillsammans med det ljud som både metall och sten skapar när de slår mot andra hårda material göra att dess bärare snabbt vinner andras uppmärksamhet. Back Danielsson (2007: 188) föreslår dessutom att metaller och andra skinande material uppskattades för sin förmåga att dra till sig gudomliga makter. En teori som dessutom stöds av att tre av materialen – guld, kopparlegeringar och bärnsten – alla har samma rödgula färg vilket också kunnat kopplas samman med det gudomliga. Silver utgör dock ett undantag i färgskalan, genom att vara mer vit än röd eller gul, men har även den liknande konnotationer (Gansum 1999: 457).

Utöver sin koppling till gudomliga makter har både rött, gult och vitt anknytning till glimmande vatten och ljuskällor som sol och eld (Gansum 1999: 457, Back Danielsson 2007: 182-183). Både färgen och glansen på de olika materialen pekar således mot en relation mellan materialen, gudar och ljus. En möjlig anledning till varför så är fallet går att finna i Neil Price och Paul Mortimers artikel "An eye for Odin?" (2014), i vilken de undersöker den gotländska Helvimasken samt den brittiska Sutton Hoo hjälmen utifrån den illusion av enögdhet dessa föremål besitter och som bäst framträder i dunkelt och dynamiskt ljus. I korthet menar de att Helvimasken, uppsatt på en pelare i en hallbyggnad och i det fladdrande ljuset från en härd, skulle skapat illusionen av att guden Odins huvud svävade omkring i rummet. Under liknande förhållanden skulle också Sutton Hoo hjälmen, se *Fig. 17*, kunnat transformera sin bärare till Odin. Slutsatsen är följaktligen att ting under rätt omständigheter kan få det gudomliga att uppenbara sig. Om detta översätts till figurinerna i denna uppsats är det inte omöjligt att även dessa, under rätt förhållanden, kunde upplevas som närvarande eller levande. Det flimrande ljuset från en eld skulle exempelvis kunna få dem att uppfattas som dansandes på den bärandes kropp. Denna teori stämmer väl överens med Back Danielssons (2007: 188) redan nämnda uppfattning att glänsande metaller drog till sig högre makter. Det finns således mycket som tyder på att det fanns övernaturliga associationer kring ädla metaller och andra material med liknande glänsande egenskaper.

Figur 17. Kopia av prakthjälmen från Sutton Hoo. Granaterna ovanför bärarens vänster öga saknar guldfolie, vilket i mörker gör att enbart bärarens högra öga glittrar. Detta skapar illusionen av att bäraren är enögd. ©The Trustees of the British Museum.

4. Vad figuriner gör

Nu har figurinernas olika egenskaper identifierats och analyseras. Nästa steg är att beskriva vad dessa tillåter figurinerna att *göra*. I det följande kapitlet undersöks därför hur figurinernas egenskaper, enskilt och gemensamt, påverkar och formar människor samt vad de tillåter människor att göra och uppleva.

4.1. Skapandet av genus

Ett första exempel på vad figurinerna gör är att de är medskapare av genus. Utgångspunkten är här Butlers (1990) teori om performativitet och att genus inte är något medfött utan ständigt skapas genom performativa handlingar. Dessa handlingar utgörs av olika gester, kroppsspråk, kläder med mera som gör att personen av det övriga samhället uppfattas som begriplig i relation till de rådande normerna. Denna begriplighet är grunden för att en person skall tillåtas handlingsutrymme och om denna inte uppnås kommer det övriga samhället att sätta in olika åtgärder för att korrigera personens beteende tills det passar in i normen. Viktigt i sammanhanget är att de performativa handlingarna, samtidigt som de strävar efter att efterlikna den rådande normen, också upprätthåller den rådande normen genom att ständigt återskapa den. Det går således inte att skylla till exempel kvinnors underordning på ett diffust patriarkat, utan kvinnor är lika mycket medskapare av de rådande normerna genom att de performativt är med och (åter)skapar dem (Latour 2005: 218; Hayeur Smith 2004: 73).

Figurinerna i denna uppsats passar in i Butlers teori både genom att de ursprungligen använts som ett performativt uttryck, de har i många fall burits av en person som ett uttryck för dess identitet (diskuteras vidare i kapitel 5), samtidigt som de också, genom att vara en bild av en människa, är en del av den norm vilken är med och avgör vad som är ett begripligt genusuttryck och inte. Detta innebär att motiven på de olika figurinerna har varit med och avgjort hur genus får ta sig uttryck och fortfarande vara begripligt. Betydelsefullt i sammanhanget är emellertid att en bild av en människa i regel avbildar ett ideal eller människan när den är som mest perfekt (Meskell & Joyce 2003: 23-24), men eftersom människor aldrig uppfyller en norm till fullo kan en avbildning aldrig återge exakt hur levande människor faktiskt agerade. De kan däremot ge en viss ledtråd till vilka genusuttryck som ansågs begripliga.

Samtliga figuriner i denna uppsats tolkades ursprungligen som feminina utifrån kriterierna som presenterades i kapitel 1.3. I de följande underrubrikerna kommer denna kategorisering att både fördjupas och ifrågasättas med utgångspunkt i de skillnader och likheter som identifierats mellan figurinerna i kapitel 3. Totalt diskuteras fyra olika genusuttryck vilka potentiellt kan ha utgjort begripliga genus under vikingatiden. Syftet är däremot inte att dessa fyra uttryck skall uppfattas som separata fenomen vilka innehölls av olika personer. I och med att genus är flytande och ständigt återskapas, innebär det att samma person kan uppvisa olika genus i olika situationer. Detta betyder att samma person skulle kunna uppvisa samtliga genusuttryck som beskrivs i detta kapitel, enbart beroende på vad sammanhanget kräver.

4.1.1. Återhållsam femininitet

Den första typen av femininitet som går att utläsa bland figurinerna kan beskrivas som en typ av högstatusfemininitet (på grund av dräkten) och utgörs av figurinerna som håller dryckeshorn, har ett förhöjt bröstparti samt de som tar sig vid halsen. Dessa figurer överensstämmer väl med den beskrivning Göransson (1999: 288) ger av femininitet bland figurerna på de gotländska bildstenarna och utmärks av att de har en svag S-kurva, är iförda långa klädedräkter med släp samt har sitt hår uppsatt i en knut, med eller utan hästsvans. Göransson (idem) pekar också ut hållandet av ett dryckeshorn som den vanligaste gesten bland feminina figurer. Den gest som inte förekommer på bildstenarna men på figurinerna är att ta sig vid halsen. Denna gest kan vara kopplad till smycken, i och med att det på fyra av de fem figurinerna i denna grupp ser ut som att figuren rör vid en halsring. Att smycken är en indikation på femininitet stöds både av det arkeologiska materialet, där smycken är betydligt vanligare i kvinnogravar än i mansgravar (Hayeur Smith 2004: 66-68), samt av de medeltida sagorna där ädla metaller och stenar lyfts fram av Snorre Sturlasson som några av de saker som kan användas som en omskrivning för kvinnor:

Kvinnor kan omskrivas medelst sin dräkt, guld, ädla stenar, öl, vin eller någon annan dryck, som hon antingen säljer eller ger, eller även något dryckeskärl; med ett ord, hon kan omskrivas i poesi med allt vad som henne passar att göra eller lämna (Skáldskaparmál vers 31).

Som framgår av citatet lyfter Snorre även fram serverandet av dryck som en lämplig omskrivning för kvinnor, tillsammans med dess klädedräkt. Både det arkeologiska materialet, det ikonografiska materialet och de medeltida sagorna pekar därmed mot att klädedräkt, smycken/juveler och serverandet av dryck räknades som indikationer på femininitet under vikingatiden. Den femininitet som dessa attribut representerar står i stark kontrast mot den maskulinitet Göransson (1999: 38-57) identifierat genom sitt arbete. Medan de feminina figurernas kläder är långa med släp och därför kräver en återhållsamt skridande gång, är de manliga figurerna iförda byxor och avbildas bredbenta med en rak kroppsform. De manliga gesterna är dessutom yviga medan de feminina är återhållsamma och placerade nära kroppen. Det finns således en stark kontrast mellan maskulinitet och femininitet på bildstenarna där maskulinitet står för handling och rörlighet och femininitet för värdighet och sammanhållning. Hayeur Smith (2004: 72) menar att denna begränsning av kvinnors rörelse är ett tecken på att vikingatiden dominerades av ett normsystem där kvinnors möjlighet att uttrycka sig var mer begränsad än mäns och att vikingatidens samhälle därför var ett där kvinnor var underordnade män. Potentiellt är detta att tolka in för mycket i dessa bilder. Mer rimligt är att tolka denna första form av feminint uttryck som en form av femininitet tillgänglig för högstatuskvinnor under vikingatiden, utan att låta detta ideal begränsa hur resten av vikingatidens kvinnor tolkas.

4.1.2. Suverän femininitet

Den andra typen av potentiell femininitet bland figurinerna utgörs av de figurer som drar sig i håret samt dem som har detaljerade ansikten. Denna andra typ av femininitet står i kontrast mot den första genom att vara utåtagerande, aktiv och kännande istället för återhållsam och kontrollerad. De bär alla samma klädedräkt som de övre figurinerna, men de saknar S-formen och avbildas istället en face eller är tredimensionella. Detta indikerar att det fortfarande är högstatuskvinnor som avses, men att denna andra typ av femininitet tar plats i det fysiska rummet på ett annat sätt än den första och på så sätt rör sig in på territorier som kanske annars är maskulina. Om tolkningarna från kapitel 3 stämmer, att dragande i håret indikerar något magiskt, och att stora ögon är ett tecken på synskhet eller är en mask, kan det här vara fråga om

en femininitet med övermänniska egenskaper eller magiska/schamanistiska/religiösa funktioner i samhället. Egenskaper som tillåter dem att bryta mot den annars återhållsamma femininiteten för att istället utgöra en femininitet som är aktiv och kraftfull.

4.1.3. Feminina vapenbärare?

Den tredje typen av femininitet utgörs av de figurer som bär vapen. Dessa är mycket intressanta då vapen i regel hittas i gravar innehållande män (Hayeur Smith 2004: 66-68) och på bildstenarna alltid hör samman med maskulina figurer (Göransson 1999: 57). Om dessa figurer inte hade burit feminin klädedräkt och haft feminin frisyr hade det således varit mest logiskt att tolka dem som maskulina. Tolkningalternativen är således två; antingen indikerar dessa figurer att det fanns en typ av högstatus femininitet (utifrån dräkten och frisyrerna) under vikingatiden vilka kunde bära vapen, eller så är dessa figurer helt enkelt maskulina. Ett tredje alternativ skulle kunna vara att dessa figurer utgör ett "tredje genus" eller ett genus som inte passar in i varken den feminina eller maskulina normen. I denna uppsats stöds däremot alternativ två, med utgångspunkt i Thomas Laqueurs (1994) studie av genus. Han menar att tvåkönsmodellen – vilken delar upp män och kvinnor i två åtskilda grupper vilka bestäms utifrån personens könsorgan – formades först under 1700-talet som ett resultat av modernismen och uppdelning av världen i dikotomier (se kapitel 1.6.). Innan detta menar Laqueur (idem) att en enkönsmodell var dominerande inom vilken en maskulin norm rådde och där kvinnor ansågs vara en sämre form av män snarare än sitt eget kön. I ett sådant samhälle är genus inget medfött (även om män har en fördel genom att födas med XY kromosomer) och maskuliniteten måste ständigt bevisas för att inte gå förlorad. Detta kräver att män ständigt utför maskulina handlingar i stil med att försvara sin och sin familjs ära (Solli 2004: 277-279). Om män inte utför sådana handlingar, eller utför handlingar som anses feminina, nedgraderas de till kvinnor. Inom det fornnordiska språket fanns termen *ergi*, vilken betyder "unmanly man" och som kanske syftar på just sådana män (idem). Denna term har också sexuella implikationer och innebär en person som är den mottagande parten i en sexuell akt. En position som i traditionellt samlag intas av kvinnor och således har feminina konnotationer (Solli 1999: 341-342). Om män däremot kan nedgraderas till kvinnor betyder det också att kvinnor, genom att utföra maskulina gärningar, kan uppgraderas till män. Carol J. Clover (1993) har skrivit om detta med utgångspunkt i de medeltida skrivna källorna och därur identifiera ett flertal kvinnliga karaktärer vilka visas uppskattning för sina maskulina egenskaper. Till exempel beskriver hon Bergþóra och Hildigunnr i Njals saga vilka beskrivs som *drengr*, en term som betyder "bold, valiant, worthy man". Ett annat exempel är Auðr i Laxdala saga (vers 35) som efter att hennes bröder vägrat försvara hennes ära själv tar till vapen, vilket hon också får beröm för trots att hon burit byxor vid tillfället. Ett genusöverskridande som enligt samma saga var grund för skilsmässa under vikingatiden. Intressant med det sista exemplet är att även ryttarfigurerna på figurerna bär byxor (se till exempel kat. 15 och kat. 26). Detta skall inte tolkas som att figurerna representerar Auðr, men kanske en kvinna i en liknande position – som genom sina handlingar uppgraderats till man. Dessa kvinnor kan också ha funnits utanför bilderna och myternas värld vilket indikeras av det gravar som hittats vilka innehåller både osteologiskt könsbedömda kvinnor och vapen (Gardela 2013). Inte minst har Charlotte Hedenstierna-Jonson *et al.* (2017) aDNA analys av skelettet från Birka grav Bj 581 visat att så kunde vara fallet. Dessa gravar är däremot väldigt ovanliga. Slutsatsen blir däremot att både i verkligheten, i sagorna och i den vikingatida bildvärlden finns exempel på feminina figurer som agerar på ett sätt som annars skulle tolkas som maskulint. Kanske skall den tredje typen av femininitet bland figurerna således inte tolkas som femininitet över huvud taget, utan som maskulinitet.

4.1.4. Djurmänniskor

Ett fjärde genusuttryck som eventuellt förekommer i materialet och som inte nödvändigtvis har med femininitet att göra är de figurer som potentiellt föreställer djurmänniskor, se kapitel 3.2.8. Det som gör att dessa figurer tolkats som feminina och tagits med i denna uppsats är att de har liknande hellånga klädedräkter som de andra figurerna. Djurmänniskorna håller dessutom i dryckeshorn, vilket liknar några av de andra figurerna i denna uppsats. Vad som däremot skiljer djurmänniskorna från de andra figurerna, och som gör att dess femininitet kan ifrågasättas, är att deras klädedräkt är förhållandevis enkel (utan släp, förkläden eller liknande), vilket gör att de inte är omöjligt att jämföra dessa figurer med de skäggbärande figurer på de gotländska bildstenarna vilka också bär hellånga klädedräkter och håller i dryckeshorn, se *Fig. 18*. Det finns således anledning att ifrågasätta vilket genus som avses avbildas. Det finns också anledning att ifrågasätta huruvida det är relevant att diskutera dessa figurer i fråga om genus över huvud taget. Om det faktiskt är en djurmänniska som avses på bilden är det troligt att det är detta som är det relevanta budskapet med motivet och att genus är något sekundärt. Att försöka bestämma dessa figurers genus kan därför vara att pressa fram en tolkning som materialet inte stödjer. Bättre då att inte kategorisera dem som varken feminina eller maskulina, utan låta dem vara sitt eget uttryck.

Figur 18. Detalj från bildstenen Lärbro Tängelgårda. Den inringade figuren har skägg, men bär också hellång klädedräkt och håller i ett dryckeshorn. ©Mats Halldin.

4.2. Minnespraktiker

Vikingatidens Skandinavien var ett muntligt samhälle där det skrivna ordet ännu inte slagit igenom till fullo (Back Danielsson 2007: 29). För att minnen, berättelser och myter inte skulle glömmas bort krävdes därför olika minnespraktiker, olika strategier, för att hålla dessa levande. Ett effektivt sådant var att knyta det som behövde minnas till ting, vilka hjälpte minnena att triggas (Olsen 2012: 124). Ting är utmärkta till denna uppgift eftersom de, till skillnad från minnet i sig självt, är konkreta och stabila. Ting förser människors liv med trygghet genom att vara förutsägbara. Om inget yttre påverkar kommer de ligga kvar på morgonen där de lämnades på kvällen. Detta skapar en säkerhet vilket i grunden är kärnan till att människan kan bygga komplexa samhällen (idem: 158-160). Ting har dessutom en betydligt längre livslängd än en människa, vilket gör att de kan bevara minnen över generationsgränserna. De blir en del av dåtiden i nutiden (idem: 173, 217). Allra bäst på denna uppgift är ting tillverkade av material som inte förgås särskilt lätt (idem: 125). Figurinerna i denna uppsats, som är tillverkade av ädelmetaller och bärnsten, är således utmärkta minnesbärare och i de följande två underkapitlen undersöks hur dessa agerade inom olika minnespraktiker.

4.2.1. Tingens biografi och animated objects

På grund av tings hållbarhet och deras förmåga att bevaras över tid bygger de snabbt upp sina egna *biografier*. Den som skapade ett föremål kan ha haft ett bestämt syfte med det den skapar, men genom att föremålet sedan används i olika sammanhang och ägs av olika personer förändras snabbt dess mening beroende på vilka minnen som knyts till föremålet (Meskell 2015: 10). Genom att importerats, tas som krigsbyte, ges bort som gåva eller gå i arv knyter de an till nya minnen vilka påverkar hur de används och upplevs. Till exempel kan ett ting som gått i arv agera istället för den tidigare, kanske avlidne, ägaren. Detta fungerar genom att den mänskliga personen inte är begränsad till den egna kroppen, utan kan vara fördelad och bland annat innefatta ting (Crossland 2010: 392). Tinget agerar således som en del av den avlidna människan och möjliggör för sociala relationer mellan de levande och de döda (Meskell & Joyce 2003: 158).

Om ett ting varit tillräckligt länge i omlopp eller på annat sätt utmärkt sig är det inte heller omöjligt att det med tiden började upplevas som ett *animated object*. Det vill säga som levande och som innehavande sin egen personlighet (Lund 2017: 89). Det berättas till exempel i de skrivna källorna om föremål, oftast svärd, smycken och båtar, vilka kunde inneha namn och personlighet. Sådana föremål kan ha ansetts mycket kraftfulla och räknas som en viktig del av dess ägares biografi, där innehavandet av tinget aktivt kunnat påverka innehavarens liv. När ting i de skrivna källorna har namn slutar också dessa ofta på prefixet *-nautr*, vilket betyder "companion" eller "fellow traveller" (idem: 95-96). Föremålen kunde således betraktas som en kamrat som hjälpte en genom livet. Tingen var sociala agenter med vilka det gick att ha en social relation (idem: 91).

Ett potentiellt exempel på ett *animated object* bland figurinerna i denna uppsats är figurinen från Aska (kat. 1). Denna figurin hittades i en grav tillsammans med åtta hängen som allesammans refererar till olika tidsdjup (se Arwill-Nordbladh 2008 för full analys). Figurinen från denna uppsats har en datering till första halvan av 800-talet, medan graven i sin helhet är daterad till 900-talet. Detta innebär att figurinen haft en ålder på mellan 50-100 år innan den deponerats. Till detta kommer att figuren på Askafigurinen bär vad som framstår som ett ryggknappspanne, se *Fig. 19*. Ett spanne som främst hör hemma i vendeltiden och således refererar till en tradition 250-300 år äldre än tiden för gravläggningen (Arwill-Nordbladh 2008: 178f). Figurinen från Aska skulle utifrån detta kunna hänvisa till två olika typer av minne varav den första är vad Arwill-Nordbladh (idem: 169) refererar till som "remembrance of things past". Alltså att knyta an till förfäder och andra som levt inom ramen för mannaminnet. Den andra typen av minne är "search of lost times"/"invention of tradition" vilket Arwill-Nordbladh (idem) förklarar som ett aktivt sökande bakåt till tiden för till exempel gudarna, hjältarna eller de första förfäderna för att där identifiera de livsregler som nutidens människor bör följa. Den första typen av minne utgör således den kända historien, medan den andra utgör den kollektiva uppfattningen av den mytiska förhistorien (Artelius 1999: 139). Figurinen från Aska kan således ha bevarat minnet både av den faktiska förhistorien och den mer mytiska varav båda typerna har viktiga funktioner i byggandet av gruppidentitet och i etablerandet av vad som utmärker den egna gruppen från andra (Arwill-Nordbladh 2008: 169).

Figur 19. Figurin från Aska, Hagabyhöga socken. Den röda markeringen visar figurens möjliga ryggknappspanne ©SHM.

4.2.2. Performing objects och världens upprätthållande

Utöver att knyta minnen, myter och berättelser till ting krävs det i muntliga samhällen att information också förmedlats muntligt och regelbundet upprepas för att inte glömmas bort. Detta kunde ske vid olika framträdanden eller ”performances” där en eller flera berättare framför historierna tillsammans med publiken, vilka genom att vilja veta mer om vissa delar av historierna, rättat berättaren och så vidare fungerade som medskapare till berättelserna (Back Danielsson 2007: 29-31). Denna dynamiska berättarteknik innebär att samma myt eller historia för varje gång den berättas förändras och utvecklas. Huvuddragen i berättelsen förblev däremot alltid densamma och kunde inneha sensmoraler som till exempel förklarade hur världen kom till, varför den sociala ordningen ser ut som den gör och så vidare (Neiß 2007: 88). I och med att minnet till en viss grad är opålitligt behövs olika typer av minneshjälp att hänga upp berättelserna på. Denna minneshjälp kan utgöras av olika föremål vars olika drag hänvisar till huvuddragen i berättelserna (Back Danielsson 2007: 32). Figurinerna i denna uppsats kan mycket väl ha fungerat som sådan minneshjälp, vilket inte minst stöds av deras egenskaper som miniatyrer. Den ”essense” eller det mikrokosmos (se kapitel 3.1.) figurinerna innehöll kan således varit samma som den berättelsen ämnade förmedla. Även om figurinerna fungerade som minneshjälp finns det däremot inget som stoppade att dess essens förändras över tid i takt med att de tillhörande berättelserna och hur dessa förmedlades och upplevdes förändrades. Utvecklingen av figurinernas mening och berättelsernas fokus gick således hand i hand.

Figurinerna behöver däremot inte enbart ha fungerat som minneshjälp för den som framförde berättelserna, de kan också ha varit en aktiv del av själva framträdandet. En möjlighet är således att figurinerna fungerat som *Performing objects*, en term myntad av Frank Proshan (1983: 4 i Bell 1999: 15) som ”material images of humans, animals, or spirits that are created, displayed, or manipulated in narrative or dramatic performance”. Detta skall inte tolkas som att figurinerna fungerade enbart som rekvisita för berättandet. Istället skall de tolkas som faktiskt aktiva och agerande – som att de *performed*. Berättandet som situation blir då en typ av *rites of passages* där både ting och människor kunde inta nya roller (Back Danielsson 2007: 43). Precis som att Sutton-Hoo hjälmen (beskriven i kapitel 3.3.5.) under de särskilda förhållandena i en eldupplyst hall potentiellt kunde förenas med sin bärare och transformeras till guden Odin (Price & Mortimer 2014), kanske figurinerna under de speciella förhållandena av ett framförande antingen själva kunde komma till liv eller förenas med den som brukade dem och därigenom upplevas som levande. De agerade således inte enbart som en representation av en person eller spelade rollen av en person under framträdandena, utan de *var* personer (Lund 2017: 99-100).

Grunden för att figurinerna skulle kunna agera var deras roll som fysiska kroppar. Det faktum att de finns i världen och går att interagera med är faktorn som förser dem med en större möjlighet att påverka än ett immateriellt koncept. Meskell (2015: 14) beskriver det som att ”figurines are ready to hand and immediate, while still having the capacity to reference more elaborate, complex and highly skilled things that may have been out of reach for some individuals”. Genom att vara fysiska och levande versioner av de berättelser som framförs har figurinerna en unik förmåga att bekräfta det som berättelsen syftar till och på så sätt göra budskapet lättare att förstå och ta till sig (Classen 1993: 137). Med tanke på att samtliga färger på figurinerna i denna uppsats har konnotationer till det gudomliga, samt att de både glänsar och lyser, vilket Back Danielsson (2007: 188) tolkar som en egenskap vilken ansågs dra till sig högre makter, kan det vara fråga om att figurinerna till exempel utgjorde ett förkroppsligande av en gudom eller av det gudomliga i allmänhet. En gud kan således under det berättande framträdandet ha uppenbarat sig framför de samlades ögon och genom sin fysiska existens bekräfta det som berättas. Figurinerna kan således beskrivas som upprätthållare av den kosmologiska, sociala och politiska ordningen i samhället genom att delta vid upprepade framträdanden där de genom sin fysiska närvaro agerade som bekräftelse på att den rådande världsordningen är den rätta och sanna. De kan således beskrivas som del av den performativa process genom vilken världen ständigt skapas.

5. Diskussion

Diskussionen i det föreliggande kapitlet omfattar de resultat som framträtt i uppsatsens två analyskapitel. Utgångspunkten för diskussionen är uppsatsens syfte: att uppmärksamma den variation som finns bland de vikingatida figuriner med feminina attribut samt att (om)tolka figurinerna baserat på vad de gör, och inte vad de representerar, samt uppsatsens forskningsfrågor:

- Vilka *egenskaper* har figurinerna? Vilken affekt skapar dessa?
- Vad *gör* figurinerna? Hur har de använts? Hur har de format människors handlingar?
- I vilka *kontexter* förekommer figurinerna? Var och av vem har de använts?

Vad gäller första frågeställningen, rörande figurinernas egenskaper och den eller de effekter dessa skapar, ligger den största vikten vid figurinernas egenskaper i form av fysiska kroppar. Det är genom att finnas i världen som de gör störst påverkan och själva motivet, som tidigare varit fokus för deras tolkning (se referenser i kapitel 1), är av sekundär betydelse. Genom att fysiskt existera i världen bjuder figurinerna in till interaktion och genom att vara små till storleken och inte sällan vara försedda med någon typ av fästansordning blir antalet möjliga användningsområden för figurinerna mångfaldiga. De kunde bäras synliga på kroppen, gömmas under kläderna eller i en påse, placeras på ett altare, ges bort som gåva med mera. Den lilla storleken tillåter således varje individ att använda figurinerna på sitt unika sätt, vilket gör att de lätt kan göras personliga. Figurinerna är dessutom tillverkade av olika metaller samt bärnsten. Material som allesammans glänser och reflekterar ljus. Denna typ av egenskap drar omedelbart till sig den mänskliga blicken och skapar en känsla av vördnad eller underkastelse. Denna känsla kan ha stärkts av att glänsande material ansågs dra till sig gudomliga makter (Back Danielssons 2007: 188). Figurinernas material är dessutom hållbara, vilket ger figurinerna en lång livstid. Både ädelmetaller och bärnsten var också material som enbart användes av samhällets övre skikt och kan således ha skapat en känsla av beundran eller avundsjuka hos dem som betraktade figurinerna. Slutligen har figurinerna egenskapen att vara miniatyrer. Som sådana talar det till människans metaforiska tänkande och kan antingen skapa en känsla av kontroll hos den som läser av dem, eller en känsla av oförstånd eller förvirring hos den som inte kan förstå metaforen (idem: 172).

Nästa frågeställning berör vad figurinerna gör. Som redan konstaterats hade figurinerna inget givet användningsområde utan de var flexibla och kunde användas efter personligt tycke och smak. Däremot har i kapitel 4 ett antal generella punkter analyserats. Till att börja med är figurinerna med och performativt bygger upp en persons identitet. Identitet skall då tolkas som ett samlingsnamn för olika delar av en person så som genus, religion och social status (Hayeur Smith 2004: 58). Alla dessa tar sig uttryck genom den fysiska kroppen och genom hur denna manipuleras (idem: 6). Figurinerna utgör då en sådan manipulation. Genom att performativt vara med och skapa en persons identitet är figurinerna också med och formar olika relationer – mellan personen som äger figurinen och andra människor, samt mellan ägaren och förfäder/förmödrar, hjältar, gudar och andra aktörer som potentiellt kan ha förkroppsligats genom figurinerna och på så sätt spelat ut sin agens. Ting har också sin egen identitet vilken de bygger upp genom sina biografier. Figurinerna är alla gjorda av hållbara material vilka bevaras över tid. En egenskap som gör att de kan ha använts över flera generationer. Sådana föremål är perfekta minnesbärare och hjälper således till att upprätthålla exempelvis minnen, berättelser och myter i vikingatidens till övervägande delen muntliga samhälle. Om en figurin haft en

tillräckligt invecklad biografi eller levt tillräckligt länge kan den dessutom ha upplevts som *animated* – som levande och med sin egen personlighet. Sådana föremål kan ha upplevts som aktivt påverkande sin ägares liv genom att forma dennas handlingar utifrån sin egen personlighet. Genom att vara del av olika muntliga framträdanden och agera som *performing objects* var figurinerna också med i det performativa upprätthållandet av världen. Inte minst genom att agera som ett förkroppsligande av till exempel det gudomliga, vilket i sin tur fungerar som en bekräftelse på att den rådande världsbilden var sann.

Den första halvan av den tredje frågeställningen, gällande i vilka kontexter figurinerna har hittats, är tämligen lätt att svara på. Som framgår av *Tabell 2* har figurinerna hittats i följande kontexter (antalet inom parentes): boplatssområde (17), lösfynd (14), grav (8), harg (4), verkstadsområde (4), skatt (2), okänd kontext (2), marknadsområde (1), stormanagård (1). Vad som krånglar till denna bild något är att majoriteten av boplatssfunden är hittade med metalldetektorer, vilket innebär att även om de har ett visst fyndsammanhang, boplatserna saknar de exakt fyndkontext. Detta innebär att, grovt räknat, 31 av uppsatsens 53 figuriner är lösfynd. Om de figuriner vars fyndkontext är okänd läggs till denna siffra innebär det att totalt 33 av katalogens totalt 53 figuriner är lösfynd. Detta måste betraktas som ett källkritiskt problem vilket försvårar möjligheten att på ett adekvat sätt besvara den andra delen av den tredje frågeställningen, gällande var och av vem figurinerna har använts. Uppsatsens studie visar dock på vissa tendenser, även om dessa inte är lika underbyggda som annars varit fallet om fler av figurinerna haft en exaktare fyndkontext.

Den andra delen av den tredje frågeställningen, var och av vem figurinerna har använts, kan säkrast besvaras utifrån det sammanhang där de har hittats. Dessa sammanhang speglar däremot inte nödvändigtvis hela deras biografi, utan enbart var de använts senast innan de så småningom togs ur jorden igen. Majoriteten av figurinerna har således hittats på boplatser, eller i kontexter belägna inom en boplatser (verkstadsområde, marknadsområde, stormannagård, harg). Majoriteten av dessa boplatser har också varit så kallade *centralplatser*, till exempel Tissø, Lejre och Kaldus, eller *proto-urbana städer*, till exempel Birka, Ribe och Hedeby. Båda dessa former av boplatser utmärkte sig genom att vara platser där hantverk och handel skedde. Dagfinn Skre (2012: 86-87) beskriver skillnaden mellan de två som att en centralplats var en plats för marknader, inte sällan säsongsbetonade, vilka styrdes av en lokal aristokrati vilka också hade kultiska funktioner, medan de proto-urbana städerna var platser grundade av en kung eller småkung där hantverk och handel utfördes av specialister vilka inte ägnade sig åt något annat än sitt hantverk, det vill säga de var beroende av andra för sin matproduktion. Att figurinerna hittas på framför allt centralplatser och i proto-urbana städer kan därmed bero på att det var där kunskapen att tillverka dem samt köpare med tillräckliga ekonomiska medel möttes. Dessa boplatsercentrerade kontexter kan således representera den plats där figurinerna skapades och såldes, eller den plats dit de transporterats för att göras om till någonting annat, eftersom nytillverkning av ädelmetallföremål under vikingatiden var beroende av att metall återanvändes (Stolt 2001: 33). De som brukade dem kan självfallet också ha bott på dessa platser.

Fyra stycken av figurinerna har också hittats i så kallade hargområden. Tre stycken av dessa (kat. 26, kat. 29, kat. 31) har hittats i en liten byggnad inom området för hallbyggnaden i Tissø och en (kat. 47) har hittats i området ”warstwa z kości” – benlagret – inom den vikingatida boplatserna i Kaldus (Lerche Nielsen 2003). Om det stämmer att dessa områden faktiskt varit kultplatser är det inte omöjligt att figurinerna använts där som offer eller idoler. Denna användning styrks utav att figurinernas material kan ha haft gudomliga konnotationer och av att dess lyster kan ha uppfattats dra till sig högre makter (se kapitel 3.3.). Kanske har figurinerna, inte minst i det dunkla ljuset i Tissø's kulthus där dess lyster måste gjort sig extra tydlig, upplevts som den förkroppsligade närvaron av det gudomliga och därmed skapat en intim samvaro mellan människa och föreställda högre makter.

När det gäller vem som använde figurinerna finns det tämligen lite som bidrar till ett svar på den frågan bland figurinerna i uppsatsen. Enbart åtta av figurinerna (kat. 1, kat. 2, kat. 3, kat. 4, kat. 5, kat. 8, kat. 9, kat. 35) har hittats i gravar, och av dem har enbart tre (kat. 1, kat. 2, kat. 4) könsbedömts osteologiskt. Av dessa tre gravar är samtliga individer bedömda som kvinnor. Ytterligare fyra av gravarna (kat. 3, kat. 5, kat. 9, kat. 35) innehåller flertalet smycken, vilket sannolikhetsmässigt indikerar att gravens ägare uppfattade sig som kvinna (Hayeur Smith 2004: 66, 68). Dessa argument i sig själva är däremot inte tillräckligt starka för att klassificera figurinerna som ett feminint attribut, men eftersom flertalet författare har kommit fram till liknande indikationer i sina studier (Stolt 2001: 38; Zeiten 1997: 2; Ringstedt 1997: 73; Gräslund: 2007; Jensen 2010: 182) är denna möjlighet ändå värd att diskutera. Först måste däremot påpekas att samtliga åtta gravar även kan tolkas som högstatusgravar, framför allt på grund av att de innehåller smycken av dyrbara material, men också på grund av deras gravform. Tre av gravarna var båtgravar (kat. 4, kat. 9, kat. 35) och två av dem kammargravar (kat. 2, kat. 3), gravformer som enligt Nils Ringstedt (1997: 26) hör samman med högstatusindivider. De potentiella kvinnor som brukade figurinerna var således alla tillhörande samhällets högre skikt och det har således varit i denna typ av sammanhang som figurinerna mest troligt agerat.

En anledning till att figurinerna hör samman med kvinnor kan bero på att det framför allt var kvinnor som bar smycken under vikingatiden (Hayeur Smith 2004: 66, 68). Figurinerna, som kan ha burits som hängen och därmed en form av smycken, kan därför ha varit ett sätt för kvinnorna att uttrycka sin identitet utan att därför bryta mot några av tidens genusnormer och därigenom riskera sin begriplighet och därmed sin agens. Zeiten (1997: 52) har en relaterad teori och föreslår att anledningen till att kvinnor bar figuriner (amuletter med hennes ordval) var för att kulten i slutet av järnåldern förändrades från en fruktbarhetskult till en krigarkult, vilken skulle ha bidragit till att kvinnors plats i den offentliga kulten minskade, då denna togs över av maskulina krigare. Figurinerna skulle då ha utgjort ett alternativt sätt för kvinnor att uttrycka sin religiositet (idem). Istället för att enbart fungera som ett uttryck för religiositet kan figurinerna också ha agerat som performativt upprätthållande av den rådande sociala ordningen. En sådan hypotes går att forma utifrån teorin att vikingatidens högstatusindivider kontrollerade delar av den offentliga kulten som en del av sitt maktutövande (Stolt 2001: 38; Ekero Eriksson 2018: 304-305). Om så var fallet skulle figurinerna, i egenskap av deras förmåga att förkroppsliga högra makter (se kapitel 4.2.2.), fungera som en upprätthållare av den sociala ordningen genom att på ett fysiskt och påtagligt sätt koppla samman de högre makterna med personen som bar dem, det vill säga högstatuskvinnan. Denna koppling mellan människa och gudar skulle så ha fungerat som en bekräftelse på att den rådande maktordningen var giltig och legitim. Detta skulle självfallet kunna vara fallet också om bäraren var av manligt genus, men eftersom smycken potentiellt var ett feminint attribut är det möjligt att anta att män kanske hade andra föremål som agerade på liknande sätt.

5.1. Slutsats

Uppsatsens slutsats är avslutningsvis att vikingatidens feminina figuriner var betydligt mer än valkyrior och betydligt mer än representationer. De hade sina egna egenskaper och sin egen agens utifrån vilka de interagerade med och påverkade världen. Vad som ännu är något otydligt är var och av vem de användes. I nuläget har de en koppling till kvinnor, men på grund av den stora mängden lösfynd är denna koppling relativt svag. För att de vikingatida feminina figurinerna skall kunna förstås bättre är det därför fler och säkrare fyndkontexter som behövs. I nuläget skulle däremot jämförelser med andra figurinmaterial vara givande, till exempel maskulina figuriner och figuriner föreställande kroppsdelar. Det skulle även vara intressant att undersöka varför figurinerna har deponerats i just de sammanhang där de hittas. Vad innebär det till exempel när ett potentiellt animated object begravs med en människa? Vad som inte kan förnekas är i vilket fall att figuriner, skandinaviska eller med sitt ursprung annorstädes, är ett polysemt arkeologiskt material. Hur människor avbildar sig själv i det fysiska rummet säger mycket om hur den människan ser på sin egen plats i världen. Genom att undersöka forntida figuriner har arkeologin således ett öppet fönster in i äldre tiders mänskliga självsyn. Figuriner och andra avbildningar är däremot aldrig ett fruset spår i tiden och det är därför en omfattande utmaning att navigera genom de många lager av mening som finns inneboende i en och samma figurin. Människan är en komplex varelse och det är enbart naturligt att de föremål hon skapar också är det.

6. Sammanfattning

Figuriner med mänsklig form har skapats under hela mänsklighetens historia och i de flesta kulturer. På grund av sitt mänskliga utseende har de förmågan att väcka känslor likt ingen annan föremålstyp kan. Ett sådant figurinmaterial utgör undersökningsmaterialet i denna uppsats och består utav vikingatida figuriner vilka kan beskrivas som feminina, då de uppvisar olika varianter av den typiska klädedräkten för kvinnor samt frisyren typiska för vikingatidens högstatuskvinnor. Trots de varierade forskningsmöjligheter dessa figuriner erbjuder tolkas de återkommande som valkyrior – Odins sköldmör vars uppgift det var att föra fallna krigare till Valhall – eller som gudinnan Fröja. Denna typ av tolkningar bygger på antagandet att figurinerna var representationer av olika mytologiska varelser, vilka identifierats i de medeltida skrivna källorna. Denna typ av tolkningar innebär alltid att visa drag hos figurinerna betonas medan andra tystas ned. Syftet med denna uppsats är därför att gå bortom representationstanken för att istället lyfta fram den variation som finns ibland figurinerna samt att (om)tolka dem på ett sätt som inte fokuserar på vad de *representerar*, utan på vad de *gör*. Detta innebär att fokus ligger på de egenskaper (storlek, material, motiv och så vidare) figurinerna har samt hur dessa hjälper figurinerna att agera. För att möjliggöra detta jämförs också figurinernas kontexter, eftersom dessa kan vittna om skillnader och likheter i deras användning och användare. Uppsatsens forskningsfrågor är: Vilka *egenskaper* har figurinerna? Vilken affekt skapar de? Vad *gör* figurinerna? Hur har de använts? Hur har de format människors handlingar? I vilka *fyndkontexter* förekommer figurinerna? Var och av vem har de använts? För att uppfylla detta syfte och svara på frågeställningarna har en katalog upprättas över samtliga idag kända feminina figurinerna, totalt 53 stycken, i vilken varje figurins utseende, storlek, material, datering, fyndomständigheter och fyndplats beskrivs. Denna katalog tillät figurerna att i uppsatsen jämföras gentemot varandra, bland annat i ett antal frekvenstabeller och i en korrespondensanalys. Utöver detta är uppsatsen framförallt teoretisk till utförandet och materialet analyseras med utgångspunkt i främst symmetrisk arkeologi och embodiment teori. Resultatet av studien visar att figurinernas viktigaste egenskap är som fysiska kroppar. Det är genom att finnas i världen de gör störst påverkan och motivet är av sekundär betydelse. Genom att figurinerna dessutom är små i storleken är de lätta att använda på en mängd olika sätt och därigenom görs personliga. Vilket även antyder att figurinerna inte haft ett fast användningsområde. Figurinerna är också miniatyrer, vilket innebär att de talar till människans metaforiska tänkande och skapar därmed känslor av kontroll eller förvirring. Eftersom figurinerna är tillverkade av hållbara material, metaller och bärnsten, bevaras de över lång tid och har således varit perfekta minnesbärare. Genom att bygga upp sina egna biografier kan de ha agerat som ett förkroppsligande av en avliden person eller en gudom. Figurinerna kan också själva ha upplevts ha en personlighet och vilja och således utgjort så kallade *animated object*. Slutligen var figurinerna också med och performativt (åter)skapade sin ägares identitet samt performativt upprätthålla världen genom att agera som *performing objects*. Föremål som kom till liv under dramatiska uppträdanden och agerade som ett förkroppsligande av högra makter, förfäder, eller liknande och därigenom bekräftade att den rådande världsordningen var den rätta och sanna.

7. Referensförteckning

- Amatørarkæologi på Nordfyn. 2019-03-24. *Valkyrien fra Hjadstrup*. Facebook. https://www.facebook.com/amatorarkaeologipanordfyn/photos/a.971131779614757/2248555345205721/?type=3&eid=ARB6VMKomDuAYEigznz1UsvaoWu2U99PcSfUM0iAXqcrSHpYrucpU3n5HB7eVWtZAKsh8lz572ubP8G&__tn__=EEHH-R [Hämtas 2019-04-10].
- Ambrosiani, B. 2008. Birka. I: S. Brink & N. Price. (red.) *The Viking World*. Routledge, London & New York: 94-100.
- Ambrosiani, B. & B. G. Erikson. 1992. *Birka: Vikingastaden. Volym 2. Sensationella fynd i Stolpes schakt: Unika gjutformar från vikingatidens verkstäder!* Wiken. Höganäs.
- Andersson, O. 2012. Spjuten från Uppåkra: ritualförstörda eller förbrukade? *Fornvännen* 107 (2): 80-88.
- Arbman, H. 1943. *Birka: Untersuchungen und Studien. 1, Die Gräber: Tafeln*. Kungliga vitterhets historie och antikvitets akademien. Stockholm.
- Arrhenius, B. 1962. Det flammande smycket. *Fornvännen*: 79-101.
- Arne, T. 1932. *Ein bemerkenswerter Fund in Östergötland*. Acta Archaeologica. Stockholm.
- Arne, T. 1934. *Das Bootgräberfeld von Tuna in Alsike Uppland*. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag. Stockholm.
- Artelius, T. 1999. Platsens identitet – kollektiva minnets funktion i en vikingatida grav- och centralplats. I: K. Andersson, A. Lagerlöf & A. Åkerlung. (red.) *Forskaren i fält: en vänbok till Kristina Lamm*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm: 139-148.
- Arwidsson, G. 1989. *Birka II:3. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Kungliga vitterhets historie och antikvitets akademien. Stockholm.
- Arwill-Nordbladh, E. 2001. *Genusforskning inom arkeologin*. Höskoleverket. Stockholm.
- Arwill-Nordbladh, E. 2008. Aska och Rök: om minnen och materiell kultur i nordisk vikingatid. I: B. Petersson, & P. Skoglund. (red.) *Arkeologi och identitet*. Lunds universitet, Lund: 169-188.
- Arwill-Nordbladh, E. 2012. Förmåga och oförmåga: om funktionsvariationer och kroppsliga möjligheter i vikingatidens myt- och bildvärld. I: M. Sjöberg (red.) *Bildligt talat: kvinnligt, manligt i 3,2 miljoner år*. Makadam, Göteborg: 97-121.
- Arwill-Nordbladh, E. 2013. Negotiating normativities: Odin from Lejre as challenger of hegemonic orders. *Danish Journal of Archaeology* 2 (1): 87-93.
- Arwill-Nordbladh, E. 2016. Viking Age Hair. *Internet Archaeology*.
- Asingh, P. 2011. Kaupang. I: H. Skov & J. Varberg. (red.) *Aros and the world of the Vikings: The stories and travelogues of seven Vikings from Aros*. Moesgård Museum. Narayana Press, Gyllinge: 98-103.
- Back Danielsson, I-M. 2007. *Masking Moments. The Transitions of Bodies and Beings in Late Iron Age Scandinavia*. Stockholms universitet. Stockholm.
- Back Danielsson, I-M. 2010. Liten lurifax från Lejre. *Arkæologisk Forum* 22: 30-33.
- Back Danielson, I-M. & S. Thedéen. 2012. Gender Questions. I: I-M. Back Danielsson & S. Thedéen. (red.) *To Tender Gender: the Pasts and Futures of Gender Research*. Stockholm University, Stockholm: 9-16.
- Barad, K. 2003. Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter. *The University of Chicago Press* 28 (3): 801-831.
- Bell, J. 1999. Puppets, Masks, and Performing Objects at the End of the Century. I: J. Bell. (red.) *Puppets, Masks, and Performing Objects*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts & London: 5-17.
- Bencard, M. (red.). 1991). *Ribe excavations 1970-76 Vol. 3*. Sydjysk universitetsförslag. Esbjerg.
- Bliujienė, A. 2011. *Northern gold: amber in Lithuania (c. 100 to c. 1200)*. Leiden. Brill.

- BM nr: 1988,0407.1. Online Collection. Mount.
https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=63715&partId=1&searchText=valkyrie&page=1 [Hämtad 2018-11-30].
- Brink, S. 2008. Who were the Vikings? I: S. Brink & N. Price. (red.) *The Viking World*. Routledge, Abingdon: 4-7.
- Butler, J. 2007 [1990]. *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Daidalos. Göteborg.
- Carlsson, A. & K. Jonsson. 2012. Askahögen och Elias Brenners guldmynt. *Myntstudier* 2: 34-39.
- Carroll J., S. H. Harrison & G. Williams. 2017 [2014]. *The Vikings in Britain and Ireland*. The British Museum. London.
- Christensen, T. 2009. Odin fra Lejre. *ROMU*: 7-25.
- Christensen, T. 2010. Lejre beyond the legend: the archaeological evidence. *Settlement and Coastal Research in the Southern North Sea Region* 33: 237-254.
- Classen, C. 1993. *World of sense: exploring the senses in history and across cultures*. Routledge. London and New York.
- Clover, C. L. 1993. Regardless of Sex: Men, Women, and Power in Early Northern Europe. *Speculum* 68 (2): 363-387.
- Crossland, Z. 2010. Materiality and Embodiment. I: D. Hicks & M. C. Beaudry. (red.) *The Oxford Handbook of Material Culture Studies*. Oxford University Press, Oxford: 387-405.
- Dansk Historisk Fællesråd. *Nyt fund: "Freja" fra Revninge*. <http://www.historie-online.dk/arkiv/nyt-fund-freja-fra-revninge> [Hämtad 2019-01-09].
- Deckers, P., M. Lewis & S. Thomas. 2016. Between Two Places: Archaeology and Metal detecting in Europé. *Open Archaeology* 2: 426-429.
- Digital Kenyon. 2014. Viking Age Revninge woman: an exceptional find. *Peregrinations: Journal of Medieval Art and Architecture* 4 (3).
- DM. *Prästgården, valkyria, grav 36 - Arkeologi Gamla Uppsala 1973*. <https://digitaltmuseum.se/011013975278/prastgarden-valkyria-grav-36-arkeologi-gamla-uppsala-1973> [Hämtad 2018-10-12].
- Ekeningren, F. 2013. Contextualizing Grave Goods. I: S. Tarlow, L. Nilsson Stutz & A. Belfer-Cohen. (red.) *The Oxford handbook of the archaeology of death and burial*. Oxford, Oxford University Press: 173-195.
- Ekerö Eriksson, K. 2018. *Gamla Uppsala: Människor och makter i högarnas skugga*. Norstedts. Stockholm.
- Enright, M. J. 1996. *Lady with a Mead Cup: Ritual Prophecy and Lordship in the European Warband from La Tene to the Viking Age*. Four Courts Press. Dublin.
- Fahlander, F. 2012. Facing Gender: Corporeality, Materiality, Intersectionality and Resurrection. I: I-M. Back Danielsson & S. Thedéen. (red.) *To Tender Gender: the Pasts and Futures of Gender Research*. Stockholm University, Stockholm: 137-152.
- Feveile, C. 2010. *Vikingernes Ribe: Handel, Magt og Tro*. Sydvestjyske Museer. Ribe.
- Gansum, T. 1999. Mythos, Logos, Ritus. Symbolisme og gravkikk i lys av gudediktene i den eldre Edd. I: B. Myhre, I. Fuglestad, T. Gansum & A. Opedal. (red.) *Et hus med mange rom. En venbok til Björn Myhre*. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger: 438-501.
- Gardęła, L. 2013. Warrior-women in Viking Age Scandinavia: A preliminary archaeological study. *Analecta Archaeologica Ressoviensia* 8: 273-339.
- Gardęła, L. 2014. *Scandinavian Amulets in Viking Age Poland*. Rzeszów. Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Gell, A. 1998. *Art and Agency: Towards a New Anthropological Theory*. Clarendon Press. Oxford.
- Granlund, J. 1960. Guld. Vikingatid. *KLNM* 5: 566-570.
- Gräslund, A.-S. 2007. Some Viking-age Amulets: the Birka Evidence. I: U. Fransson. (red) *Cultural interaction between east and west. Archaeology, artefacts and human contacts in northern Europe*. Stockholm, Stockholms Universitet: 90-96.
- Gustin, I. 2010. Of rods and roles. Three women in Birka's chamber graves. I: C. Theune, F. Biermann, R. Struwe & G. H. Jeute. (red.) *Zwischen Fjorden und Steppe*. Internationale Archäologie. Studia honoraria. Band 31. Marie Leidorf GmbH. Rahden/Westf, Wien: 343-354.
- Göransson, E-M. 1999. *Bilder av kvinnor och kvinnlighet: genus och kroppsspråk under övergången till kristendomen*. Stockholms universitet. Stockholm.

- Hauck, K. 1992. Frühmittelalterliche Bildüberlieferung und der organisierte Kult (Zur Ikonologie der Goldbrakteaten, XLIV). I: K. Hauck. (red.) *Der historische Horizont der Götterbild-Amulette aus der Übergangsepoche von der Spätantike zum Frühmittelalter*. Göttingen: 433–574.
- Hayeur Smith, M. 2004. *Draupnir's sweat and Mardöll's tears: an archaeology of jewellery, gender and identity in viking age Iceland*. Oxford. Hedges.
- Hedeager, L. 2004. Dyr og andre mennesker: mennesker og andre dyr: Djuvornamentikkens transcendentale realitet. I: A. Andréén, K. Jennbert & C. Raudvere. (red.) *Vägar till Midgård 4: Ordning mot kaos: Studier av nordisk förkristen kosmologi*. Nordic Academic Press, Lund: 219-251.
- Hedeager, L. 2005. Scandinavia. I: P. Fouracre. (red.) *The New Cambridge Medieval History*. Cambridge University Press, Cambridge: 496-523.
- Hedeager, L. 2015. For the blind eye only? Scandinavian gold foils and the power of small things. *Norwegian Archaeological Review* 48 (2): 129- 151.
- Hedenstierna-Jonson et al. 2017. A female Viking warrior confirmed by genomics. *American Journal of Physical Anthropology*: 1-8.
- Hellquist, E. 1980. *Svensk etymologisk ordbok*. Glerups förlag. Malmö.
- Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige Kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre Kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund.
- Henriksen, M. B. & P. V. Petersen. 2013. Valkyriefund. *Skalk* 2: 2-10.
- Herbert, E. W. 1984. *Red Gold of Africa. Copper in Precolonial History and Culture*. The University of Wisconsin Press. Madison, Wisconsin.
- Hilberg, V. 2012. Hedeby: An Outline of its Research History. I: S. Brink & N. Price. (red.) *The Viking World*. Routledge, London & New York: 101-111.
- Historiska museet. *Grav, Kammargrav (Bj 825)*. <http://historiska.se/upptack-historien/context/1015-grav-kammargrav-bj-825/> [Hämtad 2018-10-11].
- Holmberg, K. A. 1969. *De svenska tuna-namnen*. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi XLV. Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB. Uppsala.
- Holmqvist, W. 1960. The dancing gods. *Acta archaeologica* 31: 101-127.
- Høilund Nielsen, K. 2001. The Wolf Warrior: Animal Symbolism on Weaponry of the 6th and 7th Centuries. I: E. Pohl, U. Recker, C. Theune. (red.) *Archaeologisches Zellwerk. Beiträge zur Kulturgeschichte in Europa und Asien*. Internationale Archäologie. Studia Honoraria 16, Rahden: 471–482.
- Høilund Nielsen, K. 2009. Stavnsager 400-1100. Weiler, Zentralort, Herrenhof. I: S. Brather, D. Geuenich & C. Huth. (red.) *Historia archaeologica. Festschrift für Heiko Steuer zum 70. Geburtstag*. RGA Ergänzungsband, Berlin, New York: 415-433.
- Insoll, T. (red.) 2017. *The Oxford handbook of prehistoric figurines*. Oxford University Press. Oxford.
- Jagodźiński, F. M. 2010. *Truso: between Weonodland and Witland*. The Archaeological and Historical Museum in Elbląg. Elbląg.
- Jansson, I. & E. N. Nosov. 1992. The Way to the East. I: E. Rosdahl & D. M. Wilson. (red.) *From Viking to Crusader. The Scandinavians and Europe 800-1 200*. Danmarks Nationalmuseum, Köpenhamn: 74-83.
- Jensen, B. 2010. *Viking Age Amulets in Scandinavia and Western Europe*. BAR International Series 2169. Oxford. BAR Publishing.
- Jesch, J. 1991. *Women in the Viking Age*. The Boydell Press. Woodbridge.
- Jesch, J. 2014. *Viking women, warriors, and valkyries*. <https://blog.britishmuseum.org/2014/04/19/viking-women-warriors-and-valkyries/> [Hämtad 2019-05-27].
- Johansen, B. 1997. *Ormalur. Aspekter av tillvaro och landskap*. Stockholm Studies in Archaeology 14. Stockholms Universitet. Stockholm.
- Jones, A. & G. MacGregor. 2002. Introduction: Wonderful Things – Colour Studies in Archaeology from Munsell to Materiality. I: A. Jones & G. MacGregor. (red.) *Colouring the Past. The Significance of Colour in Archaeological Research*. Berg, Oxford: 1-21.

- Jørgensen, L. 2002. Kongsgård – kultsted – marked: Overvejelser omkring Tissøkompleksets struktur og funktion. I: K. Jennbert, A. Andréén & C. Raudvere. (red.) *Plats och Praxis: studier av nordisk förkristen ritual. Vägar till Midgård*. Nordic Academic Press, Lund: 215-247.
- Jørgensen, L. 2005. Hov og hørg ved Tissø. I: K.-M. Boe. (red.) *Ragnarok. Odins Verden*. Silkeborg Museum, Silkeborg: 131-142.
- Jørgensen, L. & P. Vang Petersen. 1998. *Guld, Magt og Tro. Danske skattefund fra oldtid og middelalder*. Nationalmuseet: Thaning & Appel. København.
- Kastholm, O. T. 2015. En hårriver fra vikingetiden: Nyt fra udgravningerne i Vindinge. *ROMU*. 76-94.
- Laqueur, T. 1999 [1990, 1994]. *Om könens uppkomst: Hur kroppen blev kvinnlig och manlig*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion. Stockholm.
- Larsson, L. 2005. Kulthuset i Uppåkra. I: K.-M. Boe. (red.) *Ragnarok. Odins Verden*. Silkeborg Museum, Silkeborg: 107-118.
- Larsson, L. 2007. Uppåkra: centralplats och tempelplats i Sydsverige. I: Perlinge, A. (red.) *Människors rum och människors möten. Kulturhistoriska skisser*. Berit Wallenbergs Stiftelse, Stockholm: 165-197.
- Larsson, L. & B. Hårdh. 1997. Uppåkra: ett hövdinga- eller kungasäte. *Fornvännen* 92 (3/4): 139-154.
- Lassen, A. 2003. *Øjet og blindheden i norrøn litteratur og mytologi*. Museum Tusulanums Forlag. København.
- Latour, B. 2015 [2005]. *Tinget återställt: en introduktion till actor-network theory*. Studentlitteratur. Lund.
- Lerche Nielsen, M. 2003. New Runic Find from Kałdus, Poland. *Nytt om runer* 18: 18-19.
- Lewis, M. 2016. A Detectorist's Utopia? Archaeology and Metal-Detecting in England and Wales. *Open Archaeology* 2: 127-139.
- Lund, J. 2017. Connectedness with things. Animated objects of Viking Age Scandinavia and early medieval Europe. *Archaeological Dialogues* 24 (1): 89-108.
- Lundin, S. (2005). *Korrespondensanalys: Rapportering från en kurs*. Pedagogiska institutionen. Uppsala.
- Malmius, A. 2001. Textilanalys. I: E. Nordahl. (red.) *Båtgravar i Gamla Uppsala: spår av en vikingatida högstatusmiljö*. AUN 29, Uppsala: 75-92.
- Mannering, U. 2010. Mand eller kvinde: gør det en forskel? *Arkæologisk Forum* 22: 26-29.
- Mannering, U. 2017 [2006]. *Iconic costumes: Scandinavian Late Iron Age costume iconography*. Oxbow Books. Oxford.
- Meskeell, L. M. 2000. Writing the body in archaeology. I: A. E. Rautman. (red.) *Reading the Body: representations and remains in the archaeological record*. Univeristy of Pennsylvania Press, Philadelphia: 13-21.
- Meskeell, L. 2006. Introduction: Object Orientations. I: L. Meskeell. (red.) *Archaeologies of Materiality*. Blackwell Publishing, Oxford: 1-17.
- Meskeell, L. 2015. A society of things: animal figurines and the material scales at Neolithic Catalhöyük. *World Archaeology* 47 (1): 6–19.
- Meskeell, L. M. & R. M. Joyce. 2003. *Embodied Lives: figuring ancient Maya and Egyptian experience*. Routledge. London.
- Mills, N. 2001. *Saxon & Viking Artefacts*. Greenlight Publishing. Witham.
- NE. *Bärnsten*. <https://www-ne-se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/b%C3%A4rnsten> [Hämtad 2019-03-07].
- NE. *Figurin*. <https://www-ne-se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/figurin> [Hämtad 2019-04-10].
- NE. *Guld*. <http://www.ne.se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/guld> [Hämtad 2019-02-27].
- NE. *Koppar*. <https://www-ne-se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/koppar> [Hämtad 2019-04-25].
- NE. *Silver*.

- <https://www-ne-se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/silver> [Hämtad 2019-04-29].
- Neið, M. 2007. The Ornamental Echo of Odinn's Cult. I: U. Fransson, M. Svedin, S. Bergerbrandt & F. Androschchuk. (red.) *Cultural Interaction between East and West. Archaeology, Artefacts and Human Contacts in Northern Europe*. Stockholm Studies in Archaeology 44, Stockholm: 82–89.
- Ney, A. 1994. *Frid och fredlöshet: sociala band och utanförskap på Island under äldre medeltid*. Uppsala Universitet. Uppsala.
- Ney, A. 2012. Välkomstmotivet på gotländska bildstenar i jämförelse med litterära källor från vikingatid och medeltid. I: M. Herlin Karnell. (red.) *Gotlands bildstenar: Järnålderns gåtfulla budbärare*. Gotlands museum, Visby: 73-82.
- Nordahl, E. 2001. *Båtgravar i Gamla Uppsala: spår av en vikingatida högstatusmiljö*. AUN 29. Uppsala.
- Nosov, E. N. 1992. Rurik Gorodishche and the Settlement to the North of Lake Ilmen. I: M. A. Brisbane. (red.) *The archaeology of Novgorod, Russia. Recent Results from the Town and its Hinterland*. The Society for Medieval Archaeology. Monograph series: no 13, Lincoln: 5-66. Odense Bys Museer. 2013-02-28. *Valkyrien fra Hårby*. <https://museum.odense.dk/nyheder/2013/valkyrien-fra-haarby> [Hämtad 2018-12-05].
- Olsen, B. 2010. *In defense of Things: Archaeology and the Ontology of Objects*. Lanham. AltaMira Press.
- Olsen, B. 2012. Symmetrical Archaeology. I: I. Hodder. (red.) *Archaeological Theory Today*. Polity Press (2:e utg.), Cambridge: 208-228.
- PAS ID: LEIC-C58A13. Portable Antiquities Scheme. <https://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/160841> [Hämtad 2018-12-18].
- PAS ID: SF9305. Portable Antiquities Scheme. <https://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/35959> [Hämtad 2018-12-18].
- Plochov, A. V. 2007. An Interesting Find from Staraja Ladoga: A Representation of Freyja? I: U. Fransson, M. Svedin, S. Bergerbrandt & F. Androschchuk. *Cultural interaction between east and west. Archaeology, artefacts and human contacts in northern Europe*. Stockholms Universitet, Stockholm: 61-65.
- Price, N. 2002. *The Viking Way: Religion and War in Late Iron Age Scandinavia*. Aun 31. Uppsala University. Uppsala.
- Price, N. 2006. What's in a name? An archaeological identity crisis for the Norse gods (and some of their friends). I: A. Andrén, K. Jennbert & C. Raudvere. (red.) *Old Nordic Religion in Long-Term Perspectives: Origins, Changes, and Interactions*. Nordic Academic Press, Lund: 179–183.
- Price, N & P. Mortimer. 2014. An Eye for Odin? Divine Role-Playing in the Age of Sutton Hoo. *European Journal of Archaeology* 17 (3): 517-538.
- Proshan, F. 1983. The semiotic study of puppets, masks and performing objects. *Semiotica* 47-1/4: 3-44.
- Ramskou, T. 1976. *Noget om hår og skæg*: Nationalmuseet. Köpenhamn.
- Ringstedt, N. 1997. *The Birka Chamber-graves. Economic and social aspects. An analysis based on quantitative methods*. SAR. Stockholm Archaeological Reports 32. Stockholm.
- Rosdahl, E. & D. M. Wilson. 1992. *From Viking to Crusader. The Scandinavians and Europe 800-1200*. Danmarks Nationalmuseum. Köpenhamn.
- Rundkvist, M. 2011. *Mead-halls of the Eastern Geats. Elite Settlements and Political Geography AD 375-1000 in Östergötland, Sweden*. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Antikvariska serien 49. Stockholm.
- Rundkvist, M. & A. Viberg. 2015. Geophysical Investigations on the Viking Period Platform Mound at Aska in Hagebyhöga Parish, Sweden. *Archaeological Prospection* 22: 131-138.
- Rygene detektorklubb. 2015-09-21. Thy Rally 2015 - 10 års jubileum. <https://www.rygenedetektorklubb.com/blog/thy-rally-2015-10-%C3%A5rs-jubileum> [Hämtad 2019-01-19].
- Shetelig, H. 1944. *Smykker av jet i norske vikingetidfund*. Bergens Museums Årbok 1944. Bergens Museum. Bergen.
- Skáldskaparmál vers 31. Snorre Sturlason & S. Fritiofsson. (red.). 2015. *Edda: Snorres Edda & Den poetiska Eddan*. Mimer bokförlag. Göteborg.

- Skre, D. 2007. *Kaupang in Skiringssal*. Kaupang Excavation Project Publication Series, Volume I. Norske Oldfunn XXII. Narayana Press, Gyllinge.gräslund
- Skre, D. 2012 [2008]. The Development of Urbanism in Scandinavia. I: S. Brink & N. Price. (red.) *The Viking World*. Routledge, London & New York: 83-93.
- Solli, B. 1999. Odin the queer: On ergi and shamanism in Norse mythology. I: A. Gustafsson & H. Karlsson. (red.) *Glyfer och arkeologiska rum: en vänbok till Jarl Nordbladh*. Göteborg universitet, Göteborg: 341-349.
- Solli, B. 2004. Det norrøne verdensbildet og ethos: Om kompleksitet, kjønn og kontradiksjoner. I: A. André, K. Jennbert & C. Raudvere. (red.) *Vägar till Midgård 4: Ordning mot kaos: Studier av nordisk förkristen kosmologi*. Nordic Academic Press, Lund: 253-287.
- Sommer, B & M. Warmind. 2015. Óðinn from Lejre – or? *NUMEN* 62: 627-638.
- Steinsland, G. 2007 [2005]. *Fornnordisk religion*. Natur & Kultur. Stockholm.
- Thomas, S. 2013. Editorial: Portable antiquities: archaeology, collecting, metal detecting. *Internet Archaeology* 33.
- Sundqvist, O. 2004. Uppsala och Asgård. Makt, offer och kosmos i forntida Skandinavien. I: A. André, K. Jennbert & C. Raudvere. (red.) *Ordning mot kaos: studier av nordisk förkristen kosmologi*. Nordic Academic Press, Lund: 145-179.
- Thunmark-Nylén, L. 1995a. Brons. I: Orrling, C. (red.). *Vikingatidens ABC*. Statens Historiska Museum, Stockholm: 32.
- Thunmark-Nylén, L. 1995b. Silver. I: Orrling, C. (red.) *Vikingatidens ABC*. Statens Historiska Museum, Stockholm: 236-237.
- Treasure Annual Report. 2002. *Catalogue*. Department for Culture, Media and Sport. Cultural Property Unit. London.
- UU DigitalAssets. Vikingatida kvinnodräkt berättar. https://www.arkeologi.uu.se/digitalAssets/349/c_349388-1_3-k_delproj_i_webb.pdf [Hämtad 2018-10-12].
- VAC. File: *Norwich-Valkyrie-1.JPG*. The Viking Age Compendium. <http://www.vikingage.org/wiki/wiki/File:Norwich-Valkyrie-1.JPG> [Hämtad 2018-12-19].
- Vang Petersen, P. 1992. Valkyrier i Ribe. *By, Marsk og Geest* 5: 41-46.
- Vang Petersen, P. 2005. Odins fugle, valkyrier og bersærker: *billeder fra nordisk mytologi fundet med metaldetektor*. I: K.-M. Boe. (red.) *Ragnarok. Odins Verden*. Silkeborg Museum, Silkeborg: 57-86.
- Varberg, J. 2011. Odin's Valkyries. I: H. Skov & J. Varberg. (red.) *Aros and the world of the Vikings: The stories and travelogues of seven Vikings from Aros*. Moesgård Museum. Narayana Press, Gylling: 81-83.
- Vestergaard, A. 2013. Kogestensgruber og jernalderbebyggelse i Vindinge. *ROMU*: 133-145.
- Vikingemuseet Ladby. 2014-06-13. *Extraordinary find: gilded silver figure from the 9th century*. <http://en.vikingemuseetladby.dk/about-the-museum/news/extraordinary-find-gilded-silver-figure-from-the-9th-century/> [Hämtad 2019-02-25].
- Wessén, E. 1975. *Våra ord, deras uttal och ursprung. Kortfattad etymologisk ordbok*. Nämnden för svensk språkvård (2:e utg.). Stockholm.
- Wihlborg, J. 2017. *Valkyriornas identitetskris: Hårbyfigurinen och (om)tolkandet av genusambivalenta föremål*. Uppsala universitet. Visby.
- Zachrisson, T. 1998. *Gård, gräns, gravfält: Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidigmedeltid i Uppland och Gästrikland*. Stockholms Universitet. Stockholm.
- Zeiten, M. 1997. Amulet and Amulet use in Iron Age Denmark *Acta Archaeologica* vol 68: 1-74.
- Østfyns Museer. 2014-12-01. 1. december: *Valkyriebroche*. <http://www.ostfynsmuseer.dk/afdelinger/landskab-arkaeologi/samling/arkaeologisk-julekalender-2014/1-december-valkyriebroche/> [Hämtad: 2019-02-18].

8. Illustrationsförteckning

- Omslagsbild. *Ett urval feminina figuriner från vikingatiden*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 69, 122, 124, 128, 156, 164.
- Figur 1. *Spridningskarta över katalogens samtliga 53 figuriner*. Genererad av Herman Hallstedt. Kartdata ©2019 Google.
- Figur 2. *Figurinen från Tuna med markerad S-form*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-08. Redigerad av författaren.
- Figur 3. *Detalj från Ole Worms teckning av Gallahushornet*. ©Marlene Thyssen (CC BY-SA 3.0). Redigerad av författaren.
- Figur 4. *Figurin från Birka, grav Bj 968*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-08. Redigerad av författaren.
- Figur 5. *Figurin från Tissø*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 124. Redigerad av författaren.
- Figur 6. *Figurin från Lindby, Svenstorp socken*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-08.
- Figur 7. *Figurin från Lunda, strängnäs socken*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2013-01-16.
- Figur 8. *Figurin från Sankt Olof socken, Skåne*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Sara Kusmin 2007-05-25.
- Figur 9. *Figurin från Stavnsager*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 154. Redigerad av författaren.
- Figur 10. *Figurin från Tissø, Store Fuglede socken*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: Roberto Fortuna & Kira Ursem 2017. Redigerad av författaren.
- Figur 11. *Tuyère från Snaptun, Guld socken*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: Nebbart Larsen 1979.
- Figur 12. *Figurin från Galgebakken*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: John Lee 2016-12-22. Redigerad av författaren.
- Figur 13. *Figuriner av bärnsten, båda från Norge*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 121. Redigerad av författaren.
- Figur 14. *Dräktnål från Birka grav Bj. 504*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 220.
- Figur 15. *Träfigur från Rude Eskilstrup*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: Roberto Fortuna & Kira Ursem 2008.
- Figur 16. *Trungholmsvagnen eller Solvagnen*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: Lennart Larsen 2016.
- Figur 17. *Kopia av prakthjälmen från Sutton Hoo*. ©The Trustees of the British Museum (CC BY-NC-SA 4.0).
- Figur 18. *Detalj från bildstenen Lärbro Tängelgårda*. ©Mats Halldin (CC BY-SA 3.0). Redigerad av författaren.
- Figur 19. *Figurin från Aska, Hagabyhöga socken*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-08. Redigerad av författaren.

Katalog

- Figur 20. *Figurin från Aska*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-08.
- Figur 21. *Figurin från Björkö, grav Bj 825*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-08.
- Figur 22. *Figurin från Björkö, grav Bj 968*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-08.
- Figur 23. *Figurin från Gamla Uppsala Prästgård, grav 36*. ©DM (CC-NC-ND 4.0). Fotograf: O. Lindman 2015-05-07.
- Figur 24. *Figurin från Hjortahammar*. Från: Holmqvist, W. 1960. The dancing gods. *Acta archaeologica* 31: 115.
- Figur 25. *Figurin från Klinta*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-08.
- Figur 26. *Figurin från Öland*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-30.
- Figur 27. *Figurin från Sibble*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-08.
- Figur 28. *Figurin från Tuna*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Gabriel Hildebrand 2011-11-08.
- Figur 29. *Figurin från Uppåkra*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 120.
- Figur 30. *Figurin från Uppåkra*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 120.
- Figur 31. *Figurin från Uppåkra*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 120.
- Figur 32. *Figurin från Öja socken, Gotland*. ©SHM (CC BY 2.5 SE). Fotograf: Elisabet Pettersson 2006-12-13.
- Figur 33. *Figurin från Galgebakken*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: John Lee 2016-12-22.
- Figur 34. *Figurin från Hjadstrup socken*. ©Amatørarkæologi på Nordfyn. *Valkyrien fra Hjadstrup*. Facebook.
https://www.facebook.com/amatorarkaeologipanordfyn/photos/a.971131779614757/2248555345205721/?type=3&eid=ARB6VMKomDuAYEigznyz1UsvaoWu2U99PcSfUM0iAXqcrSHpYrucpU3n5HB7eVWtZAKsh8lz572ubP8G&__tn__=EEHH-R [Hämtas 2019-03-24].
- Figur 35. *Figurin från Høje Hyld*. ©Østfyns Museer. 2014-12-01. *1. december: Valkyriebroche*. <http://www.ostfynsmuseer.dk/afdelinger/landskab-arkaeologi/samling/arkaeologisk-julekalender-2014/1-december-valkyriebroche/> [Hämtad: 2019-02-18].
- Figur 36. *Figurin från Hårby*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: Arnold Mikkelsen 2016.
- Figur 37. *Figurin från Lejre*. Från: Christensen, T. 2010: Odin fra Lejre. *ROMU*: 174.
- Figur 38. *Figurin från Nygård*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: Roberto Fortuna & Kira Ursem 2016.
- Figur 39. *Figurin från Revninge socken*. ©Vikingemuseet Ladby. 2014-06-13. *Extraordinary find: gilded silver figure from the 9th century*. <http://en.vikingemuseetladby.dk/about-the-museum/news/extraordinary-find-gilded-silver-figure-from-the-9th-century/> [Hämtad 2019-02-25].
- Figur 40. *Figurin från Ribe*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 69. Redigerad av författaren.
- Figur 41. *Figurin från Sankt Thrøgers kyrka*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 128.
- Figur 42. *Figurin från Stavnsager*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 156.

- Figur 43. *Figurin från Stentinget*. Från: Gardęła, L. 2013. Warrior-women in Viking Age Scandinavia: A preliminary archaeological study. *Analecta Archaeologica Ressoiviensia* 8: 303. Redigerad av författaren.
- Figur 44. *Figurin från Stålmosegård*. Från: Kastholm, O. T. 2015. En hårriver fra vikingetiden: Nyt fra udgravningerne i Vindinge. *ROMU*. 80.
- Figur 45. *Figurin från Tissø*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: Roberto Fortuna & Kira Ursem 2017. Redigerad av författaren.
- Figur 46. *Figurin från Tissø*. Från: Gardęła, L. 2013. Warrior-women in Viking Age Scandinavia: A preliminary archaeological study. *Analecta Archaeologica Ressoiviensia* 8: 303. Redigerad av författaren.
- Figur 47. *Figurin från Tissø*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 69.
- Figur 48. *Figurin från Tissø*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: Roberto Fortuna & Kira Ursem 2017. Redigerad av författaren.
- Figur 49. *Figurin från Tissø*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 124.
- Figur 50. *Figurin från Tissø*. ©Nationalmuseet Danmark (CC-BY-SA). Fotograf: Roberto Fortuna & Kira Ursem 2017. Redigerad av författaren.
- Figur 51. *Figurin från Trønning*. Från: Christensen, T. 2013. *A silver figurine from Lejre*. Danish Journal of Archaeology 2 (1): 69.
- Figur 52. *Figurin från Vestervig socken*. ©Rygene detektorklubb. 2015-09-21. Thy Rally 2015 - 10 års jubileum. <https://www.rygenedetektorklubb.com/blog/thy-rally-2015-10-%C3%A5rs-jubileum> [Hämtad 2019-01-19].
- Figur 53. *Figurin från Kaupang*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 121.
- Figur 54. *Figurin från Longva*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 121.
- Figur 55. *Figurin från Hedeby*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 68.
- Figur 56. *Figurin från Hedeby*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 68.
- Figur 57. *Figurin från Hedeby*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 69.
- Figur 58. *Figurin från Hedeby*. Från: Helmbrecht, M. 2011. *Wirkmächtige kommunikationsmedien: Menschenbilder den Vendel- und Wikingerzeit und ihre kontexte*. Acta archaeologica Lundensia. Series prima in Series in 4° 30. Lund: 128.
- Figur 59. *Figurin från Bylaugh*. ©Norfolk County Council. NHE. *Parish Summery: Bylaugh*. Norfolk Heritage Explorer <http://www.heritage.norfolk.gov.uk/record-details?uid=%27TNF217%27> [Hämtad 2018-12-19].
- Figur 60. *Figurin från Bourne*, ©Lincolnshire County.
- Figur 61. *Figurin från Exton*. ©The Portable Antiquities Scheme (CC BY-SA 4.0). *PAS ID: LEIC-C58A13*. <https://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/160841> [Hämtad 2018-12-18].
- Figur 62. *Figurin från Norwich*. ©The Viking Age Compendium (CC BY-NC-SA 3.0). *File: Norwich-Valkyrie-1.JPG*. The Viking Age Compendium. <http://www.vikingage.org/wiki/wiki/File:Norwich-Valkyrie-1.JPG> [Hämtad 2018-12-19].
- Figur 63. *Figurin från England med okänd fyndort*. Från: Mills, N. 2001. *Saxon & Viking Artefacts*. Greenlight Publishing. Witham: 56. Redigerad av författaren.

- Figur 64. *Figurin från Peterborough*. © The Trustees of the British Museum (CC BY-NC-SA 4.0). BM nr: 1988,0407.1. Online Collection. Mount. https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=63715&partId=1&searchText=valkyrie&page=1 [Hämtad 2018-11-30].
- Figur 65. *Figurin från Wickham Market*. ©Suffolk County Council (CC BY-SA 4.0). PAS ID: SF9305. Portable Antiquities Scheme. <https://finds.org.uk/database/artefacts/record/id/35959> [Hämtad 2018-12-18]. Redigerad av författaren.
- Figur 66. *Figurin från Kaldus*. Från: Gardęła, L. 2014. *Scandinavian Amulets in Viking Age Poland*. Rzeszów. Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego: 83.
- Figur 67. *Figurin från Truso*. Från: Gardęła, L. 2014. *Scandinavian Amulets in Viking Age Poland*. Rzeszów. Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego: 77. Redigerad av författaren.
- Figur 68. *Figurin från Truso*. Från: Gardęła, L. 2014. *Scandinavian Amulets in Viking Age Poland*. Rzeszów. Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego: 77. Redigerad av författaren.
- Figur 69. *Figurin från Truso*. Från: Gardęła, L. 2014. *Scandinavian Amulets in Viking Age Poland*. Rzeszów. Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego: 79. Redigerad av författaren.
- Figur 70. *Figurin från Truso*. Från: Gardęła, L. 2014. *Scandinavian Amulets in Viking Age Poland*. Rzeszów. Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego: 81. Redigerad av författaren.
- Figur 71. *Figurin från Gnęzdovo*. Från: I. Jansson, & E. N. Nosov. 1992. *The Way to the East. I: E. Rosdahl & D. M. Wilson. (red.) From Viking to Crusader. The Scandinavians and Europe 800-1 200*. Danmarks Nationalmuseum, Köpenhamn: 77.
- Figur 72. *Figurin från Ryurikovo Gorodišće*. Från: E. Rosdahl & D. M. Wilson. 1992. *From Viking to Crusader. The Scandinavians and Europe 800-1 200*. Danmarks Nationalmuseum. Köpenhamn: 302.

Katalog

Nedan följer uppsatsens katalog. Denna är i första hand uppdelad efter det land figurinerna har hittats i enligt ordningen: Sverige, Danmark, Norge, Tyskland, Storbritannien, Polen, Ryssland. I andra hand är figurinerna, under varje enskilt land, sorterade i bokstavsordning. Varje figurin presenteras med en bild, samt beskrivs utifrån motiv, storlek, material, datering, fyndomständigheter och fyndplats.

Katalogen är också tillgänglig i olika dataformat (CSV, JSON), fritextsökning samt en interaktiv karta framtagen av Herman Hallstedt och går att finna under följande länk: <http://www.juliawihlborg.com/figuriner/>.

Sverige

1. Aska

Landskap: Östergötland

Socken: Hagabyhöga

Lokal: Aska

SHM: 107873

Figur 20. Figurin från Aska, Hagabyhöga socken. ©SHM

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad *en face* innesluten av en ring. Figurens ansikte sticker upp ovanför ringen och är mycket slitet. Ögonen har antingen skavts bort eller aldrig skapats. En mun finns däremot avbildad tillsammans med en potentiell näsa i form av en liggande trea. Denna näsa skulle däremot lika gärna kunna tillhöra figurens huvudbonad, vilken potentiellt föreställer en hjälm. Vid figurens hals avbildas ett stort smycke,

vilket Birgit Arrhenius (1962: 79) tidigare tolkat som ett ryggknappspanne. Detta smycke kan också tolkas som ett drakhuvud, vars kropp då utgör den ring som omsluter figurens kropp. Under smycket/drakhuvudet, på figurens bröst, framgår ett antal rader med pärlor eller kanske kedjor. Under dessa breder figurens klädedräkt ut sig, vilken är hellång med dekor längs med fällan. Kanske är figuren också iförd en mantel, vars nederkant håller samman figurens kropp med den omkringliggande ringen. Sina armar håller figuren korsade under magen. En ögla för upphängning har ursprungligen funnits vid figurens huvud men har brutits av (Arwill-Nordbladh 2008: 177-178).

Storlek: 3,8x3 cm (SHM: 107873).

Material: Silver med spår av förgyllning (SHM: 107873).

Datering: Både Arwill Nordbladh (2008: 175) och Ture J. Arne (1932: 112) daterar figurinen, utifrån dess stil, till första halvan av 800-talet.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen från Aska framkom i ett gravröse tillsammans med:

1 häng i form av ett människohuvud, 4 förgyllda berlocker med halvklotformad överdelar, 1 platt fyrkantigt genombrutet och troligtvis förgyllt hängsmycke med inlägg av niello, 1 runt platt och troligtvis förgyllt hängsmycke, 2 gjutna treflikiga spännen, 1 par ovala spännbucklor i brons, 1 fragmenterad sköldbuckla, pärlor av glas, pärlor av kristall, 4 eller 5 silverringar, 1 kam, 1 cylindriskt bronskärl med dekor samt en arabisk inskrift ”*det fullständigaste och härligaste nådebevis är en nypa (?) för Gud*”, 1 bronskärl av potentiellt anglosaxiskt ursprung, 1 islamiskt silvermynt, 1 kittel av järn, 1 stekspett/möjlig völvstav, en köttgaffel, 1 kedja med krok för upphängning av kitteln, spikar, 55 graverade bensivor, 3 bitar av en brödbulle, 4 eller 5 hästbett, 1 skallra från en släde, 3 vagnskrokar, selfästen av järn, skinfästen av järn, brända ben av människa samt brända ben från djur, möjligtvis får (Arwill-Nordbladh 2008: 175; Rundkvist 2011: 92; SHM 107873).

Gravröset hittades på 1920-talet när en lokal bonde röjde undan ett stenröse på sin tomt (SHM 107873). Graven, tillsammans med fem andra rösen i området, utgör tillsammans ett gravfält (Hagabyhöga 36:1) placerat på vad som idag utgör Aska Frälsegårds ägor (Arwill-Nordbladh 2008: 175). Graven figurinen framkom i betecknas idag som gravhög 1 och hade en oval form på 16x21 m samt en höjd på totalt 1 m (0,5 m ovan mark och 0,5 m under mark). Gravhög 1 är den rikaste graven från det nämnda gravfältet (idem: 82-84). Graven var en kremationsgrav uppförd på platsen för kremationsbålet och fynden i graven framkom i ett brandlager under själva stenröset (Price 2002: 157; Arne 1932: 67-68). Baserat på gravgåvorna kan graven dateras till 900-talet (Arwill-Nordbladh 2008: 175).

De brända benen från gravhög 1 har analyserats osteologisk, vilket indikerade att individen i graven var en kvinna i åldern 18 till 40 år. Bland benen fanns även spår av häst, får, get och två hundar. Föremålen i graven tyder på att kvinnan varit av hög social status (Arwill-Nordbladh 2008: 175-176). Kanske har hon agerat som en völva eller annan kultspecialist, vilket föreslagits av Price (2002: 158) utifrån den potentiella völvstav som fanns i graven.

Cirka 300 m sydväst om gravfältet där Askafgurinen framkom ligger Askahögen (Carlsson & Jonsson 2012: 35). Denna hög har i regel tolkats som en storhög, men efter undersökningar med GPR (Ground-Penetrating-Radar) visade den sig innehålla en 47 m lång och 14 m bred hallbyggnad (Rundkvist & Viberg 2015: 133-136). Detta ger ökat stöd för Martin Rundkvist (2011: 64) tidigare beskrivning av Aska som ”Östergötland’s best single candidate for an elite

settlement in the Viking Period”. Rundkvist & Viberg (2015: 136-137) tolkar hallen som huvudsätet för en östergötisk småkung och menar att högstatusgravarna i området indikerar på att platsen varit mycket rik. Anders Carlsson & Kenneth Jonsson (2012: 36) har en liknande teori och anser att Aska haft samma funktion för götarna som Gamla Uppsala hade för svearna under vikingatiden. Om detta stämmer kan Askakvinnan potentiellt sätt varit en av högstatuspersonerna som befolkat Askahallen under dess kulmen på 800- och 900-talet (Rundkvist & Viberg 2015: 136-137).

2. Björkö Bj 825

Landskap: Uppland

Socken: Adelsö

Lokal: Björkö, Hemlandet

SHM: 108915

Figur 21. Figurin från Björkö, grav Bj 825. ©SHM

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster med ena handen placerad vid halsen. Figurens ansikte saknar detaljer men synes vara riktat aningen uppåt. Håret är uppsatt i en irländsk knut med hårtofsen hängandes ner på skulderbladen. Kring halsen bär figurinen vad som skulle kunna vara ett halssmycke och det verkar vara detta figuren rör vid. Klädedräkten är ankellång och två fötter sticker fram under klädedräkten. Klädedräkten är dekorerad med både horisontella och vertikala streck. På baksidan av figurinens rygg är en cirkulär ögla fastgjuten (Arwidsson 1989: 58).

Storlek: 2,7x1,2x1,5 cm (Arwidsson 1989: 58).

Material: Silver (SHM 108915).

Datering: Figurinen har en relativ datering till vikingatiden (SHM 108915). Aktiviteten på Birka varade dock mellan år 800-970 efter Kristus (Ambrosiani & Erikson 1991: 38), vilket tyder på att figurinen härstammar från denna tid.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen framkom i en kammargrav (Adelsö 118:1) tillsammans med:

2 ovala spännbucklor, 1 sköldformat silverhänge, 1 eldstålsformat silverhänge, 1 hänge i form av en ryttare, 1 runt silverhänge, 2 silverhängen i form av djurhuvuden, 1 bläckformat silverhänge, 1 nyckel, 1 silverband, 36 pärlor varav 3 med silverfolie och 1 med guldfolie, 2 silverbeslag, 1 beslag, 1 sax, 2 stigbyglar, 1 cylinderformad glasbägare, 1 lerkärl, 1 litet lerkärl samt järnfragment (Arbman 1943: 298-300).

Kammargraven var en skelettgrav placerad intill Birkas stadsvall och hade en längd på 2,55 m, en bredd på 1,23-1,6 m och ett djup på 1-2,4 m (Arbman 1943: 298). Graven tillhör dem som Hjalmar Stolpe grävde ut år 1874-1895 (SHM 108915). Utifrån en osteologisk könsbedömning har individen i graven tolkats som en kvinna (Historiska museet 2018-10-11). Figurinen framkom placerad på kvinnans bröst inte långt ifrån schalspännet. Graven var dock något omörd (Arwidsson 1989: 58).

Björkö är placerat i Mälardalen cirka 30 km väster om centrala Stockholm och på ön låg under vikingatiden handelsplatsen Birka (Ambrosiani 2008: 94). Aktiviteten på ön varade mellan cirka år 800-970 efter Kristus (Ambrosiani & Erikson 1991: 38) och arkeologiska undersökningar har skett sedan 1870-talet (Ambrosiani 2008: 94). Bosättningen är centrerad till öns nordvästra sida och brukar kallas för ”den svarta jorden”, eftersom kulturlagret där är flera meter djupt (Ambrosiani & Erikson 1991: 12). Kring den svarta jorden sträckte sig under brukningstiden ett försvarsverk, vilket innefattade bland annat en fornborg, placerat på berget Borg, och en 400 m lång stadsvall (idem: 15-16). Majoriteten av gravarna från Birka är kremationsgravar och skelettgravar i form av kammargravar är tämligen ovanliga. Enbart 111 av 2 300 gravar hittade på Birka tillhör denna kategori. Kammargravar räknas som en monumentalgrav och är därför en indikation på materiellt välstånd och hög social status (Ringstedt 1997: 11-12, 56). Ingrid Gustin (2010: 343) föreslår att det var utländska handelsmän eller krigare som använde sig av kammargravarna på Birka.

3. Björkö Bj 968

Landskap: Uppland

Socken: Adelsö

Lokal: Björkö, Hemlandet

SHM: 108916

Figur 22. Figurin från Björkö, grav Bj 968. ©SHM.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt höger. Ansiktet är grovt framställt och innefattar ett öga samt en mun. Håret är uppsatt i en irländsk knut i nacken med hårtosen hängandes längs med skulderbladen. Figuren håller sin ena arm böjd med handen placerad vid halsen, möjligen rörandes vid en halsring eller annat smycke. Klädedräkten är ankellång med släp och dekorerad med vertikala streck. I mitten av klädesplagget finns en större kal yta, kanske föreställande ett förkläde eller annat plagg. Två fötter sticker fram under klädedräktens fäll, varav den ena är nästan helt bortskavd. På baksidan av figurinen har en rund ögla gjutits fast (Arwidsson 1989: 58).

Storlek: 2,5x1,4x0,2 cm (Arwidsson 1989: 58).

Material: Silver (SHM 108916).

Datering: Figurinen har en relativ datering till vikingatiden (SHM 108915), men då aktiviteten på Birka varade mellan år 800-970 efter Kristus (Ambrosiani & Erikson 1991: 38), härstammar den mest troligt från denna tidsperiod.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades i en kammargrav (Adelsö 118:1) år 1881 tillsammans med:

2 ovala spännbucklor, 1 bronsspänne, 1 runt bronsspänne, 1 pärlhalsband med hängen i form av 1 likarmat silverkors, 1 Hedeby-halvbraktiat, 1 silverbläckhänge, 1 silverhänge i form av en kubbstol, 1 förgyllt bronshänge, 39 pärlor av bland annat bärnsten och bergskristall, 1 pärla med guldfolie och en med silverfolie, 1 glasflusspärkla, 3 blåa pärlor av fajans, fragment från en karneolpärla, 1 silverring, 1 silverband, 1 nålhus av brons, 1 dräktnål av brons, 1 nyckel av järn,

3 fragment från arabiska silvermynt, 1 Birkamynt, 1 kniv av järn, 1 sax, 1 bronsvikt, 1 järnvikt, 3 slå slipade stenar, 1 järnhandtag, 1 järnkil, 2 obestämbara järnobjekt, 1 slipsten av skiffer, fragment från ytterligare en slipsten, 1 gjutform av lera, 1 järnkedja samt 1 bronskedja (Arbman 1943: 394-396).

Kammargraven hade en storlek på 2,7x2,15x1,25-1,5 m och var en skelettgrav (Arbman 1943: 394). Figurinen var placerad ovanpå individens bröst (Plochov 2007: 59). Graven var placerad intill den svarta jorden på Björkö (Arbman 1943: 394), vilket utgör ett metertjockt kulturlager skapat efter bosättningen Birka (Ambrosiani & Erikson 1991: 12, 38). Placeringen nära den svarta jorden är vanlig för kammargravarna i området (Ambrosiani 2008: 95).

4. Gamla Uppsala Prästgård

Landskap: Uppland

Socken: Gamla Uppsala

Lokal: Gamla Uppsala Prästgård

Figur 23. Figurin från Gamla Uppsala Prästgård, grav 36. ©DM.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Figurens ansikte är mycket slitet och saknar detaljer. En antydning finns däremot till ett öga (?) och en haka (näsa?). Håret är möjligen uppsatt i en knut i nacken, och en lång hårtofs hänger ned längs med figurens rygg. Klädedräkten är hellång och består av en klänning eller kjol, en kappa samt en schal varav schalen är det mest synliga plagget och sträcker sig från figurens axlar ned till kjolfällan. Klänningen och kappar är synliga under schalen och är dekorerade med horisontella respektive vertikala streck. Figurens bröst är förhöjt och i sina utsträckta händer håller figuren ett dryckeshorn. På figurinens baksida finns en ögla för upphängning (Nordahl 2001: 52).

Storlek: -

Material: Brons (Nordahl 2001: 52, DM 2018-10-12).

Datering: 900-tal (Helmbrecht 2011: 121).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades i en grav (grav 36) under utgrävningarna vid Gamla Uppsala Prästgård år 1973 (DM 2018-10-12). Tillsammans med figurinen framkom:

2 ovala spännbucklor, 1 likarmat spänne med 2 fastmonterade ringar av silvertråd, 60 glaspärlor, 1 hänge i form av spiralformad silvertråd, 1 ring av brons och silver, 1 ring av brons, 2 hängen av omgjorda mynt, 2 fragment från ett nålhus av ben, 5 skivor av glas troligtvis paljetter, 1 bronskedja, 1 kniv, 1 hank från ett tråkär, 71 spikar, 3 nitar, 1 stor spik, fragment av djurben, fragment av tandemalj, ben från höna, 1 skalle från sork, ben från ett obestämbart djur samt 2 okända benfragment (Nordahl 2001: 46-48).

Graven var en båtgrav och låg placerad under en 5,5 cm lång och 1,5 m bredd stenpackning, i vilken 1 syl, 1 brodd, cirka 60 nitar samt obrända ben framkom (Nordahl 2001: 46). Graven är daterad till 800- eller 900-talet och var belägen på en plåtå norr om Kungshögarna tillsammans med tre andra båtgravar (UU DigitalAssets 2018-10-12; Ekero Eriksson 2018: 158). Båten har utifrån nitarna kunnat beräknas till en storlek på 5,65x0,80 m. Mitt i båten låg en osteologiskt bedömd kvinna begravnen placerad liggandes på vänster sida med uppdragna ben (Nordahl 2001: 46-47). Kvinnan var i medelåldern och led av både benskörhet och artros. I graven fanns 606 textilfragment bevarade från 11 olika tyger. Utifrån dessa fragment var det möjligt att återskapa kvinnans dräkt, vilken bestod av en veckad linnenärk närmast kroppen, en hängselkjol av diamantkypert samt en jacka av ylle och en jacka av kinesiskt silke (Ekero Eriksson 2018: 159). Figurinen bars upphängd på en pärlrad i höjd med kvinnans bröstparti (Nordahl 2001: 50). Både Anita Malmius (2001: 91) och Kristina Ekero Eriksson 2018: 159) tolkar kvinnan, baserat på hennes klädedräkt, som en person av hög status.

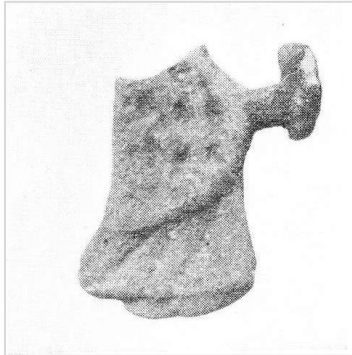
Gamla Uppsala var under vendel- och vikingatid ett politiskt och ekonomiskt maktcentrum samt en stor offerplats (Sundqvist 2004: 145). Enligt det medeltida sagomaterialet skall Ynglingaätten ha styrt i området och under vendeltiden fanns där en kungsgård med tillhörande by (Ekero Eriksson 2018: 129-131, 159). Eliten på kungsgården är troligtvis de som rest Uppsala kungshögar (idem: 60). Kungsgården försvann under vikingatiden men Gamla Uppsala fortsatte att vara ett religiöst centrum fram till kristnandet och uppförandet av Uppsala Domkyrka på 1100-talet (idem: 208, 318).

5. Hjorthammar

Landskap: Blekinge

Socken: Förkärla

Lokal: Hjorthammar

Figur 24. Figurin från Hjorthammar, Förkärla socken. Från: Holmqvist 1960: 115.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt höger. Den är delvis fragmenterad och saknar huvud. Figurens klädedräkt består av en ankellång klänning eller kjol med släp samt en schal. Under klädedräkten syns vad som kan avbilda fötter. I sina utsträckta händer håller figuren i ett dryckeshorn.

Storlek: -

Material: Silver? Brons? (Helmbrecht 2011: 478).

Datering: 800-tal (Holmqvist 1960: 114).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades i en brandgrav tillsammans med:

1 runt genombrutet bronshänge, en bronsnyckel, 60 pärlor, med mera (Helmbrecht 2011: 478; Holmqvist 1960: 113-114).

Graven bär beteckning 115 och var placerad under en hög. Utgrävning skedde år 1955 och föremålen framkom i brandlagret (Helmbrecht 2011: 478).

6. Klinta

Landskap: Öland
Socken: Köping
Lokal: Klinta, 131
SHM: 108864

Figur 25. Figurin från Klinta, Köping socken. ©SHM.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Ansiktet innehåller en näsa, en indikation till öga samt en markerad haka. Håret är uppsatt i en knut med ett hårband eller annan prydnad placerad närmast pannan. Runt halsen bär figuren en potentiell halsring eller annat smycke. Klädedräkten är ankellång med släp och vid arm. Dräkten är rikt dekorerad med streckad dekor, förutom i ett område i klädedräktens mitt, vilket är blankt. En indikation finns till ett bälte vid figures midja. Under klädedräkten sticker två fötter fram. I sina utsträckta händer håller figuren i ett dryckeshorn eller dryckeskopp. Figuren har armringar kring handlederna. På baksidan av figurinen finns en ögla för upphängning (SHM 108864).

Storlek: 3 cm (SHM 108864).

Material: Silver (SHM 108864).

Datering: 900-1 000-tal (Helmbrecht 2011: 121).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades år 1775 tillsammans med:

1 hjärtformat hänge av silver, 1 eldstålsformat hänge i silver, 4 runda hängen av silver samt 1 amulettring (SHM 108864).

Fyndet har av både Else Nordhal (2001: 53) och Alexei Plochov (2007: 59) beskrivit som en senvikingatida silverskatt. Med tanke på skattens innehåll är det också möjligt att föremålen härstammar från en förstörd grav. Denna teori stärks utav att ett antal gravhögar och båtgravar hittats i området, placerade i anslutning till den marknadsplats som fanns vid Klinta under vikingatiden (Price 2002: 142, 148).

7. Okänd fyndort, Öland

Landskap: Öland

Lokal: 8936

Figur 26. Figurin från Öland.
©SHM.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Figurens ansikte utgörs av ett öga, en näsa samt en mun. Håret är uppsatt i en knut på huvudets krön. Runt halsen bär figuren vad som kanske föreställer tre eller fyra halsringar eller andra smycken. Klädedräkten är hellång med en ytterbård dekorerad med cirkelornamentik. Klädedräktens mitt är prydd med olikformade geometriska figurer. I sin utsträckta hand håller figuren en dryckeskopp eller dryckeshorn. På baksidan av figurinen, i höjd med figurens huvud, finns en ögla för upphängning (SHM 266707).

Storlek: 3x1,3 cm

Material: Brons? Kopparlegering? (SHM 266707).

Datering: Vikingatid (SHM 266707).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen införskaffades genom ett byte med Herr O. Heilborn år 1880. Fyndomständigheterna är okända. På samma lokal (8936) har i SHM också registrerats en trekantfibula från förromersk järnålder (SHM 363222). Enligt figurinens föremålskatalog (SHM 266707) ingår dessutom ett bågspänne, ett likarmat bågspänne samt en spik i samma lokal.

8. Sibble

Landskap: Södermanland

Socken: Grödinge

Lokal: Sibble

SHM: 109034

Figur 27. Figurin från Sibble, Grödinge socken. ©SHM.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Figurens ansikte innehåller ett öga samt en indikation till näsa. Håret är uppsatt i en möjlig irländsk knut i nacken med hårtofsen hängandes långt ned på ryggen. Figurens klädedräkt är hellång med släp och består potentiellt av tre olika plagg, en klänning eller kjol, en kappa samt en sjal. Klänningen eller kjolen är dekorerad med punktdekor samt streck och höjer sig kraftig i höjd med figurens bröst. Kappan är dekorerad med streck och sjalen med punktdekor. På figurinens baksida finns en ögla för upphängning (SHM 109034).

Storlek: -

Material: Silver (Holmqvist 1960: 113).

Datering: 700- eller 800-tal utifrån Wilhelm Holmqvists (1960: 113) dateringen av den gravhög figurinen framkom i. SHM (109034) daterar figurinen till enbart vikingatiden.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades i en gravhög (FMIS 138:2) tillsammans med:

1 nyckel av brons, delar av en kam med ornamentik, 3 pärlor av glasfluss, 2 lerkärl, cirka 10 järnitar, ben från människa och hund (SHM 109034).

Gravhögen hittades år 1934 av fil. Kand Ingemar Atterman och var en brandgrav bestående av ett skadat centralröse med kantkedja. Totalt hade högen en storlek på 1,4x14 m och fynden framkom i brandlagret. Holmqvist (1960: 113) daterar graven till 700- eller 800-talet medan FMIS (138:2) daterar den till enbart vikingatiden.

9. Tuna

Landskap: Uppland

Socken: Alsike

Lokal: Tuna

SHM: 109847

Figur 28. Figurin från Tuna, Alsike socken. ©SHM.

Beskrivning av figurinen:

Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Ansiktet innehåller ett öga med pupill samt en tydlig haka. På sidan av huvudet syns ett öra. Håret är uppsatt i en irländsk knut med hårtofsen hängandes längs med ryggen. Möjligtvis bär figurinen också en huvudbonad eller annan prydnad ovanpå huvudet, synlig vid huvudets krona. Vid figurens hals och hängandes längs med bröstet syns ett stort smycke bestående av en större cirkel med ytterligare en cirkel inuti sig, placerad närmast huvudet, efterföljt av fyra punkter. Kanske skall detta smycke föreställa en sköldbuckla med tillhörande pärlrader. Birgit Arrhenius (1962: 80) tror däremot att smycket föreställer ett ryggknappsspänne. Klädedräkten är fotsid med släp och består av tre delar: en schal, en klänning eller kjol samt en kappa. Schalen bär figuren över axlarna och den potentiella kappan följer under denna och formar dräktens släp. Själva klänningen framstår som rak och är dekorerad med två bårder med diamantmönster. Under klädedräkten sticker två fötter fram. På baksidan av figurinen, i höjd med halsen, finns en ögla för upphängning (SHM 109847).

Storlek: Figurinen är 3,4 cm hög (Arne 1934: 28).

Material: Förgyllt silver (SHM: 109847).

Datering: SHM har försett figurinen med en relativ datering till vikingatiden (SHM 109847). Arrhenius (1962: 80) daterar den däremot till vendeltiden utifrån det ryggknappsspänne hon anser att figuren bär på sitt bröst. Båda dateringarna är möjliga utifrån fyndkontexten.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades år 1893 och lämnades in av en Emanuel Cederström auf Krusenberg tillsammans med:

1 genombrutet hänge av brons, 1 kupolformad bronsprydnad, 1 förgyllt silverhänge föreställande en fågel, 1 bågsparre, tratt- och bandformade silverbeslag samt 1 skadad järnholk med en bit av en kedja (SHM 108947).

Två år senare, 1895, genomförde Hjalmar Stolpe en arkeologisk utgrävning på platsen för fyndet och hittade tre orörda och två skadade gravar (Alsike 40:2). Åtminstone två av dessa, grav I och grav III, var båtgravar (Arne 1934: 7). Ture J. Arne (idem: 10) tolkar utifrån Stolpes grävdokumentation att kvinnofigurinen kan ha härstammat ifrån båtgrav III och om så är fallet skall figurinen räknas som en del av följande gravgåvor:

2 järnbeslag från en båt, 1 selbågsbeslag av förgyllt brons, 2 järnbeslag från hästutrustning, 2 hästbroddar av järn, 2 stigbyglar av järn med bronsbeslag, två sporrar av järn, 2 järnsöljor, 1 järnkrok, 1 trekloa halster av järn, 1 järnkniv, 1 hänglås av järn, 3 fyrkantiga järnbeslag, 1 järnbeslag, bitar av järnsöljor, delar av benkam med tillhörande fodral, 2 hästskelett, 1 hundskelett samt delar av ett hästskelett (SHM 108947).

Efter Stolpes utgrävningar har flera gravar hittats i området. Majoriteten av dessa är vikingatida båtgravar, tio stycken, men några är också vendeltida. Både de vikingatida och de vendeltida gravarna skall betraktas som rika (Holmberg 1969: 68-69).

Under sin brukningstid var gravfältet placerat vid sjön Ekolns sydsida (Holmberg 1969: 68). Tuna är idag placerat 1 km sydöst om Alsike kyrka och cirka 10 km från Mälaren (Arne 1934: 7).

10. Uppåkra

Landskap: Skåne

Socken: Uppåkra

Lokal: Uppåkra

Figur 29. Figurin från Uppåkra, Uppåkra socken. Från: Helmbrecht 2011: 120.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt höger. Enbart ansiktet och överkroppen är synligt då figurinen brutits av. I ansiktet syns ett runt öga samt en antydning till näsa. Toppen på huvudet saknas men en hårtofs kan urskiljas vid figurens nacke. Runt halsen bär figuren vad Helmbrecht (2011: 495) tolkar som ett ryggknappsspänne. Det skulle också kunna föreställa en halskrage eller en kraftig pärlrad. Den del av figurens överkropp som är synlig är dekorerad med streckad dekor. I höjd med figurens bröstorg syns någonting obestämt sticka fram. Kanske föreställer detta ett smycke, alternativt ett föremål figuren håller upp framför kroppen. På baksidan av figurinen, i höjd med figurens nacke, finns två öglor för upphängning (idem: 495).

Storlek: -

Material: Brons (Helmbrecht 2011: 495).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 119).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd från Uppåkra bosättningsområde (Helmbrecht 2011: 495). Uppåkra är placerat 5 km syd om Lund och var en bosättning på omkring 400 000 kvadratmeter (Larsson 2005: 107) och grundades omkring år 100 före Kristus och upphörde att existera omkring 1 000 efter Kristus (Larsson 2007: 166-167). I vissa delar av bosättningen är kulturlagren uppemot 3 m (Larsson & Hårdh 1997: 139).

Under vikingatiden var Uppåkra en handelsplats och mynt har hittats från bland annat kalifatet i Bagdad, det bysantinska riket och Nordafrika. Föremål har också framkommit från bland annat Västeuropa och de slaviska områdena. Trots detta har Uppåkra inte formen av en handelsplats utan långhus dominerar bebyggelsen. Utöver handel skedde också omfattande hantverk på boplatsen, bland annat av smides- och textilprodukter (Larsson 2007: 168-170). Över 3 000 artefakter har återfunnits med metalldetektor och större delen av dem härstammar från vendel- och vikingatiden (Larsson & Hårdh 1997: 139). Vanliga fynd är smycken av olika slag samt rester efter metalhantverk (idem: 143-144). Utöver handel och hantverk kan Uppåkra också haft en religiös funktion. Bland annat har ett litet hus på 13x6,5 m tolkats av Lars Larsson (2005: 116-117) som en *harg* – ett kulthus eller tempel. Speciellt med denna byggnad är bland annat att det söder och norr om huset har deponerats mycket stora mängder vapen, främst i form av lansar och spetsar (Larsson 2007: 182-183; Andersson 2012).

11. Uppåkra

Landskap: Skåne

Socken: Uppåkra

Lokal: Uppåkra

Figur 30. Figurin från Uppåkra, Uppåkra socken. Från: Helmbrecht 2011: 120.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer nederdelen av en kjol eller klänning. Ursprungligen har den dock varit större, men har någon gång brutits av. Plagget är dekorerat med en kantbård samt tre vertikala bårder, vilka överlappas av en närmast horisontell bård. På baksidan av figurinen finns en klaff i vilken en nål har kunnat fästas (Helmbrecht 2011: 495).

Storlek: -

Material: Brons (Helmbrecht 2011: 495).

Datering: Vendel- eller vikingatid (Helmbrecht 2011: 119).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalledetektorfynd från Uppåkra boplatsoområde (Helmbrecht 2011: 495). Uppåkra var en omfattande bosättning på 400 000 kvadratmeter vilken brukades mellan år 100 före Kristus och 1 000 efter Kristus (Larsson 2005: 107; Larsson 2007: 166-167). Bosättningen var fokuserad kring handel och hantverk och föremål har hittats från bland annat kalifatet i Bagdad, det bysantinska riket, Nordafrika, Västeuropa samt de slaviska områdena (Larsson 2007: 168-170). Bosättningen har även haft rituella funktioner och en potentiell harg (kultbyggnad) har identifierats (Larsson 2005: 182-183; Andersson 2012).

12. Uppåkra

Landskap: Skåne

Socken: Uppåkra

Lokal: Uppåkra

Figur 31. Figurin från Uppåkra, Uppåkra socken. Från: Helmbrecht 2011: 120.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer nederdelen av en kjol eller klänning och har ursprungligen varit större, men brutits av. Kjolen har ett släp, vilket antyder att figuren varit vänd åt vänster. Kjolen är dekorerad med en kantbård samt fyra vertikala bårder. I midjan syns ett potentiellt bälte. Figurinens baksida är slät (Helmbrecht 2011: 495).

Storlek: -

Material: Brons med inlägg av vitmetall eller silver (Helmbrecht 2011: 495).

Datering: Michaela Helmbrecht (2011: 119) daterar figurinen med viss osäkerhet till vikingatiden.

Fyndomständigheter och fyndplats: Fragmentet är ett enskilt metalldetektorfynd från den vikingatida boplatsen i Uppåkra (Helmbrecht 2011: 495). Uppåkra var en handel- och hantverksbosättning med religiösa funktioner och brukades från 100-talet före Kristus och in under 1 000-talet (Larsson 2005: 107; Larsson 2007: 166-167, 168-170; Andersson 2012).

13. Öja

Landskap: Gotland

Socken: Öja

SHM: 457610

Figur 32. Figurin från Öja socken, Gotland. ©SHM.

Beskrivning av figurinen: Figurinen är tredimensionell och föreställer en stående figur. Ansiktet innehåller två runda ögon, en tydlig näsa samt en mun i form av ett rakt sträck. Håret är uppsatt i en knut på baksidan av figurens huvud (SHM 457610). Figurens klädedräkt är vadlång och i midjan syns ett bälte. Två fötter är synliga under kjolen och utifrån deras utformning är det sannolikt att figurinen kunnat stå utan stöd. Sina armar håller figuren framför magen på ett sätt som formar en cirkel.

Storlek: 5,2 cm lång (SHM 457610).

Material: Brons (SHM 457610).

Datering: Vikingatid (SHM 457610).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen löstes in år 1863 av arbetarsonen Kristian Lewander mot 20 riksdaler och hittades tillsammans med:

2 hängen av brons, 2 fyrkantiga bronsbeslag med drakmönster, 3 smala spännen av bronsbläck, 2 pärlspidare med flättnmönster, 3 (?) fragment efter rörformiga bronsprydnader, 1 fragment från en kedja, 9 romerska silvermynt, 1 fragment av en bronstacka samt 273 pärlor av glas, glasfluss och ben (SHM 457610).

När föremålen granskades den 8 maj 1893 saknades två spännen av bronsbläck (SHM 457610).

Föremålen, inklusive figurinen, har tolkats som potentiellt härstammande från ett depåfynd (SHM 457610). Utifrån fyndets innehåll är det däremot inte osannolikt att de istället tillhört en grav. På grund av osäkerheten räknas figurinen i denna uppsats som ett lösfynd.

Danmark

14. Galgebakken

Region: Vendsyssel

Socken: Vrejlev

Lokal: Galgebakken

NS: C37110

Figur 33. Figurin från Galgebakken, Vrejlev socken. ©Nationalmuseet Danmark.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Figurens ansikte innehåller ett stort öga samt en näsa (tryne?). På sidan av figurinens huvud finns även ett öra. Längs med figurens hake finns tre skårar i metallen varav den mittersta kanske föreställer en mun. Ovanpå huvudet bär figurinen en huvudbonad, kanske en hjälm, och längs med axeln hänger en hårtofs eller fläta. Figurens klädedräkt är ankellång med släp och dekorerad med streckad dekor. Under klädedräkten syns två fötter iförda klackskor (?). I sin högra hand håller figuren i ett upprätt svärd, avbildat med både parerstång och knapp, och i den vänstra en sköld, buren med handtaget utåt. Skölden är dekorerad med ett cirkelmönster. På figurinenens baksida, i höjd med figurens överkropp, finns en ögla för upphängning (Helmbrecht 2011: 433).

Storlek: -

Material: Silver (Varberg 2011: 81).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 127).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd och hittades år 2007 (Varberg 2011: 81; Helmbrecht 2011: 433).

15. Hjadstrup

Region: Nordfyn

Socken: Hjadstrup

Figur 34. Figurin från Hjadstrup socken.
©Amatørarkæologi på Nordfyn 2019-03-24.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst avbildade i profil vända åt höger. Ryttarens ansikte upptas av ett runt öga och dess hår är uppsatt i en irländsk knut i nacken. På ryttarens överkropp syns tre vertikala streck, kanske föreställande halsringar/smycken eller ett klädesplagg. På benen bär figuren ett par pösbyxor. I sin framsträckta hand håller ryttaren i ett upprätt svärd. Hästens ansikte utgörs av ett runt öga samt en lätt öppen mun. Den har även en markerad man. Över hästens bröst stäcker sig två lutande streck och under hästens bål finns en indikation till rutor. Kanske här där funnits ett likadant niorutat bräde som på liknande figuriner i denna katalog (exempelvis kat. 28).

Storlek: -

Material: Silver (Amatørarkæologi på Nordfyn 2019-04-10).

Datering: Vendeltid? Vikingatid?

Fyndomständigheter och fyndplats: Enskilt metalldetektorfynd (Amatørarkæologi på Nordfyn 2019-04-10).

16. Høje Hyld

Region: Syddanmark

Socken: Kølstrup

Lokal: Høje Hyld

Figur 35. Figurin från Høje Hyld, Kølstrup. ©Østfyns Museer 2014-12-01.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Ansiktet innehåller ett öga, en mun och en näsa. På huvudet bär figurinen en huvudbonad, kanske i form av en hjälm. Klädedräkten är hellång och dekorerad med vertikala streck. Runt halsen bär figuren vad som liknar en halsduk eller scarf. I sin högra hand håller figuren ett svärd, avbildat med parerstång och knapp, och i den vänstra handen en sköld, placerad med greppet utåt.

Storlek: 3,5 cm hög (Østfyns Museer 2014-12-01).

Material: Förgylld kopparlegering (Østfyns Museer 2014-12-01).

Datering: Tidig vikingatid (Østfyns Museer 2014-12-01).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd och hittades i oktober 2014 av amatörrarkeolog Jan Hein (Østfyns Museer 2014-12-01).

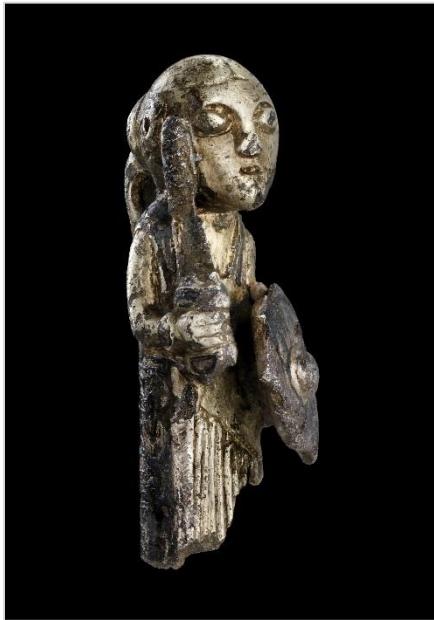
17. Hårby

Region: Syddanmark, Fyn

Socken: Hårby

Lokal: Tjørnehøj

NS: C 39227

Figur 36. Figurin från Tjørnehøj, Hårby socken. ©Nationalmuseet Danmark.

Beskrivning av figurinen: Figurinen är tredimensionell och föreställer en stående figur. Ansiktet innefattar två ögon med ögonbryn, en tydligt markerad näsa samt en mun. På vardera sidan om huvudet finns var sitt öra. Håret är uppdelat i en mittbena och baktill uppsatt i en irländsk knut. Hårtofsen hänger en bra bit ned längs med figurens rygg och formar i nacken en ögla, vilken kan ha använts till upphängning. Figuren är iförd en lång, ärmlös V-ringad klädedräkt vilken är dekorerad med randig dekor på framsidan samt mönster på baksidan. Vid höger hand avbildas en arming, alternativt slutet på ett långarmat plagg vilket figurinen bär under den V-ringade klädedräkten. Höger arm håller figuren böjd och i handen håller den ett upprätt svärd. Vänster arm är istället rak och i vänster hand håller figuren en sköld. Skölden är rikt dekorerad med en tydlig sköldbuckla, ett randigt mönster samt en cirkel längs med sköldens kant. Nederdelen av figurinen bär tecken på att figurinen, om den inte varit avbruten, varit ihålig nedtill. Detta skulle till exempel möjliggöra för montering på ett sekundärt föremål.

Storlek: Figurinen är 3,4 cm hög men avbruten i nederdelen. Den har därför varit längre, alternativt varit del av ett längre föremål (Odense Bys Museer 2013).

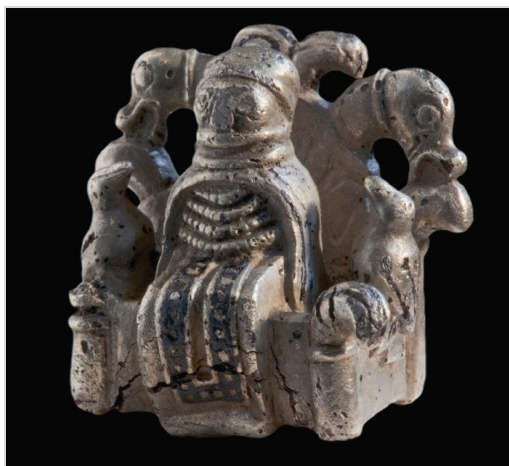
Material: Förgyllt silver med inlägg av niello (Odense Bys Museer 2013).

Datering: På Odense Bys museers hemsida (2013) dateras figurinen till 800-talet med referens till andra "valkyriefigurer". Med tanke på att dateringen av dessa, i enlighet med denna katalog, är mycket spridda, får denna korsdatering räknas som mycket svag. Figurinen dateras därför i denna uppsats till vikingatiden generellt.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd och hittades i december 2012 av amatörarkeolog Morten Skovsby med kollegor. I området har tidigare bronsmycken, ett silvermynt samt en guldbar från yngre järnåldern och vikingatiden framkommit. Odense Bys Museer har även utfört en mindre utgrävning i Hårby, vilken resulterade i att ett flertal grophus hittades. I dessa framkom stora mängder metallfynd, kol och skärvsten. Grophusen tolkades därför som hantverkshus (Odense Bys Museer 2013).

18. Lejre

Region: Själland
Socken: Allerslev
Lokal: Lejre

*Figur 37. Figurin från Lejre, Allerslev socken.
Från Christensen 2010: 174.*

Beskrivning av figurinen: Figurinen är tredimensionell och föreställer en figur sittandes på en stol. Figurens ansikte är försett med två runda ögon, en kraftig näsa samt en potentiell mun. Denna mun utgörs av ett halvmåneformat parti, vilken sträcker sig från figurinens ena kind till den andra. Detta parti har av Tom Christensen (2009: 15) tolkats som en mustasch, med argumentet att figuren representerar Odin. Denna tolkning har dock mött stark kritik (Back Danielsson 2010; Mannering 2010; Sommer 2015) och stöds inte i denna uppsats. På huvudet bär figurinen en mössa eller hjälm och runt halsen en halsring. Under halsringen följer fyra rader av vad som kanske avbildar pärlor eller kedjor. Dessa rader tar upp större delen av figurens bröstparti medan nederdelen av figurens kropp täcks av en hellång kjol. Ovanpå kjolen bär figuren ett U-format förkläde, vilken varit helt täckt av niello med undantag av en kantbård och en rad med punktdekor. Över axlarna bär figuren en schal, dekorerad med en kantbård. Figuren har varken armar, händer eller fötter.

Figuren sitter på en stol eller potentiellt en tron. Denna har en rektangulär sits med ett rikt dekorerat ryggstöd. Mest utmärkande av dessa dekorationer är två djurhuvuden som tronar i höjd med den sittande figurens huvud. På armstöden är även två fåglar placerade. Dessa synes däremot vara egna element och inte del av tronen per se. Vilken typ fåglarna tillhör är svårt att avgöra på grund av dess få detaljer. Christiansen (2009: 11) föreslår att de föreställer korpar, med argumentet att de korsar vingarna bakom ryggen samt har kraftiga näbbar.

Storlek: 1,75x1,98x1,25 cm med en vikt på 9g (Christensen 2009: 7).

Material: Förgyllt silver med inlägg av niello (Christensen 2009: 7).

Datering: Christiansen (2009: 7) daterar figurinen till mellan år 900 och 950 utifrån stilen på de djurhuvuden som pryder stolen.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt fynd och hittades år 2009 mellan två hallbyggnader i Lejre (Christensen 2009: 7). Lejre är placerat 10 km väst om Roskilde och var under vikingatiden ett kungasäte, vilket berättas om i de skrivna källorna Gesta Danorum av Saxo Grammaticus och "Grottes sång" från den äldre Eddan. Danmarks Nationalmuseum utförde sin första utgrävning på platsen år 1944 och sedan dess har Lejre undersökts av arkeologer vid ett flertal tillfällen. Lejre är rikt på lämningar och där finns bland annat en hallbyggnader, en 68 m lång skeppssättning samt ett vikingatida gravfält bestående av främst kremationsgravar från 900-talet. Området användes i minst tre olika faser och var aktivt mellan 400-talet och 1 000-talet (Christensen 2010: 237-253).

19. Nygård

Region: Bornholm

Socken: Klemensker

Lokal: Nygård

NS: C32009

Figur 38. Figurin från Nygård, Klemensker socken.
©Nationalmuseet Danmark.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Figurinens ansikte är avskalat och innehåller enbart ett runt öga. Håret är uppsatt i en knut på huvudtoppen. Figurens klädedräkt är fotsid och två stycken fötter skymtar under klädedräkten. Över klädedräkten bär figuren en schal, vilken sträcker sig som en båge från figurens arm ned till klädedräktens fäll. Längs med schalskanten går en dekoration i form av punkter och streck. I sin utsträckt hand bär figuren en bägare. På baksidan av figuren fanns två öglor för upphängning, varav den ena är avbruten (Zeiten 1998: 55).

Storlek: 3 cm hög (Zeiten 1997: 55).

Material: Förgyllt brons (Zeiten 1997: 55).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 437).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd som hittades år 1992 (Vang Petersen 1992: 41). Den framkom i området kring den bosättning som fanns vid Nygård under vikingatiden och medeltiden (Helmbrecht 2011: 437).

20. Revninge

Region: Syddanmark, Fyn

Socken: Revninge

Figur 39. Figurin från Revninge socken. ©Vikingsmuseet Ladby 2014-06-13.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad *en face* och har ett tredimensionellt huvud medan kroppen är tvådimensionell. Figurens ansikte innehåller ett par runda ögon, en markerad näsa, en mun samt ett par ögonbryn utan delning i mitten. På huvudets sidor finns även öron avbildade. Figurens hår är delat i en mittbena och sedan avbildat uppsatt i en knut i figurens nacke. Under hårknuten finns ett hål för upphängning (Digital Kenyon 2014). Figurens klädedräkt är ankellång, rikt dekorerad och utgörs av flertalet olika delar. Själva klädesplagget är dekorerat med streckad dekor och öppnar sig i en kil från midjan och nedåt, kanske indikerandes att ett annat plagg bärs under. Detta potentiella andra plagg är dekorerat med punktdekor. I midjan dekoreras dräkten av ett treflikigt spänne och runt halsen bär figuren ett V-format, potentiellt halssmycke. Figurens armar är dekorerade med ränder, kanske indikerandes armringar. Under klädedräkten sticker två fötter fram, pekandes åt var sitt håll. Sina armar håller figuren framför magen med tummarna på var sida om det treflikiga spännet.

Storlek: 4,6 cm hög (The Viking Museum Ladby 2014-04-13).

Material: Förgyllt silver (The Viking Museum Ladby 2014-04-13).

Datering: 800-tal (The Viking Museum Ladby 2014-04-13).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalletektorfynd och hittades i april 2014 av amatörarkeolog Paul Uniacke (Dansk Historisk Fællesråd 2019-01-09).

21. Ribe

Region: Sønderjylland

Socken: Ribe

Lokal: Ribe

*Figur 40. Figurin från Ribe, Ribe socken.
Från: Helmbrecht 2011: 69.*

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst avbildade i profil vända åt höger samt ytterligare en figur som står placerad framför hästen avbildad i profil vänd åt vänster. Ryttarens ansikte utgörs av ett ovallt öga och dess hår är uppsatt i en irländsk knut med hårtofsen hängandes längs med ryggen. Runt halsen bär ryttaren vad som potentiellt föreställer en halsring eller annat smycke. Klädedräkten består av ett par pösbyxor samt en schal (?). I sin framsträckta hand håller ryttaren ett upprätt svärd och under dess lår, horisontellt längs med hästens kropp, är ett spjut avbildat. Den stående figurens ansikte utgörs av ett runt öga samt en näsa (tryne?). På huvudet bär den en huvudbonad, kanske en hjälm. Klädedräkten är hellång. I sin vänstra hand håller figuren en sköld, avbildad med sköldbuckla, och i den högra ett dryckeshorn. Hästens ansikte utgörs av ett öga, en lät öppen mun samt ett öra. Den är också avbildad med man och svans. Under ryttaren finns en dekoration som kanske avbildar ett sadeltäcke/sadel. Under hästens buk finns ett kvadratisk bräde uppdelad i nio rutor.

Storlek: -

Material: Brons (Helmbrecht 2011: 438).

Datering: Peter Vang Petersen (2005: 76) daterar figurinen till 800-talet utifrån dateringen på det kulturlagret i vilket den framkom.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades år 1991 när ett nytt posthus skulle byggas i dagens Ribe. I samband med detta påträffades ett orört kulturlager vilket tolkats som en bronsgjutarverkstad. Ingen stratigrafisk information dokumenterades däremot och figurinen framkom i sållet (Vang Petersen 1992: 41-42).

Ribe räknas idag som Danmarks äldsta stad och grundades under 700-talets början. Boplatsen var då en säsongsboplats tillägnad handel och hantverk och låg placerad längs med floden Rhinen, 5 km fågelvägen ifrån Vadehavet (11 km med båt). Denna plats utgjorde den dåtida gränsen mellan danskt- och frisiskt territorie, vilket gjorde den till en lämplig plats för handel. Potentiellt grundades Ribe av friserna som en handelsplats riktad mot den danska marknaden, men den danska kungen skall ha tagit över kontrollen under början av 800-talet (Feveile 2010: 3-4). Vid ungefär samma tid blev handelsplatsen också en permanent boplats med jordbruk och boskapsskötsel som komplement till handeln och hantverket. På marknadsplatsen har rester efter tillverkning av glaspärlor, smycken, kammar och andra ben och hornprodukter, keramik, läder och textilprodukter samt produkter av bärnsten (idem: 29-45) hittats. Där fanns även smedjor och smidesproduktion (idem: 46). Efter mitten av 800-talet minskade aktiviteten i Ribe som en följd av att nya handelsplatsen växte fram i Europa. Under mitten av 1 000-talet växte sig boplatsen däremot åter stark och då som en kristen stad med en kyrka, vilken på 1 100-talet utnämns till domkyrka (idem: 70, 77).

22. Sankt Thøgers kyrka

Region: Syddanmark

Socken: Gram

Lokal: Sankt Thøgers kyrka

Figur 41. Figurin från Sankt Thøgers kyrka, Gram socken.
Från: Helmbrecht 2011: 128.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en stående figur avbildad i profil vänd åt vänster. Den är mycket eroderad. Figurens ansikte är skadat, men det går att urskilja en rund fördjupning som kanske föreställt ett öga. Framför figurens ansikte är något svårtolkat placerat, kanske en näsa (tryne?). Klädedräkten är hellång och framför sig håller figuren i ett föremål, troligtvis en sköld. På figurinens baksida finns rester efter ett nålfäste (Helmbrecht 2011: 439).

Storlek: -

Material: Brons (Helmbrecht 2011: 439).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 127).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd och hittades år 1990 eller 1991 (Helmbrecht 2011: 439).

23. Stavnsager

Region: Jutland

Socken: Hørning

Lokal: Stavnsager

Figur 42. Figurin från Stavnsager, Hørning socken. Från: Helmbrecht 2011: 156.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad *en face*. I ansiktet syns två runda ögon, en definierad näsa samt runda kinder. Under näsan följer ett ovalt parti med en cirkel i mitten och under detta en hästskoformad del med en punkt i mitten. Kanske skall detta parti föreställa en mun, eller kanske ett smycke. Figurens hår är separerat i en mittbena och uppsatt i två knutar, en på vardera sidan huvudet, med hårtofsarna hängandes och i vilka figuren drar med sina uppsträckta händer. Händerna är tydligt avbildade och innehåller fyra fingrar per hand. Figurens klädedräkt är hellång och inga fötter är synliga. Plagget har en kantbård av streckad dekor på sidorna och punktdekor nedtill. I mitten av klädedräkten avbildas något mycket utdraget och hästskoformat, kanske ett smycke, ett förkläde eller en bård. Armarna på klädedräkten är pösiga och formar två U:n under figurens uppsträckta armar. Baksidan av figuren är slät och i helhet är figurinen väl bevarad (Arwill-Nordbladh 2011: 112; Helmbrecht 2011: 154, 156, 441).

Storlek: 3,8 cm hög (Christensen 2009: 13).

Material: Brons (Helmbrecht 2011: 441).

Datering: Vendel- eller vikingatid (Helmbrecht 2011: 154).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen från Stavnsager är ett enskilt metalldetektorfynd och framkom vid den stormannagård som fanns i området under yngre järnåldern (Arwill-Nordbladh 2011: 112). Både Helmbrecht (2011: 154, 156) och Christiansen (2009: 13) tolkar figurinen som en matris vilken används vid tillverkningen av pressbläck.

Stavnsager var placerat sydöst om Randern på östra Jutland med goda vattenkommunikationer till Kattegatt. Boplatsen ägnade sig åt handel och hantverk och upptog en yta på mellan 100-150 hektar. Bruksmässigt hade platsen en ihållande kontinuitet från 500-talet till 1 200-talet. Fynden är dock färre från de senare århundradena (Høilund Nielsen 2009: 415-416). Aktiviteten på boplatsen kan delas upp i fyra faser varav den tidigaste fasen utgörs av en jordbruksbygd med en liten järnframställning. Under den andra fasen tar handeln fart och på initiativ från mäktiga familjer från sydöstra Skandinavien grundas en handelsplats, vilken även blir plats för olika religiösa fester och andra centrala funktioner i det omkringliggande områdena. Under fas tre upprättas ett herresäte, vars kontakter sträckte sig till bland annat Friesland, Britannien och Frankerriket. Under den avslutande fas fyra hade kristnandet slagit igenom och en bosättning separat från handel- och hantverksområdena upprättas för de kristna elitfamiljerna i området. Övergången mellan fas tre och fyra skedde ungefär i mitten av 800-talet (idem: 430-431) och det är således under någon av dessa faser som figurinen tillverkades, alternativt anlände till boplatsen.

24. Stentinget

Region: Nordjylland

Socken: Hellevad

Lokal: Stentinget

Figur 43. Figurin från Stentinget, Hellevad socken.
Från: Gardela 2013: 303.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst avbildade i profil vänd åt höger, samt en stående figur placerad framför hästen i profil vänd åt vänster. Ryttarens hår är uppsatt i en irländsk knut vid figurens nacke och dess ansikte saknar detaljer på grund av slitage. Ryttarens klädedräkt består av ett par pösbyxor och möjligen en schal. En rektangulär del vid figurens hals kan indikera en halsring eller annat smycke. I sin utsträckta hand håller ryttaren ett svärd, och kanske avbildas ytterligare ett svärd fastsatt på hästen. Den stående figuren är iförd en hellång klädedräkt dekorerad med streckad dekor. Figurens huvud och ansikte är inte urskiljbart. I sin högra hand håller figuren ett dryckeshorn och i sin vänstra hand håller den en sköld. En antydning finns till sköldbuckla. Hästen är försedd med ett runt öga samt en markerad man. Hästens bakersta ben är avbrutet. Under hästens buk syns ett kvadratisk bräde uppdelat i nio rutor. På figurinens baksida finns två öglor för upphängning (Helmbrecht 2011: 441).

Storlek: -

Material: Förgyllt och fört Tennat brons (Vang Petersen 1992: 43).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 67).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd från år 1989. Den hittades i ett boplatsoområde och framkom i ploglaget (Helmbrecht 2011: 441). Stentinget är placerat på sydöstra Vendsyssel och bosättningen brukades mellan cirka år 0 och 1 100-talet (VHM 2016-05-06). Lotte Hedeager (2005: 519-520) beskriver platsen som en centralplats med handel, hantverk och en hallbyggnad.

25. Stålmosegård

Region: Själland

Socken: Vindinge

Lokal: Stålmosegård

Figur 44. Figurin från Stålmosegård, Vindinge socken. Från: Kastholm 2014: 80.

Beskrivning av figurinen:

Figurinen föreställer en figur avbildad *en face*. Ansiktet är detaljerat med två markerade ögonbryn, två runda ögon med avbildad pupill, en kraftigt markerad näsa samt två runda kinder. Under näsan följer en del vilken utgörs av en oval med en cirkel i mitten och under denna något hästskoformat. Kanske föreställer detta en mun eller ett smycke. Ansiktets högra sida kan ha utsatts för en värmeskada, då metallen där har bubblat sig (Kastholm 2014: 80). Figurinens hår är separerat i en mittbena och sedan ihopsamlat i två knutar på huvudets sidor. Från dessa hänger håret ned i två tofsar, i vilka figuren synes dra. Under vänster hårtofs saknas en bit av figurinen, vilket enligt Ole Thirup Kastholm (*idem*) beror på att där borrats ett hål vilket med tiden lätt till att en bit brutits av. Figurinens klädedräkt är hellång med hängande armar, vilka avbildats som

utdragna trianglar hängandes från figurinens underarmar. Klädedräkten pryds av en kantbård med streckad dekor på sidorna och punktdekor längs med fällen. I klädedräktens mitt finns en mycket utdragen hästskoformad del vilken möjligtvis föreställer ett smycke eller en bård. Figurinens baksida är helt slät och längst upp på figurens huvud har något brutits av, möjligtvis en ögla för upphängning (idem: 80-81).

Storlek: 4,1 cm hög, 1,8 cm bredd och 2 mm tjock (Kastholm 2014: 80).

Material: Kopparlegering (Kastholm 2014: 80).

Datering: Kastholm (2014: 86) daterar figurinen till 900-talet utifrån paralleller till föremål med liknande motiv. Detta går dock att ifrågasätta då de figuriner som faktiskt har ett liknande motiv i denna uppsats, Stavnsager (22) och Tissø (30), inte kunnat dateras närmare än till vendel- eller vikingatid (Stavnsager) och 900-1 000-talet (Tissø). Helmbrecht (2011: 154-155), som undersökt motivet på flertalet föremål utöver figuriner, har dessutom kunnat konstatera att motivet förekommer under hela vikingatiden. Dateringen av figurinen från Stålmosgård till 900-talet måste därför räknas som mycket osäker och en öppen datering till vendel- eller vikingatid kommer därmed att användas i denna uppsats.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd hittat vid Stålmosgård. Roskilde museum har gjort utgrävningar i området sedan 1970-talet och bosättningar har framkommit från ett flertal tidsperioder mellan neolitikum och medeltid (Kastholm 2014: 77). Från järnålder har aktivitet kunnat ¹⁴C dateras till yngre romersk järnålder och vikingatiden, varav vikingatidsbebyggelsen bestod utav en gårdsenhet av två långhus samt ett verkstadshus (Vestergaard 2013: 141). På gården har smidesaktivitet utförts, vilket av Anne Kirstine Vestergaard (idem) föreslagits som förklaring till gårdens placering något avsides från övrig bebyggelse i området.

26. Tissø

Region: Själland

Socken: Store Fuglede

Lokal: Kalmergården

NS: KN 855

Figur 45. Figurin från Tissø, Store Fuglede socken. ©Nationalmuseet Danmark.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst vända åt höger, samt en stående figur framför hästen i profil vänd åt vänster. Ryttarens ansikte är enkelt och innehåller ett öga samt en indikation till näsa. Håret är uppsatt i en irländsk knut i nacken med hårtofsen hängandes längs med ryggen. Potentiellt bär ryttaren också en huvudbonad. Runt halsen framgår en potentiell halsring eller annat smycke. Ryttarens klädedräkt består av ett par pösbyxor, samt en potentiell schal eller kjortel. Båda dekorerade med punktdekor. I sin utsträckta hand håller ryttaren i ett upprätt svärd. Under ryttarens lår, horisontellt med hästens kropp, sträcker sig ett spjut. Hästen är avbildad med ett öga, ett öra samt en öppen mun. Kroppen är dekorerad med både punktdekor och streckad dekor. Potentiellt finns en antydning till svans. Under hästens buk syns ett kvadratisk bräde uppdelat i nio rutor. Figuren framför hästen har ett enkelt ansikte innehållande enbart ett öga samt en näsa (näbb? tryne?). Den bär också en huvudbonad, kanske en hjälm. Figurens klädedräkt är hellång och dekorerad med streckad dekor. I sin högra hand håller figuren fram ett dryckeshorn, och i den vänstra handen håller den i en sköld. Skölden är avbildad med sköldbuckla och dekorerad med både punktdekor samt randig dekor.

Storlek: -

Material: Förgyllt silver (Jørgensen 2005: 138).

Datering: Lars Jørgensen (2002: 218-223) daterar figurinen till vendel- eller vikingatiden, medan Helmbrecht (2011: 69) daterar den till enbart vikingatiden. På grund av osäkerheten används Jørgensens datering i denna uppsats.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd från hallområdet i Tissø. Den hittades i ett område som Jørgensen (2005: 134) tolkar som en *harg*, en kultbyggnad. Detta utifrån att det i byggnaden, som är mycket liten, hittats ett stort antal figurer av olika slag. Bland annat torshammare, eldstålsformade hängen och miniatyrvapen (idem).

Tissø är beläget på dagens Västsälland, 7 km från den danska kusten. Området ligger precis vid Tissø sjö, Tyrs sjö, vilken är möjlig att nå med båt via åar från havet och från större delen av Sälland. Aktivitetsområdet är ett av dem största från dansk järnålder och upptar totalt cirka 500 000 kvadratmeter. Aktiviteten på platsen påbörjades under 600-talet och nådde sin slutliga storlek under 700-talet. Området övergavs under 1 000-talet och utgrävningar har utförts i området mellan år 1995 och 2003 (Jørgensen 2005: 133).

Den mest spektakulära byggnaden i Tissø var hallbyggnaden, vilken låg placerad i det så kallade storgårdsområdet. Detta område användes av aristokrater och innehöll större delen av alla prestigeföremål som hittats vid Tissø. Totalt upptog storgårdsområdet 18 000 kvadratmeter och innehöll hallen, mindre resursbyggnader och bostäder, en smedja samt den nämnda hargen (Jørgensen 2002: 229-234). Nord och syd om storgårdsområdet fanns verkstads- och marknadsområden i vilka rester efter bland annat järnframställning, metallhantverk och smykestillverkning har kunnat identifieras (idem: 240-241).

Jørgensens (2002: 241) teori är att Tissøområdet användes under korta marknadsperioder och inte för permanent boende. Denna tolkning drar han utifrån att ingen fast bebyggelse kunnat identifieras i marknadsområdet (Jørgensen 2005: 136). Inte heller hallen är uppförd på ett sätt som lämpar sig för regelbundet bruk (Jørgensen 2002: 238). Istället tror Jørgensen (idem: 244-245) att hantverkare färdades till platsen för att hålla marknad, samtidigt som aristokraterna kom dit och höll kultfester. Hov och gästbud kan då ha anordnats i hallen och kulthandlingar skett vid hargen. Det finns även flertalet fynd efter att föremål, vapen, smycken och redskap deponerats i sjön (Jørgensen 2005: 140).

27. Tissø

Region: Själland

Socken: Store Fuglede

Lokal: Fugledegård (?)

Figur 46. Figurin från Tissø, Store Fuglede socken. Från: Gardela 2013: 303. Redigerad av författaren.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst avbildade i profil vända åt höger samt en stående figur avbildad i profil vänd åt vänster. Ryttarens ansikte innehåller ett runt öga och dess hår är uppsatt i en irländsk knut i nacken, med hårtofsen hängandes långs med ryggen. Runt halsen bär ryttaren en potentiell halskrage eller annat smycke. Klädedräkten består av ett par pösbyxor samt en schal, vilken figuren bär över axlarna. I sin framsträckta hand håller ryttaren ett upprätt svärd och under dess lår är ett spjut fastsatt i plan med hästens kropp. Hästens ansikte innehåller ett öga samt en öppen mun. Både dess man och svans syns tydligt. Möjligen är hästen försedd med en sadel. Under hästens buk finns ett kvadratisk bräde uppdelat i nio rutor. Den stående figures ansikte innehåller ett öga samt en indikation på näsa (tryne?). På huvudet bär den en huvudbonad, möjligtvis en hjälm. Runt halsen bär figuren vad som kan avbildas en halsring eller annat smycke. Figures klädedräkt är hellång. I sin högra hand bär figuren ett dryckeshorn eller bägare och i den vänstra handen en sköld. Skölden är avbildad med sköldbuckla och under skölden sticker spetsen på ett svärd fram, kanske för att indikera att detta bärs fastsatt i bältet. På baksidan av figurinen finns en ögla för upphängning (Helmbrecht 2011: 69, 443).

Storlek: -

Material: Förgyllt brons (Helmbrecht 2011: 69, 443).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 443)

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd och hittades år 1995 i Tissøs verkstadsområde (Helmbrecht 2011: 443). Tissø var under vikingatiden ett säsongsbetonad handel- och hantverkscentrum med ett omfattande storgårdsområde innehållande bland annat en hallbyggnad och en potentiell *harg* (Jørgensen 2005: 244-245).

28. Tissø

Region: Själland

Socken: Store Fuglede

Lokal: Fugledegård (?)

Figur 47. Figurin från Tissø, Store Fuglede socken. Från: Helmbrecht 2011: 69.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst avbildad i profil vända åt höger. Ryttarens ansikte utgörs av ett runt öga, en liten mun samt en antydning till näsa. Håret är uppsatt i en hästsvans med hårtofsen hängandes längs med ryggen. Figurens klädedräkt består av pösbyxor samt en potentiell schalburen över figurens axlar. Båda pösbyxorna och schalen är dekorerade med streckad dekor. I sin framsträckta hand håller figuren ett svärd. Hästens ansikte är avbildat med ett runt öga, en öppen mun samt ett möjligt öra. Både man och svans finns också avbildade. Hästens bakdel samt bål är dekorerade med streckad dekor. Under hästens buk syns ett kvadratisk bräde indelat i nio rutor. På figurens baksida finns en ögla för upphängning (Helmbrecht 2011: 443).

Storlek: -

Material: Förgyllt brons (Helmbrecht 2011: 443).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 69).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd och hittades år 1995 i Tissøs verkstadsområden (Helmbrecht 2011: 443).

29. Tissø

Region: Själland

Socken: Store Fuglede

Lokal: Kalmergården

NS: KN 1591

Figur 48. Figurin från Tissø, Store Fuglede socken.
©Nationalmuseet Danmark.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Ansiktet innehåller ett runt öga samt en indikation på näsa (tryne?). På huvudet bär figurinen en huvudbonad, kanske i form av en hjälm. Klädedräkten är fotsid och dekorerad med streckad dekor. Figurens högra hand sticker fram under ansiktet och håller i ett långsmalt föremål, kanske ett svärd eller ett dryckeshorn. I den vänstra handen håller figuren en sköld, avbildad med sköldbuckla och streckad dekor.

Storlek: -

Material: Förgyllt silver (Jørgensen 2005: 138).

Datering: Vendel- eller vikingatid, då Tissø brukades mellan 700- och 1 000-talet (Jørgensen 2002: 218-223).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd och hittades i den lilla byggnad inom Tissø storgårdsområde vilket Jørgensen (2005: 134) har tolkat som en *harg*, en kultbyggnad. Inom hargområdet har ett flertal figuriner av olika slag hittats, bland annat torshammare, miniatyrsvärd och eldstålsformade hängen (idem: 137).

30. Tissø

Region: Själland

Socken: Store Fuglede

Lokal: Fugledegård (?)

Figur 49. Figurin från Tissø, Store Fuglede socken. Från: Helmbrecht 2011: 124.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Figurens ansikte består av ett runt öga, en näsa samt en tydlig haka. På figurens kind går en streckad dekor med start vid hårlinjen och slut vid figurens haka och näsa. Håret är uppsatt i en irländsk knut med hårtofsen hängandes längs med skulderbladen. Klädedräkten är hellång och dekorerad med en treknut samt ett bladmönster. Över axlarna bär figuren en schal, vilken den synes greppa med sin vänstra hand. Under klädedräkten sticker två fötter fram. På baksidan av figurinen finns en ögla för upphängning (Helmbrecht 2011: 123-124, 442).

Storlek: -

Material: Förgyllt silver med inlägg av niello (Helmbrecht 2011: 442).

Datering: 900-1 000-tal (Helmbrecht 2011: 69).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt fynd som hittades i två fragment. Det översta fragmentet hittades med en metalldetektor år 1995 och det nedre fragmentet framkom vid utgrävningarna i Tissø år 1997. Figurinfragmenten framkom i ett grophus placerat i Tissøs marknadsområde (Helmbrecht 2011: 123-124, 442).

31. Tissø

Region: Själland

Socken: Store Fuglede

Lokal: Fugledegård

NS: KN 3589

Figur 50. Figurin från Tissø, Store Fuglede socken. ©Nationalmuseet Danmark.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad *en face*. Figurinens ansikte innehåller två ovala ögon, en näsa samt en mun. Munnen överlappas till synes av vertikala streck. Håret är uppsatt i två stora knutar på var sida om figurens huvud, vilka figuren också dra i med sina uppsträckta händer. Kanske bär figuren en halsring eller annat typ av halsmycke. Klädedräkten är hellång med rik dekor. På överkroppen består klädedräkten av en potentiell schal. Under denna följer en klänning eller kjol dekorerad med streckad dekor. Denna dekor är även formad på ett sätt som antyder att figuren kanske bär ett förkläde.

Storlek: -

Material: Förgyllt silver (Jørgensen 2005: 138).

Datering: 900-1 000-tal (Helmbrecht 2011: 154).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd och framkom inom det lilla område vid Tissø storgårdsområde Jørgensen (2005: 134) tolkar som en *harg*.

32. Trønning

Region: Själland

Socken: Kundby

Lokal: Trønning

Figur 51. Figurin från Trønning, Kundby socken. Från: Christensen 2013: 69.

Beskrivning av figurinen: Figurinen är tredimensionell och rikt dekorerad med granulering och filigran. Figurens ansikte innefattar ett par runda ögon, en näsa samt en mun formad som en liggande åtta. På sidan av huvudet syns två öron formade som kringlor och håret avbildas uppsatt i en knut i figurens nacke. Kanske bär figuren en huvudbonad. Klädedräkten är hellång och består av en klänning eller kjol, en schal samt ett potentiellt förkläde, alternativt en hängselkjol. Över klädedräkten bär figuren ett hästskoformat plagg, kanske föreställande ett smycke.

Storlek: -

Material: Guld (Jensen 2004: 353).

Datering: Vendel- eller vikingatid (Helmbrecht 2011: 444).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figuren är ett enkelfynd och hittades år 1868. Den finns idag enbart bevarad på bild då den stals under andra världskriget (Helmbrecht 2011: 444; Jensen 2010: 353). Äldre tolkningar beskriver denna figurin som en schackpjäs av typen löpare (bishop) (Ramskou 1976: 45). Denna tolkning har på senare tid kritiserats och både Helmbrecht (2011: 444) och Jensen (2010: 353) tolkar figuren som en kvinna iförd den typiska vikingatida högstatusdräkten.

33. Vestervig

Region: Nordjylland

Socken: Vestervig

Figur 52. Figurin från Vestervig socken.
©Rygene detektorklubb 2015-09-21.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst avbildad i profil vänd åt höger, samt en figur stående framför hästen avbildad i profil vänd åt vänster. Figurinen är fragmenterad och hästens bakre del är avbruten. Ryttarens ansikte utgörs av ett runt öga och dess hår är uppsatt i en irländsk knut med hårtofsen hängandes längs med ryggen. Dess klädedräkt utgörs av ett par pösbyxor med punktdekor samt en schal. Runt halsen bär ryttaren vad som kan föreställa en halsring. I sin utsträckt hand håller den i ett uppsträckt svärd och fastsatt under ryttarens lår finns ett horisontellt placerat spjut. Hästen är avbildad med man, öga, öppen mun samt ett öra. Under hästens buk syns ett kvadratisk bräde uppdelat i nio rutor. Den stående figurens ansikte utgörs av ett runt öga samt en indikation till näsa (tryne? nos?). På huvudet bär figuren en huvudbonad, kanske en hjälm. Klädedräkten är hellång med släp och dekorerad med streckad dekor. Runt halsen bär figuren vad som skulle kunna vara två halsringar eller andra smycken. I sin högra hand håller figuren ett dryckeshorn och i den vänstra en sköld. Skölden är avbildad med en tydlig sköldbuckla samt dekorerad med två ringar.

Storlek: -

Material: Silver (Rygene detektorklubb 2015-09-21).

Datering: Vikingatid?

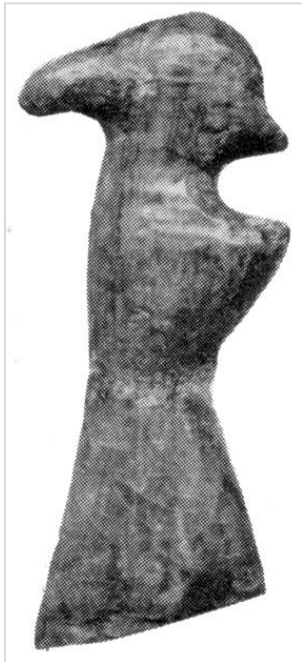
Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalledetektorfynd och hittades år 2015 av Amund Segerhard (Rygene detektorklubb 2015-09-21).

Norge

34. Kaupang

Fylke: Vestfold

Lokal: Kaupang

Figur 53. Figurin från Kaupang, Vestfold fylke. Från: Helmbrecht 2011: 121.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt höger. Ansiktets mest utmärkande drag är en utstickande spets, kanske föreställande en näsa eller haka (skägg? tryne?). Håret är uppsatt i en knut i nacken. Klädedräkten är hellång med en markerad midja och ett potentiellt släp. En antydning finns även till en utsträckt arm. Figurinen saknar i allmänhet detaljer och beskrivs av Helmbrecht (2011: 119) som ofärdig.

Storlek: -

Material: Bärnsten (Helmbrecht 2011: 121).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 119).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades i ett hus på den vikingatida boplatsen vid Kaupang (Helmbrecht 2011: 454). Tillsammans med figurinen framkom, med viss osäkerhet:

2 mynt samt 1 kärl (Helmbrecht 2011: 454).

Kaupang låg placerat vid öppningen mot Oslofjorden och var Norges största handelsplats från 800- och 900-talet samt Norges första proto-urbana stad. I området finns uppemot 1 000 gravar, en tingsplats samt en (då potentiellt helig) sjö (Asingh 2011: 98-100). Förutom Kaupang går

boplatsen även under namnet Skiringssal, vilken omnämns i den samtida källan ”Otheres redogörelse” i den gammalengelska översättningen av ”Orosius världshistoria” (Skre 2007: 29). Platsen skall ha varit av stor betydelse för Ynglingaätten, vilka utgjorde den norska kungafamiljen under 800- och 900-talet och beskrivs i Snorre Sturlassons Ynglingatal. Skiringssal betyder ”Den lysande/glänsande hallen” [författarens översättning], ett namn som kanske syftar till den hall som grävts ut i Huseby strax utanför Kaupang. Kaupang grundades av Ynglingarna tillsammans med den då danske kungen Godfred, vilken även deltog i grundandet av Haithabu (Asingh 2011: 98-99).

Kaupang var en plats för hantverkare och handelsmän och bosättningen låg placerad vid en naturlig hamnplats förbättrad med bryggor för handelskepp (Asingh 2011: 99). Husen i Kaupang beskriver Pauline Asingh (idem) som: ”simple houses for people accustomed to a simple life”. Eliten antas därmed ha levt i hallen i Husaby och inte på själva boplatsen. Befolkningen i Kaupang beräknas ha uppgått till mellan 400 och 600 personer (idem: 100-101).

Handeln i Kaupang var internationell och föremål har framkommit med ursprung i både nordiska, baltiska och asiatiska länder samt mellanösternområdet. Under början av 900-talet minskade däremot det politiska- och militära stödet från den danske kungen, vilket gjorde att stormännen i Kaupang inte längre kunde legitimera sin makt med stödet från en mäktig konung och dennes krigare (Asingh 2011: 103). Som ett resultat av detta minskade Kaupangs långdistanshandel, vilket gjorde att mängden människor som reste till Kaupang kraftigt minskade. Platsen började således tappa sin roll som centralplats (Skre 2007: 468-469).

35. Longva

Fylke: Møre og Romsdal

Lokal: Longva

Figur 54. Figurin från Longva, Møre og Romsdal fylke. Från: Helmbrecht 2011: 121.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt höger. Dess ansikte utgörs av en spets, kanske föreställande en näsa eller haka (skägg? tryne?). Håret är kanske uppsatt i en knut i nacken. Klädedräkten är hellång med en markerad midja. Figurens bröst är förhöjt, alternativt finns en början till arm. I mitten av figurinen finns ett hål.

Storlek: -

Material: Bärnsten (Helmbrecht 2011: 121).

Datering: Tidig vikingatid (Helmbrecht 2011: 119).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades i en båtgrav från 900-talet (Gräslund 2007: 92) tillsammans med:

1 hänge av jet i form av en ihoprullad orm, 1 pärla av jet, bärnstenspärlor, 66 glaspärlor, 2 fibulor av silver typ P37: 8, 1 vävtyngd, 1 vävssvärd, fragment av en sax, fragment av en brynsten, kistbeslag, knivfragment, flinta samt båtnitar (Helmbrecht 2011: 454; Shetelig 1944: 9).

Graven var en skelettgrav täckt av ett stenröse. Marken kring graven var fylld med kol (Helmbrecht 2011: 454).

Tyskland

36. Hedeby

Förbundsland: Schleswig-Holstein

Landkreis: Kreis Schleswig-Flensburg

Kommun: Busdorf

Lokal: Hedeby

Figur 55. Figurin från Hedeby, Busdorf kommun. Från: Helmbrecht 2011: 68.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst avbildad i profil vänd åt höger, samt en stående figur placerad framför hästen avbildad i profil vänd åt vänster. Figurinen är mycket eroderad och i flera fragment (Helmbrecht 2011: 446). Ryttaren är skadad till en grad att dess detaljer inte går att utläsa. Den stående figuren däremot är mindre skadad och i ansikte syns en antydning till öga. På huvudet bär den en huvudbonad, kanske en hjälm, och dess

klädedräkt är hellång med släp samt är dekorerad med streckad dekor. Figuren håller i en sköld med antydning till punktornamentik. Hästens ansikte innehåller ett öga och den är avbildad med en markerad man och svans. Hästen bär också ett betsel. Under hästens buk finns ett fyrkantigt bräde uppdelat i nio rutor. På baksidan av figurinen finns två öglor för upphängning (idem).

Storlek: -

Material: Brons (Helmbrecht 2011: 446).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 68).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades vid utgrävningar av Hedeby's bosättningscentrum år 1905. I samma område som figurinen hittades även:

Pärlor, horn, gjutformar, krukskärvor, järn, slagg och lerklining (Helmbrecht 2011: 446).

Hedeby är placerat i dagens Tyskland i närheten av Danevirke. Denna plats utgjorde under vikingatiden den danska gränsen söderut och på grund av sin placering utvecklades Hedeby till ett centrum för handeln mellan Östersjön och Nordsjön. Bosättningen var under 800-talet Danmarks ledande proto-urban stad, men förstördes år 1066 då dess politiska roll förflyttades till Slesvig. Hedeby nämns för första gången i skrivna källor år 804 och omfattande utgrävningar har skett i bosättningen sedan början av 1900-talet (Hilberg 2012: 101). Under sin glanstid hade bosättningen en befolkning på ungefär 1 000 personer (Asingh 2011: 101). Både skelettgravar, kammargravar och båtgravar har hittats i området och sedan 2003 har omfattande metalldetektorundersökningar lett till upptagandet av över 9 000 föremål (Hilberg 2012: 102-103, 107).

37. Hedeby

Förbundsland: Schleswig-Holstein

Landkreis: Kreis Schleswig-Flensburg

Kommun: Busdorf

Lokal: Hedeby

Figur 56. Figurin från Hedeby, Busdorf kommun. Från: Helmbrecht 2011: 68.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst avbildade i profil vända åt höger, samt en stående figur placerad framför hästen avbildad i profil vänd åt vänster. Figurinen är mycket sliten och det är svårt att utläsa några detaljer. Vad som går att utläsa är att hästen är försedd med ett öga, betsel samt en tydlig svans. Vid hästens hals syns även streckad ornamentik. Vid ryttarens ben finns en sköld med sköldbuckla samt streckad, lätt lutad, ornamentik. Den stående figuren är iförd en hellång klädedräkt. På figurinens baksida finns två öglor för upphängning (Helmbrecht 2011: 447).

Storlek: -

Material: Brons (Helmbrecht 2011: 447).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 68).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd och hittades år 2003 i Hedeby's bosättningsområde (Helmbrecht 2011: 447). Hedeby var under vikingatiden en proto-urban stad och fungerade som Danmarks viktigaste handelsplats mellan Östersjön och Nordsjön. Idag är bosättningen beläget i Tyskland inte långt ifrån Danevirke (Hilberg 2012: 101). Under sin brukningstid från 800-talet fram till år 1066 hade bosättningen en befolkning på omkring 1 000 personer (Asingh 2011: 101; Hilberg 2012: 101).

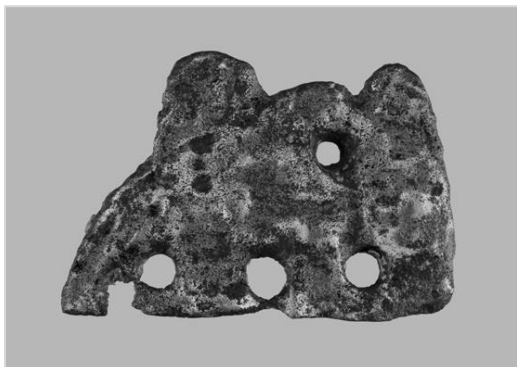
38. Hedeby

Förbundsland: Schleswig-Holstein

Landkreis: Kreis Schleswig-Flensburg

Kommun: Busdorf

Lokal: Hedeby

Figur 57. Figurin från Hedeby, Busdorf kommun. Från: Helmbrecht 2011: 69.

Beskrivning av figurinen: Figurinen är en relief till en gjutform och är mycket enkel till utförandet. Motivet föreställer en ryttare till häst avbildad i profil vänd åt höger samt en stående figur placerad framför hästen avbildad i profil vänd åt vänster. Den stående figuren ser ut att hålla i en sköld. På baksidan av figurinen finns två öglor för upphängning (Helmbrecht 2011: 447).

Storlek: -

Material: Brons (Helmbrecht 2011: 68).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 69).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metaldetektorfynd som hittades år 2004 i Hedeby's bosättningsområde. Figurinen framkom i ploglagret (Helmbrecht 2011: 447). Hedeby var under vikingatiden en proto-urban stad och Danmarks viktigaste handelsplats. Idag är bosättningen belägen i Tyskland (Hilberg 2012: 101).

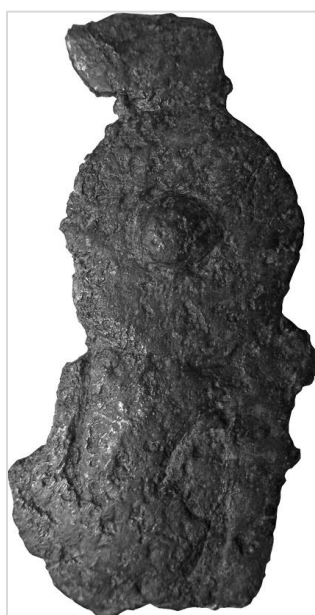
39. Hedeby

Förbundsland: Schleswig-Holstein

Landkreis: Kreis Schleswig-Flensburg

Kommun: Busdorf

Lokal: Hedeby

Figur 58. Figurin från Hedeby, Busdorf kommun. Från: Helmbrecht 2011: 128.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Den är starkt korroderad och saknar därför detaljer. Vad som går att utläsa är att figuren bär en hellång klädedräkt samt någon typ av huvudbonad, alternativt har något placerat framför ansiktet. En tydlig sköld med tillhörande sköldbuckla täcker hela figurens överkropp. Figurinens baksida är slät och saknar fästansordning (Helmbrecht 2011: 447).

Storlek: -

Material: Brons (Helmbrecht 2011: 447).

Datering: Vikingatid (Helmbrecht 2011: 68).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metaldetektorfynd och hittades år 2003 i Hedeby's bosättningsområde (Helmbrecht 2011: 447). Figurinen framkom i ploglagret (Hilberg 2012: 103).

Storbritannien

40. Bylaugh

Riksdel: England

County: Norfolk

Parish: Bylaugh

Figur 59. Figurin från Bylaugh, Norfolk County.
©Norfolk County Council.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst avbildade i profil vända åt höger, samt en figur som står framför hästen i profil vänd åt vänster. Ryttarens ansikte är svårt att urskilja, men dess hår är uppsatt i en irländsk knut. Dräktmässigt synes ryttaren vara iförd ett par byxor dekorerade med streckad dekor och i sin hand håller den i ett framåtriktat spjut. Hästens ansikte är försett med ett litet öga och både dess man och svans finns avbildade. Vid hästens bakdel är en sköld placerad vilken synes vara fastmonterad på hästen. Skölden är avbildad med sköldbuckla och dekorerad med streckad dekor. Under hästens mage syns ett triangulärt bräde indelat i nio eller tio olikformade rutor. Den stående figurens huvud utgörs av ett runt öga samt en huvudbonad, kanske en hjälm. Figurens hår är också synligt och är uppsatt i en hästsvans, alternativt en irländsk knut. Figurens klädedräkt är hellång och dekorerad med randig dekor. I sin hand håller figurin i en sköld i samma stil som den monterad på hästen.

Storlek: -

Material: Förgyllning? Guld?

Datering: Vendeltid? Vikingatid?

Fyndomständigheter och fyndplats: -

41. Bourne

Riksdel: England

County: Lincolnshire

Parish: Bourne

Figur 60. Figurin från Bourne,
Lincolnshire County.
©Lincolnshire County.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en stående figur avbildad i profil vänd åt höger. Figurens ansikte innehåller ett runt öga och på huvudet bär den någon form av huvudbonad, kanske en hjälm. Klädedräkten är ankellång med släp. Nederdelen av kjolen är dekorerad med kantbårder varav den främre, på figures framsida, är mer framträdande. Kanske skall detta indikera att klädedräkten är tvådelad och består av en kappa buren över en klänning eller kjol. I sin vänstra hand håller figuren i ett upprätt spjut och i den högra handen en sköld. Skölden har en tydlig sköldbuckla samt en kantbård. Bakom skölden syns ett svärd avbildat horisontellt mot figurens kropp, kanske för att illustrera att svärdet bärs fastspänt i ett bälte.

Storlek: -

Material: Kopparlegering (Jensen 2010: kat; 416).

Datering: Vikingatid (Jensen 2010: kat; 416).

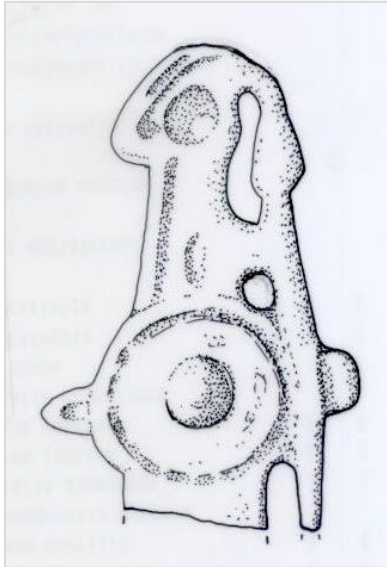
Fyndomständigheter och fyndplats: Enskilt lösfynd (Jensen 2010: kat; 416).

42. Exton

Riksdel: England

County: Rutland

Parish: Exton

Figur 61. Figurin från Exton, Rutland County. ©The Portable Antiquities Scheme.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt höger. Figurens ansikte innehåller enbart ett runt öga och på huvudet bär den en huvudbonad, kanske en hjälm. Klädedräkten är hellång, men potentiellt är figurinen avbruten nedtill. I sin vänstra hand håller figuren i ett spjut och i den högra en sköld. Skölden har en synlig sköldbuckla samt en kantbård. Bakom skölden syns ett svärd placerat horisontellt gentemot figurens kropp. På baksidan, under huvudet men över skölden, finns en ögla för upphängning (PAS ID: LEIC-C58A13).

Storlek: 3,5 cm lång, 2,3 cm bred och 0,8 cm djup (PAS ID: LEIC-C58A13).

Material: Kopparlegering (PAS ID: LEIC-C58A13).

Datering: Vikingatid (PAS ID: LEIC-C58A13).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd hittat den 31 december 1994 (PAS ID: LEIC-C58A13).

43. Norwich

Riksdel: England

County: Norfolk

Distrikt: Norwich

Figur 62. Figurin från Norwich, Norfolk County. ©The Viking Age Compendium.

Beskrivning av figurinen:

Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt höger. Enbart figurens bröstorg och uppåt är avbildat, men kanske har den en gång varit större då den verkar vara avbruten nedtill. Figurens ansikte är riktat aningen uppåt och innehåller en spetsig näsa samt en haka. Håret är uppsatt i en invecklad knut.

Storlek: -

Material: Kopparlegering?

Datering: Vikingatid (VAC 2018-12-19).

Fyndomständigheter och fyndplats: -

44. Okänd fyndort, England

Riksdel: England

Figur 63. Figurin från England med okänd fyndort. Från: Mills 2001: 56.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst avbildade i profil vända åt höger samt en stående figur i profil vänd åt vänster. Ryttarens ansikte utgörs av ett runt öga samt en indikation till näsa. Håret är uppsatt i en irländsk knut med hårtofsen hängandes längs med ryggen. Runt halsen bär ryttaren vad som möjligtvis är en halsring eller annat smycke. Ryttarens klädedräkt består av en schal dekorerad med punktdekor, samt ett par pösbyxor dekorerade med streckad dekor. I sin framsträckta hand håller ryttaren i ett upprätt svärd och under sitt lår har den ett spjut fastsatt. Hästens ansikte utgörs av ett runt öga, en öppen mun samt ett öra. Den är avbildad med både man och svans samt ett sadeltäcke. Under hästens buk finns ett kvadratisk bräde dekorerat med nio punkter. Den stående figurens ansikte består av ett öga samt en potentiell näsa (tryne?). På huvudet bär den en huvudbonad, kanske i form av en hjälm, och runt halsen bär den två möjliga halsringar. Klädedräkten är hellång och dekorerad med streckad dekor. I sin vänstra hand håller figuren i ett dryckeshorn och i den högra håller den i en sköld. Skölden är avbildad med sköldbuckla och dekorerad med två cirklar. På figurinens baksida, i höjde med de två figureernas huvuden, finns två öglor för upphängning (Mills 2001: 56).

Storlek: 3,7x2,6 cm (Mills 2001: 56).

Material: Förgyllt silver (Mills 2001: 56).

Datering: 800-tal (Mills 2001: 56).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd ägt av en privat samlare (Mills 2001: 56).

45. Peterborough

Riksdel: England

County: Cambridgeshire

Parish: Peterborough

Figur 64. Figurin från Peterborough, Cambridgeshire County. © The Trustees of the British Museum.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en ryttare till häst, avbildade i profil vända åt höger, samt en stående figur placerad framför hästen avbildad i profil vänd åt vänster. Den ridande figurens huvud är skadat, men i ansiktet syns ett runt öga och håret är uppsatt i en knut i nacken med hårtofsen hängandes längs med ryggen. Runt halsen bär ryttaren en potentiell halskrage eller annat smycke. Klädedräkten är svår att utläsa men en indikation finns till en sjal

hängandes över ryttarens axlar. I sin utsträckta hand håller ryttaren i ett uppsträckt svärd och ytterligare ett svärd kan potentiellt vara placerad horisontellt längsmed hästens kropp. Den stående figurens ansikte är mycket eroderad och går inte att utläsa. Runt halsen bär den dock en liknande halskrage som ryttaren. Figurens klädedräkt är hellång och dekorerad med streckad dekor. I sin framsträckta hand bär figuren ett dryckeshorn och i den andra handen en sköld. Skölden är avbildad med sköldbuckla, kantbård och streckad, lätt lutad, dekor. Hästens ansikte innehåller ett öga samt en lätt öppen mun. Både man och svans är avbildade. Streckad, lätt lutande dekor vid hästens mage kanske avbildar ett sadeltäcke. Under hästens buk finns ett fyrkantigt bräde uppdelat i nio rutor.

Storlek: 3,5 cm bred och 2,35 cm hög (Caroll, Harrison & Williams 2017 [2014]: 76).

Material: Kopparlegering (BM nr: 1988,0407.1).

Datering: 800- eller 900-tal (Caroll, Harrison & Williams 2017 [2014]: 76).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt fynd och köptes in till BM under slutet av 1900-talet av en antikvitetshandlare vid namn Malcolm Hay (BM 1988,0407.1).

46. Wickham Market

Riksdel: England

County: Suffolk

Parish: Wickham Market

Figur 65. Figurin från Wickham Market, Suffolk County. ©Suffolk County Council.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt vänster. Figurens ansikte innehåller ett öga, en mun samt en spetsig näsa. På huvudet bär den en huvudbonad, kanske en hjälm. Runt halsen bär figuren en halsduk eller scarf knuten under hakan. Klädedräkten är hellång med ett potentiellt släp och saknar potentiellt ärm. Klädedräkten är dekorerad med streckad dekor samt fem kvadrater längs med fällen. I sin högra hand håller figuren ett upprätt svärd, avbildat med parerstång, och i den vänstra en sköld med handtaget utåt. Skölden är dekorerad med ett böljande mönster och handen som håller upp den är avbildad med tydliga fingrar. På baksidan av figurinen, i höjd med figurens överkropp, finns en ögla för upphängning (PAS SF9305).

Storlek: 4 cm hög med en vikt på 5,6g (PAS SF9305).

Material: Silver med inlägg av niello (PAS SF9305).

Datering: 850- eller 900-talet, då en dansk boplats grundades i östra Anglien år 879. Enligt Treasure Annual Report (2002: 56) kan figurinen och boplatsen ha ett samband.

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt metalldetektorfynd och hittades år 2002 av en Mr. A. Humphrey (Treasure Annual Report 2002: 54).

Polen

47. Kaldus

Landskap: Chelmno

Distrikt: Gmina Chelmno

Lokal: Kaldus

Figur 66. Figurin från Kaldus, Gmina Chelmno distrikt. Från: Gardela 2014: 83.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad *en face*. Ansiktet innehåller ett par runda ögon, en markerad näsa samt en triangulär mun (?). På huvudets sidor finns också ett par överdimensionerade öron. Håret är uppdelat i en mittbena och buret antingen bakom öronen eller uppsatt i två tofsar. Figurens hals är onormalt lång och dekorerad med fyra halsringar. Klädedräkten är vadlång med långa armar och en plisserad kjol. Vid varje handled syns två armringar, alternativt att dessa tillhör klädedräktens dekoration. Två fötter sticker fram under kjolen och sina armar håller figuren uppsträckta så att händerna är i axelhöjd. Varje hand är avbildad med fem fingrar. Vid figurens bena samt vid figurens anklar finns hål för upphängning eller montering.

Storlek: -

Material: Brons (Gardela 2014: 83).

Datering: 900-tal (Gardela 2014: 134).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades inom området ”warstwa z kości” – benlagret – i den delvis skandinaviska handelsplatsen vid Kaldus, belägen vid floden Wisla. Vid handelsplatsen har ett flertalet skandinaviska föremål hittats samt ett antal båtgravar av skandinavisk typ (Lerche Nielsen 2003). Det så kallade benlagret, där figurinen framkom, utmärker sig genom att det innehåller stora mängder människo- och djurben samt exklusiva föremål. Dessa fynd har fått Leszek Gardela (2014: 83) att tolka området som en plats för offer och rituella fester.

48. Truso MAH 600/2007

Landskap: Warmian-Masurian Voivodeship

Distrikt: Elbląg

Lokal: Truso

Figur 67. Figurin från Truso, Elbląg distrikt. Från: Gardela 2014: 77.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt höger. Figurinens ansikte består av ett öga samt en indikation till näsa. Frisyren är svår att urskilja men består möjligtvis av en knut i figurens nacke. Runt halsen bär figuren en potentiell halsring eller annat smycke. Bröstpåret är förhöjt. Klädedräkten är hellång och har kanske haft ett släp om den inte vore skadad. Klädedräkten är dekorerad med punktdekor i olika formationer, bland annat i en X-form vid kjolens nedre del. I midjan finns en horisontell markering som kanske indikerar ett bälte. På figurinens baksida, i höjd med figurens mage, finns en ögla för upphängning (Gardela 2014: 77).

Storlek: 3,3x1 cm med en vikt på 2,92 g (Gardela 2014: 133).

Material: Silver (Jagodziński 2010: 158).

Datering: 900-tal (Gardela 2014: 133).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt fynd från Truso med ett okänt fyndsammanhang. Truso upptäcktes av arkeologen Marek Jagodziński år 1982 och utgrävningar har skett på platsen sedan dess (Gardela 2014: 25). Platsen beskrivs av Jagodziński (2010: 113) som en proto-urban stad placerad vid Lake Drużno. Totalt upptog bosättningen ett område på 15 hektar och där fanns byggnader i olika stilar, bland annat långhus av skandinavisk stil (Gardela 2014: 25). Även föremål i skandinavisk design har framkommit i stora kvantiteter, vilket Jagodziński (2010: 113-115) tolkar som att Truso grundades av utländska handelsmän och hantverkare, troligtvis Daner utifrån föremålets karaktär, som en handels- och säsongsboplats vilken med tiden utvecklades till en proto-urban stad. Majoriteten av fynden härstammar från 800- och 900-talet, men förekommer också ifrån 600-, 700- och tidigt 1 000-tal (idem: 108). Utifrån detta tolkar Jagodziński (idem: 109) att platsen blev bofast först på 800-talet och hade sin mest aktiva period fram till slutet av 900-talet (idem: 115).

49. Truso MAH 1578/2008

Landskap: Warmian-Masurian Voivodeship

Distrikt: Elbląg

Lokal: Truso

Figur 68. Figurin från Truso, Elbląg distrikt. Från: Gardela 2014: 77.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt höger. Figurens ansikte innehåller ett öga, en indikation till näsa samt en mun. Håret är uppsatt i en irländsk knut i nacken med hårtofsen hängandes ned längs skulderbladen. Klädedräkten är ankellång med släp och dekorerad med rader av punktdekor. I mitten av klädedräkten finns däremot en blank yta som kanske föreställer ett förkläde. Under klädedräkten sticker två fötter fram. Figurens arm är böjd med handen placerad på bröstet. På figurinens baksida, i höjd med figurens huvud, finns en ögla för upphängning (Gardela 2014: 77).

Storlek: 2,7 cm hög med en vikt på 2,64 g (Gardela 2014: 133).

Material: Silver (Jagodziński 2010: 158).

Datering: 900-tal (Gardela 2014: 133).

Fyndomständigheter och fyndplats: Fyndet är ett enskilt fynd från Truso utan känt fyndsammanhang. Truso var en proto-urban stad placerad vid Lake Družno och grundades av skandinaviska köpmän och hantverkare under 600-talet. Syftet med Truso var att säsongvis använda platsen för handel. Under 800-talet växte sig bosättningen till en proto-urban stad och permanenta boenden anlades (Jagodziński 2010: 113). Bosättningen var därefter aktiv fram till slutet av 900-talet och övergavs helt i början av 1000-talet. Majoriteten av fynden från Truso härstammar från 800- och 900-talet (idem: 108-109).

50. Truso MAH 74/2000

Landskap: Warmian-Masurian Voivodeship

Distrikt: Elbląg

Lokal: Truso

Figur 69. Figurin från Truso, Elbląg distrikt. Från: Gardela 2014: 79.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en stående figur avbildad i profil vänd åt höger placerad framför en häst avbildad i profil vänd åt vänster. Figurinen är avbruten på mitten. Figurinens ansikte är blankt med indikation till ett öga. På huvudet bär den en triangulär huvudbonad och en hårtofs hänger ned längs med figurens rygg. Klädedräkten är hellång med släp och dekorerad med randig dekor. Figuren håller i en sköld med synlig sköldbuckla samt är dekorerad med två cirklar. Under skölden sticker spetsen på ett svärd fram. Hästens ansikte består av en öppen mun samt ett öra. En indikation finns till man. Hästens är försedd med betsel.

Storlek: 3x2,2 cm med en vikt på 4,05 g (Jagodziński 2010: 106).

Material: Silver (Jagodziński 2010: 106).

Datering: 900-tal (Gardela 2014: 133).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt fynd från Truso med ett okänt fyndsammanhang. Truso var placerat vid Lake Družno och var en säsongsbetonad handelsplats grundad av skandinaver på 600-talet. Under 800-talet och 900-talet utvecklades bosättningen till en proto-urban stad med fast bosättning. Aktiviteten på platsen minskade under slutet av 900-talet och upphörde helt i början av 1 000-talet (Jagodziński 2010: 10-109, 113).

51. Truso MAH 2110/2003

Landskap: Warmian-Masurian Voivodeship

Distrikt: Elbląg

Lokal: Truso

Figur 70. Figurin från Truso, Elbląg distrikt. Från: Gardela 2014: 81.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer ett tredimensionellt huvud. Ansiktet innehåller en tydlig näsa, en indikation till mun samt två ögon. Det vänstra ögat skiljer sig från det högra genom att det högra ögat är avbildat med pupillen synlig, medan det vänstra ögat antingen inte blivit tillverkat alls, alternativt blivit förstört efter tillverkningen (Gardela 2014: 81-82). Figurens hår är uppsatt i en knut på baksidan av huvudet och kring halsen bär figuren en eller flera halsringar, alternativt halsband.

Storlek: 2,3x2,1 cm med en vikt på 12,96g (Gardela 2014: 81).

Material: Brons (Gardela 2014: 81).

Datering: 800- eller 900-tal (Gardela 2014: 134).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen härstammar från handelsplatsen Truso, vilken grundades av skandinaver under 600-talet och under 800-talet och 900-talet utvecklades till en proto-urban stad med fast bosättning. Truso övergavs under slutet av 900-talet och början av 1 000-talet (Jagodziński 2010: 10-109, 113).

Ryssland

52. Gnëzdovo

Oblast: Smolensk

Lokal: Gnëzdovo

Figur 71. Figurin från Gnëzdovo, Smolensk oblast. Från: Jansson & Nosov 1992: 77.

Beskrivning av figurinen: Figurinen är tredimensionell och föreställer en stående figur. Figurens ansikte innehåller ett par runda ögon, en kraftig näsa och mun samt ett par ögonbryn utan separering i mitten. På figurinens haka finns en prick. Håret är uppsatt i två knutar på var sida huvudets och kanske bär figuren ett hårband eller annan huvudbonad. Klädedräkten är hellång och består av två plagg; en schal eller mantel samt en kjol eller klänning. På figurinens bröst syns även vad som kan vara pärlrader eller andra smycken. Hela figurinen är dekorerad med filigran. I höjd med klänningens fäll, ungefär i linje med figurens näsa, finns ett hål vilket kanske används för montering/upphängning. Hålet kan möjligen vara sentida.

Storlek: -

Material: Silver. Försilvrad? (Jansson & Nosov 1992: 77; Rosdahl & Wilson 1992: 307).

Datering: 900-tal (Jansson & Nosov 1992: 77; Rosdahl & Wilson 1992: 307).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen hittades år 1868 i en skatt tillsammans med:

2 skandinaviska sköldbucklor, 2 cirkulära broscher av östskandinavisk typ, 6 halsringar, 46 silverpärlor varav de flesta dekorerade med filigran av slavisk typ, 21 gjutna hängen av skandinavisk och steppnomadisk typ, 21 försilvrade hängen av blandat skandinavisk och slavisk typ, 20 mynt varav ett antal omgjorda till hängen, 2 slaviska tempelringar i silver med glaspärlor, 1 tubformat föremål med en diameter på 35cm dekorerad med melonformade kullor dekorerade med guldfolie och filigran, 1 kedja med 3 runda hängen på, 1 gjutform samt 1 fragmenterat svärd av järn (Rosdahl & Wilson 1992: 307).

Skatten är daterad till 900-talet och är Rysslands kändaste skattfynd av vikingatida ursprung (Rosdahl & Wilson 1992: 307). Platsen för fyndet är belägen vid den övre delen av floden Dnepr och är en av flertalet platser i dagens Ryssland där skandinaviska handelsmän, hantverkare och bönder skapade en koloni och handelsplats (Jansson & Nosov 1992: 74, 77).

Else Rosdahl och David M. Wilson (1992: 307) har föreslagit att sköldbucklorna och det fragmenterade svärdet i skattfyndet kanske härstammar från de gravar vilka hittats i området. Utifrån denna tolkning är det inte heller osannolikt att också resten av fynden ursprungligen deponerats i gravar.

53. Ryurikovo Gorodišče

Oblast: Novgorod

Lokal: Ryurikovo Gorodišče

Figur 72. Figurin från Ryurikovo Gorodišče, Novgorod oblast. Från: Rosdahl & Wilson 1992: 302.

Beskrivning av figurinen: Figurinen föreställer en figur avbildad i profil vänd åt höger. Dess ansikte består av ett runt öga, en näsa samt en mun. Håret är uppsatt i en irländsk knut med håret hängandes ned längs med ryggen. Klädedräkten är ankellång med släp och dekorerad med streckad dekor. I mitten av dräkten finns en slät yta, möjligen föreställande ett förkläde. Ett par fötter sticker fram under klädedräkten. Figuren står med armen böjd och handen placerad på bröstet. På figurinens baksida finns en ögla för upphängning (Rosdahl & Wilson 1992: 302).

Storlek: -

Material: Silver (Rosdahl & Wilson 1992: 302).

Datering: 800- eller 900-tal (Rosdahl & Wilson 1992: 302).

Fyndomständigheter och fyndplats: Figurinen är ett enskilt fynd från den slavisk/skandinavisk bosättningen Ryurikovo Gorodišče, vilken var belägen 2 km från dagen Novgorod där floden Volkhov mynnade ut i sjön Ilmen (Nosov 1992: 25, 83). En placering som på grund av flodens krökning skapade illusionen av en ö (idem: 59). Bosättningen började växa fram under 800-talet för att under 900-talet expandera till en proto-urban stad med omfattande handel och hantverk (idem: 44, 59). Under början av 1 000-talet minskar dock aktiviteten på platsen kraftigt, för att under andra halvan av 1 000-talet återigen ta fart och fortsätta in under 1 100-talet och framåt (idem: 39-40). Totalt täckte bosättningen en yta på 6-7 hektar och kulturlagret är generellt 1-1,2 m tjockt, men har uppmätts till uppemot 6 m på vissa platser. De första utgrävningarna skedde i Ryurikovo Gorodišče år 1901 (idem: 30-31) och området nämns i skrivna källor första gången år 1 103, och då som ett politiskt och militärt centrum (Jansson & Nosov 1992: 83). Skandinaviska föremål skall under vikingatiden både importerats och producerats på plats direkt i bosättningen (Nosov 1992: 46).

